

A szerzői jog és az Internet

Az Internet technikai megvalósítása
a szerzői jog tükrében

dr. Muraközi Gergely
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam és Jogtudományi Kar
Polgári Jogi Tanszék

Már a vizsgálandó téma meghatározásakor jelentős gondokba ütközhet az, aki az Internettel akar foglalkozni. Az Internet, mint fogalom ugyanis messze nem ugyanazt jelenti a különböző alkalmazási területeken, az egyes, az Internet által megvalósítható szolgáltatást igénybe vevő felhasználók számára. Ennek oka pedig az, hogy az Internet az eddig ismert szinte minden kommunikációs lehetőséget egyesíti magában és erre még ráadásként olyan új lehetőségeket teremt, amelyek eddig még csak elképzelhetőek sem voltak.

Mielőtt még egy rövid történeti áttekintést adnánk az Internet fejlődéséről, fontos megnézni, miért is képes technológiailag sokkal többre, mint az eddigi adatátviteli rendszerek. Ennek oka a digitális technika. Ezzel a fogalommal nagyon gyakran lehet majd a későbbiekben mind ebben a dolgozatban, mind az egyéb, ezzel a témával foglalkozó művekben találkozni, így szükségesnek látszik a bővebb tárgyalása.

Digitális

A szó abban az értelemben, ahogy az ma egyre gyakrabban kerül a tudományos társadalom és a közvélemény érdeklődésének fókuszába, az adatok tárolásának egy formáját jelenti. Kialakulását a számfogépek megjelenésének köszönheti, ugyanis a mai, Neumann János által kidolgozott rendszer szerint működő gépek - leegyszerűsítve a kérdést - nem képesek mássra, mint két, kettes számszámrendszerben megadott egyjegyű számot (azaz a 0-t vagy az 1-et) össze tudnak adni. Ebből következően minden olyan adatot, amelyet fel akarunk dolgoztatni a számfogéppel, kettes számszámrendszerben kifejezhetővé kell tenni. Ebből adódik az a gyakori megállapítás, hogy a számfogépek mindent nullák és egyes sorozatává alakítanak.

A digitális tárolás azonban nem csak egy a sokféle adattárolási módszer közül. Minden, előtte kialakult ilyen eljárásnak ugyanis - legyen az fizikai (könyvnyomtató), elektromágneses (magnószalag) vagy bármely más - megvolt az az alapvető hátránya, hogy a jelek másolásakor nem lehetett tökéletes másolatokat létrehozni - vagy csak nagyon jó közelfést, aránytalanul magas költségekkel. Ez abból adódik, hogy mindegyik ilyen, ún. "analóg" technológia nagyon érzékeny a környezetből érkező zavarokra, amelyek szinte kiküszöbölhetetlenek, emellett maga a hordozóanyag és a jeleket kialakító fűzőeszköz is olyan zavaró tényezőket tartalmazhatnak, amelyek ugyan nem akadályozzák meg teljesen az adat rögzítését, de befolyásolják azt, ezáltal torzítva az adatot.

A digitális technika nagy újdísa ezzel ellentétben az, hogy a nullák és egyesek sorozatáról az eredetivel tökéletesen megegyező minőségű, az eredetitől nem csak gyakorlatilag, de elméletileg is megkülönböztethetetlen másolat készíthető anélkül, hogy az eredetiben ez bármiféle károsodást vagy változást okozott volna. Mindehhez társul, hogy a digitális jelek elolvasásához, értelmezéséhez és létrehozásához szükséges különböző eszközök költségei zuhanásszerűen, folyamatosan csökkennek, így ma már nem lehet gond akár nagy adat-mennyiségeket is házilag, tökéletes minőségben lemásolni.

A digitális adatokkal kapcsolatban csak két, fontos korlát jelenik meg. Az első az, hogy a való világban soha, semmilyen adat nem jelenik meg digitális formában, hanem szükséges valamiféle átalakítás, konverzió. Ez az a pont, ahol az adatok analógról digitálissá való alakításánál torzulások léphetnek fel. A technikai fejlesztésnek ma is egyik jelentős pontját képezi az audiovizuális adatok digitális adatokká való alakítására szolgáló berendezések fejlesztése- ezek költsége, ha jó minőségűek, gyakran meghaladja a rendszer többi részének költségét. Az utóbbi években azonban a jó minőségű termékek is olyan árkategóriába kerültek, amely egyre inkább elérhetővé teszi őket magán személyek és kisebb szervezetek számára is. Ez a pont azonban még nem jelentene forradalmi áttörést az analóg megoldásokkal szemben, hiszen nincs semmiféle gyakorlati haszna annak, hogy először nagy költséggel digitálissá alakítsunk valamit, hogy aztán megint csak analóg jelet hozzunk létre belőle.

A lényegi kérdés az adatok átvitele. És ezen a ponton mutatkozik meg a digitalizálás nagy előnye és egyelőre nagy hátránya. Az előny egyértelmű: digitálisan tárolt adatokból tökéletes másolat készíthető, bármilyen olyan adattovábbítási módszer segítségével, amely képes két jel között különbséget tenni. Ilyen lehet akár egy távfó is, amely annak idején gyakorlatilag egy egyszerű digitális kóddal továbbított üzeneteket nagy távolságokra megfelelő kiépíttség esetén az adatok elvesztése vagy eltorzítása nélkül. Hosszas okfejtések nélkül is könnyen belátható, hogy milyen előnyökkel bír, ha bármilyen információ gyakorlatilag idővesztés nélkül, azonnal eljuttatható a Föld egyik pontjáról a másikra, tökéletes minőségben.

Itt azonban egy pillanatra vissza kell térni ahhoz a félmondathoz, amit a távfóval kapcsolatban említettünk: a megfelelő kiépíttség. Az analóg jelek továbbításánál sokszor elegendőek gyenge minőségű továbbítást biztosító módszerek ahhoz, hogy közepes minőségű adattovábbítást érjünk el - lásd középhullámú rádióadás, ahol sisteregve és zúgva, de azért emberi fül számára érthetően, nagy távolságba is képes információt sugározni. Az azonban senkinek nem jutna eszébe, hogy azt az adást felvegye és még egyszer sugározza- mert az már teljesen élvezhetetlen lenne. Ezzel

szemben a digitális adattovábbításhoz jó minőségű adattovábbító rendszerek szükségesek, amelyen viszont tökéletes átvitel lehet megvalósítani. A DAB (Digital Audio Broadcasting) elnevezésű, digitális rádiósugárzást megvalósító technika (amely kísérleti jelleggel már Magyarországon is megindult) olyan vételt tesz lehetővé, amit akár azonnal tovább lehetne tetszőlegesen alkalommal sugározni. Ez a fent említett nagy előny.

A nagy hátrány egyelőre az, hogy az analóg továbbításhoz képest sokkal magasabb az egységnyi adatra eső költség. Ennek illusztrálására egy példa: a mai technikával egy percnyi zene átvitele hagyományos telefonvonalon analóg jelként - természetesen - egy percig tart, míg ugyanezen a telefonvonalon, digitális jelként 12 perc 27 másodperc. Ezt a hátrányát azonban folyamatosan dolgozza le, az elmúlt tíz évben két nagyságrendet növekedett a sebesség és csökkent a költség, így várhatóan rövid időn belül még ezen a téren is versenyképesebb lesz, mint az analóg jel továbbítás.

A digitalizálásnak tehát mindent összefoglalva három fontos előnye van az analóg technológiákkal szemben. A digitális formában tárolt művek:

1. Tetszőlegesen alkalommal, a minőség bármilyen romlása nélkül másolhatóak.
2. Azonos hordozón tárolhatóak, függetlenül a tárolt mű jellegétől.
3. Bármilyen, a digitális átvitel tárogató kommunikációs eszközön továbbíthatóak.

Ezen a ponton kapcsolódik be a gondolatmenetbe az Internet.

Az Internet

Mára már mindenki számára ismerős szó, mégis nehéz a meghatározása. Alapvetően a "hálózatok hálózata" vagy "A Hálózat" lenne a legmegfelelőbb, de ezek nem érzékeltetik megfelelően, hogy miben is több az Internet például - az egyelőre jóval elterjedtebb - telefonhálózatnál.

Az Internet története egyértelműen az Egyesült Államokhoz, azon belül pedig a tudományos és katonai fejlesztéssel. Anélkül, hogy részletekbe menően foglalkoznánk a kialakulással és fejlődéssel - az ez iránt érdeklődők kitűnő lefűsokát és elemzéseket érhetnek el az Interneten ¹ - szükséges egyes alakfű tényezűk és hatásuk bemutatása.

Az Internet szűletését általában akkortűl számfűk, amikor 1969ben a Los Angelesi Egyetem Network Measurement Center részlegének számfűgépét összekötötték a Stanford Research Institute számfűgépével, az ARPANET nevű hálózat segítségével. Ez nem maga az összeköttetés ténye miatt számfűtt újdonságnak, hiszen már akkor is viszonylag régűta alkalmaztak hálózatba kötött számfűgépeket mind kormányzati, mint tudományos, mind kereskedelmi tereen - bár messze nem olyan mennyiségben, mint ma. A lényeges kérdés az űgy létrehozott hálózat jellemzűiben volt.

Az ARPANET egyes egyetemek, tudományos intézetek és katonai kutatólaborok összeköttetésével megteremtette a tudűsok részere az adat- és véleménycsere lehetűségét. A potenciál felismerve más egyetemek is létrehoztak ilyen alapon működű, de egymással még össze nem kötűtt hálózatokat. Ezeket kötűtte össze végűl 1988-ban a National Science Foundation és magáncégek segítségével készűlt NFSNET nagy sebességű gerincvezetűke. Az ARPANET katonai részét elkűlönfűtték és egyesfűtték a Defense Data Network -kel, a maradékot pedig beleolvasztották az NFSNET-be. űgy aztán kialakult a mai Internet alapja, amelynek finanszűzása kezdetben az Egyesűlt Államokat terhelte, majd fokozatosan átvűtték a kereskedelmi szolgáttatók².

Az Internet maga nem jelenik meg a felhasználűnak olyan egyértelmű szolgáttatási formában, mint a telefon vagy a rádiű. Éppen azért, mert mindenféle digitális jelet képes átvűnni, többféle felhasználási lehetűség alakult ki, ezek közül néhány tényleges, több másikkváziszabványként szerepel.

¹ www.isoc.org

² www.isoc.org/Internet/history/brief.html

A szabványos felhasználási lehetőségek közül a legelterjedtebbek

World Wide Web

Az Internet mint fogalom alatt általában ezt érti a felhasználók nagy többsége. Eredetileg szöveges információ megjelenésére hozták létre, alapja a HTML³ nyelv. Ez lehetővé teszi, hogy a szöveg egy pontján elhelyezzünk egy, a szöveg másik pontjára vagy akár teljesen más dokumentumra mutató hivatkozást. A WWW, vagyis világháló tehát nem más, mint sok olyan dokumentum, amely egymásra mutató hivatkozásokat tartalmaz. A HTML továbbfejlesztett változatai már nem csak szöveg, hanem kép, hang és egyéb információ továbbítására is alkalmazhatóak a világhálót, mindössze a megfelelő programra van szükség az információk fogadására.

Ez a program a böngésző⁴. A böngésző értelmezi és jeleníti meg a kiszolgálóról HTML nyelven megkapott információt - ezáltal kulcsszerepe van a WWW használatában.

FTP⁵

Az eredetileg szöveges információ megosztására tervezett Interneten lehetővé teszi az egyéb, számítógépes fájlok átvitelét is. Képes bármilyen, fájlformában tárolt adat átvételére, nem tesz különbséget a program, kép, hang vagy egyéb adat között. Jelentőségre kezdetben különösen a programok átvitele terén tett szert, mivel segítségével kialakulhatott egy alternatív, a bolti kereskedelemtől független szoftver-terjesztési struktúra - a shareware.⁶

Manapság az FTP sokszor kerül szerzői jogsértésekkel, különösen az ún. MP3 formátummal kapcsolatban kerül szóba - erre majd szerzői jogi kérdésekkel foglalkozó részben térünk bővebben ki.

Telnet

Az Internet és általában a nagy számítógépek legkorábbi felhasználási módja. Lényege, hogy a kliens gép gyakorlatilag a kiszolgáló monitora és billentyűzete lesz, a megadott parancsokat a kiszolgáló hajtja végre. Ma egyre ritkábban használják, mivel a mai kliensek teljesítménye már

³ HyperText Markup Language

⁴ angol nevén browser

⁵ File Transfer Protokoll

⁶ lényege, hogy a programot bizonyos ideig ingyen ki lehet próbálni, majd ezután lehet eldönteni, hogy fizetünk-e érte, vagy sem

sokszorosán meghaladja az akkori kiszolgálók teljesítményét, így maguk is képesek a legtöbb feladat végrehajtására.

E-mail⁷

Ma a WWW mellett a másik, legtöbbet használt lehetőség. Amint azt a neve is mondja, leveleket lehet vele küldeni az Interneten keresztül. Ezek a levelek tartalmazhatnak szöveget, képet, hangot, bármilyen olyan adatot, amit a levelezéshez használt program értelmezni tud. A leveleket általában nem a felhasználó számítógépe küldi el, ill. fogadja, hanem az Internetre állandó jelleggel csatlakoztatott e-mail kiszolgáló, amelyen felhasználók ezreinek lehet postafőkje, amelyből aztán lehívhatják leveleiket a saját számítógépükre.

Newsgroup

Hírcsoportnak vagy levelezési csoportnak fordítható. Lényege, hogy egy-egy téma iránt érdeklődők a megfelelő csoportban elolvashatják a mások által küldött hozzá szólásokat és maguk is írhatnak olyan levelet, ami mindenki által hozzáférhető, elolvasható lesz. Ma több, mint harmincezer ilyen levelezési csoport van, amelyet a világszerte kiszolgálók sokasága tart nyilván és szinkronizál egymással.

IRC⁸

Az newsgroupokhoz hasonlóan csoportokba rendezett beszélgetési lehetőség, de itt az egyes résztvevők nem elektronikus levelekkel kommunikálnak, hanem állandó résztvevői egy beszélgetésnek, amiben akár több száz másik ember is részt vesz. Kicsit profán hasonlattal élve amolyan "Internetes party-vonal", a témák pedig szabadon választottak. Lényeges ezzel kapcsolatban még megemlíteni, hogy a beszélgetés során a résztvevők egymásnak célzottan tudnak fájlokat küldeni.

Kvazi szabvánnyá vált felhasználási formák

Ezek olyan programok vagy technológiák, amelyek ugyan nem hivatalos szabványok, de széles elterjedtségük miatt nem lehet őket az Internet vizsgálatakor figyelmen kívül hagyni.

⁷ elektronikus levelezés

⁸ Internet Relay Chat

Streaming⁹-technológiák

Bár az Internet képes bármilyen digitális információ, közte hang és mozgóképtovitelére is, de ez hosszú ideig alig került kihasználásra, mert ahhoz, hogy a felhasználó számítógépe ezt le tudja játszani, az egész adatfájlt le kellett tölteni - ez pedig a telefonvonalon keresztül létrejövő kapcsolat esetében még a legjobb tömörítési eljárásokkal is majdnem ugyanannyi idő, mint amilyen hosszú a hang vagy film. Ennek áthidalására alakult ki először a RealAudio és RealVideo, majd ezek egyesítésével a RealPlayer technológia, amely már közben le tudja játszani a megfelelő formátumú fájlokat, hogy azok érkezzek a számítógépre. Így elég az, ha az Internetről egy másodperc alatt megérkezik egy másodpercnyi filanyag - a felhasználó számára érdektelen, hogy a gépe háttértárolójáról vagy az Internetről folyik-e a lejátszás. A technológiafontossága abban rejlik, hogy segítségével megvalósítható az Interneten keresztüli rádió és TV-adás - messze az adók hagyományos hatósugarán kívül, gyakorlatilag az egész világon.

Internet-telefon

A hálózaton keresztüli hangátvitel másik felhasználási lehetősége. A felhasználó számítógépe - amennyiben megfelelő felszereltséggel rendelkezik - képes a hangot digitalizálni, tömöríteni és elküldeni a "felhívott" számítógépre. Ez - szintén a megfelelő felszereltséggel - visszaalakítja az adatot hanggá - és a folyamat kezdődhet előről - századmásodpercenként. Ez gyakorlatilag helyettesíteni lesz képes a mai telefont sok helyen - különösen a távolsági beszélgetések piacán, feltéve, hogy fejlődik az Internet átviteli sebessége.

⁹ angol jelentése: áramlás, folyás

Miben más az Internet?

Az Internetet más hálózatoktól három fő technikai jellemzője különbözteti meg¹⁰:

- decentralizált
- nyitott
- csomagkapcsolt

Decentralizáltság

Az Internet egyik fő jellemzője, hogy nincs egyetlen központi irányító egység, amelytől technikailag függene. Ez részben következménye annak, hogy egyenrangú szervezetek (egyetemek, kutatóintézetek) összeköttetésére jött létre, amelyek mindegyike rendelkezett saját számítógépekkel, amelyek összeköttetését meg akarták valósítani. Egy másik megfontolás is alátámasztotta azt, hogy ne legyen egyetlen központ - kialakításának idején még javában folyt a hidegháború és az Egyesült Államok hadserege olyan kommunikációs struktúrát akart kialakítani, amely nem semmisíthető vagy bénítható meg egyetlen csapással.

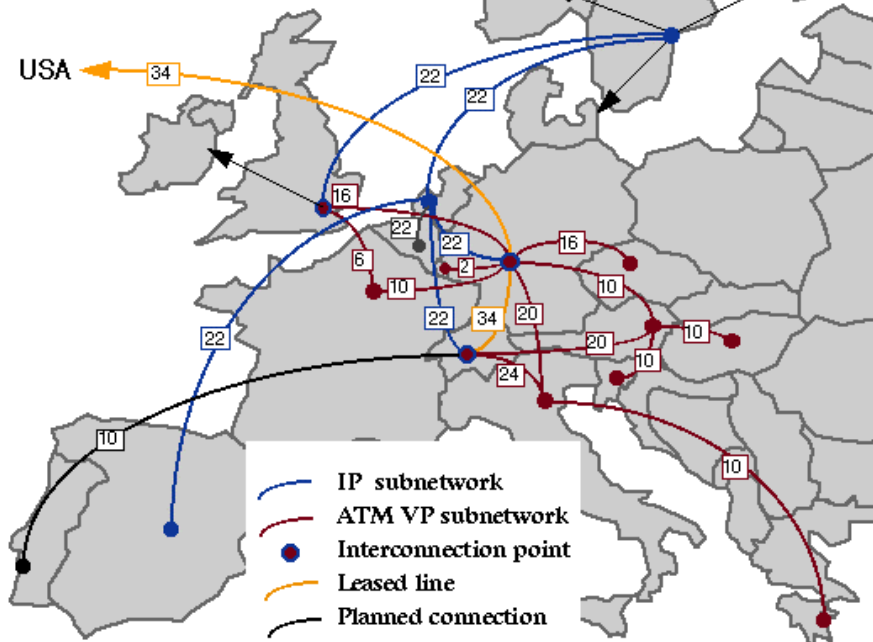
Ha az Internet fő vonalait, a nagy kapacitású gerincvezetéseket (backbone) ábrázoljuk egy térképen, akkor egy nagy, bonyolult pókhálóhoz hasonló rajzolatot kapunk. Ez a háló ugyan összefut bizonyos nagy csomópontokban, azonban mindig lehetséges bármely csomópont megkerülése, más csomópontokon keresztül. Ez a hálózati felépítés szinte mindig garantálja, hogy el lehet jutni bármely pontjáról bármely másikra, ha lassabban is, de egészen biztosan.

¹⁰ Digital Tornado FCC S.16

TEN-34 topology

March 1998

Numbers indicate capacity available (in Mbit/s)

Ennek a pókháló szerű felépítésnek nagyon jelentős szerepe van a jogi szabályozás szempontjából. A jog alapvető eleme, hogy ha valaki nem követi az előírásokat, akkor azt szankcionálni lehet. Ennek egy hálózatban a legkézenfekvőbb módja, hogy megszüntetjük a csatlakozását, hogy legalább ne tudja folytatni a jogsértést. Az Interneten ez a fenti felépítés miatt nem lehetséges. Helyettesítsük be ugyanis a szabotázst vagy atomcsapás fogalmak helyére a letiltást vagy szankció fogalmakat. Ebben az esetben ugyanarra a következtetésre jutunk - mindig van olyan útja az információnak, ahol el tud jutni a hálózat egyik pontjára a másikkra.

Mindössze két eset van, amikor valamiféle cenzúra vagy letiltás érvényesíthető: az egyik az, ha minden, az Interneten vonalat üzemeltető szervezet részt akar és tud (technikailag) venni a szankcióban, a másik pedig az, ha a jogsértő gépe mindössze egyetlen vonalon csatlakozik a hálózatra - egyfajta zsákutcában van - és a hozzá férést biztosító szervezet érvényesíti a szankciót. Az első eset az Internet sajátos, eléggé öntörvényű szabályait ismerve teljesen valószínűtlen, a második az, ahol a jogalkotó és jogalkalmazó lehetőségei rejlenek.

A decentralizált és továbbá fontos jellemzője, hogy nincs hierarchia, nincs olyan szervezet, amely ellenőrizné az Internetet, mint hálózatot. Az összetartó erőt nem egy legfelsőbb szerv, hanem azok a szabványok adják, amelyeket minden, a hálózat működésében részt venni akaró számítógépnek ismernie kell és be kell tartania.

Nyitottság

Az Internet a számítógépes történelem legheterogénebb képződménye. A rajta keresztül együtt dolgozó számítógépek között szerepelnek a hetvenes évekből származó "öskövületek" és a huszonegyedik századot idéző szuperszámítógépek egyaránt - és minden más, ami ezek között elhelyezkedik. A jelenlegi legerősebb gépek másodpercenként százezrével tudják kiszolgálni a felhasználókat, a legkisebb pedig akkora, mint egy aspirin és egy kávéfőző Interneten keresztül történő irányítását teszi lehetővé. Ahhoz, hogy ebben a bábeli zűrzavarban valamiféle rendet lehessen teremteni, kell egy összefogó erő.

Az Internet egyetlen igazi összefogó ereje az az adatátviteli szabvány, amelyet minden, az Internetre csatlakozó számítógép használ: a "TCP/IP protokoll¹¹". Ez egységes nyelvet teremt a különböző számítógépek számára és lehetővé teszi közöttük a kommunikációt - majdnem úgy, mint a középkor egyetemén a latin nyelv. A TCP/IP teljesen nyitott nyelv, bármely számítógép, amely ezt "beszéli", csatlakozhat az Internethez, feltéve, hogy van IP-címe - amelyről majd később esik szó.

A TCP/IP azon túl, hogy univerzális "nyelv", alapja a másik fontos újításnak, ami az Internet elterjedését lehetővé tette. Alkalmazásával ugyanis lehetséges a kommunikáció a legegyszerűbb telefonvonalától kezdve a műholdas vagy optikai kábeles átvitelig minden létező eszközön. Ez olyannyira igaz, hogy a NASA a Mars körül pályára álló műholdjaival is TCP/IP protokollon tervezi a kommunikációt (és tervezik egy Internet-szerver beüzemelését ezeken). Ez lehetővé teszi azt, hogy a hálózathoz minden eszközzel lehessen csatlakozni, a világ minden pontjáról - legfeljebb a sebességen lehet észrevenni, hogy elavult vagy ultramodern-e a kapcsolatot biztosító vonal.

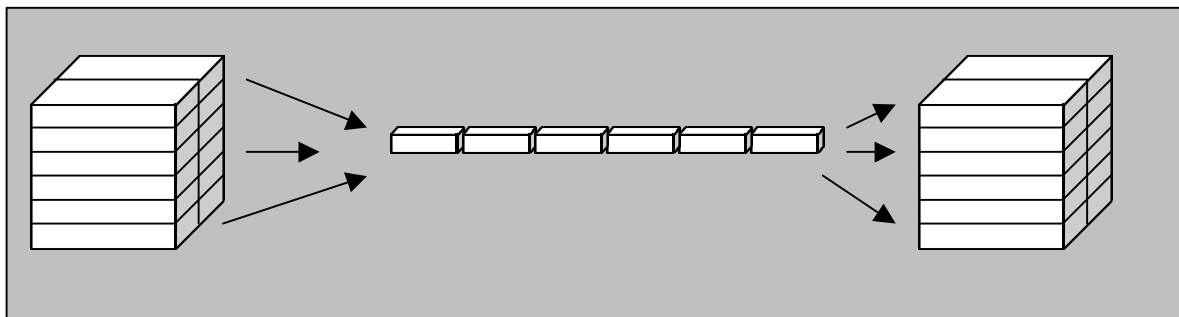
Csomagkapcsoltság

Az Internet utolsó lényeges jellemzője a csomagkapcsoltság. Ez annyit jelent, hogy ha egy számítógép adatokat akar egy másik, a hálózatra kapcsolt számítógépnek adni, akkor nem jön létre közöttük egy állandó kapcsolat - mint a telefonálás közben egy "vonal" - hanem az adatokat "becsomagolja", feldarabolja szabványos méretű részekre és szabadjára engedi, ellátva feladóval és címzettel. Ezek után a két számítógép közötti irányító kapuk - ún. routerek - feladata az, hogy a csomagot "elterelgessék" az egyik géptől a másikig. Ez általában nem is a fizikailag legrövidebb

utat jelenti, hanem a csomag - bár csak ezredmásodpercekig, de - bolyong a hálózaton, míg kis kerülőutakkal, de megtalálja a címzettet.

Ennek egy-egy jelentős technikai és jogi aspektusa van. Technikailag ez azt jelenti, hogy egy vonalon csomagok tucatjai, százai vagy ezrei haladhatnak folyamatosan, tehát nem foglalja le egyetlen felhasználó a rendszer teljes kapacitását - így a rendszer kihasználtsága és teljesítménye nagyban növelhető.

A jogi aspektus pedig az, hogy az eredeti adat csak a küldő és a fogadó gépen van jelen tényleges formájában. Az egyes csomagok lehet, hogy teljesen külön utakon jutnak el az egyik pontról a másikra, soha nem állva össze a közbenső úton eredeti formájukba¹².

¹¹ Transmission Control Protocol / Internet Protocol

¹² www.univie.ac.at/juridicium/forschung/laga/dissertation/diss-geschic.html

Az Internet szabályozása

Ez az alcím már így, leírva is felbőszítené a hálózaton publikálók jelentős részét. Az Internetnek ugyanis kezdettől fogva alap értéke volt a abszolút önszabályozás, nem csak a technikai, hanem a szabályozási hiererchia teljes hiánya. Mindenki, aki betartotta a technikai szabványokat, részt vehetett a hálózat működéseben, életében. Minden egyes részt vevő teljesen egyenrangúnak minősült.

A hagyományos, hatalommal rendelkező államhatalmi szervekhez legközelebb talán az IP címek és domain-nevek kiadásával kapcsolatban működött IANA¹³ volt. A TCP/IP protokoll szerint minden egyes, az közvetlenül az Interneten működő számítógépnek egyedi azonosító számmal kell rendelkeznie. Ez az ún. IP cím. Ez egy, négyszer három számjegyből álló számsor, mint pl. 157.181.002.001. Mivel azonban így nagyon nehéz hivatkozni az egyes gépekre, minden gép kap egy egyedi nevet is, amely már „felhasználó-barátabb” - ez az ún. domain-név -, mint például ludens.elte.hu. Ez a név és a fenti IP-cím egyenértékűek, ezeket speciális számítógépek, ún. domain name serverek (DNS) alakítják át - mint egy automatikus számítógépes telefonkönyv. Ebből látható, hogy aki nem kap IP-címet és domain-nevet, az nem tud kapcsolódni a hálózatra. Az IP címek elosztása azonban nem egyfajta mérlegelési mechanizmus keretében, központosítottan történik, hanem az IANA elosztotta a kiosztási jogosultságokat az egyes, az Internetet használó szervezetekre. Így az ELTE számítóközpontja például saját belátása szerint dönthet bizonyos IP-címek és domain-nevek felhasználásával kapcsolatban. Így ez a "hatalom" ugyanúgy decentralizált lett, mint az Internet maga.

Az Interneten tehát nincs jelenleg egyetlen olyan szervezet sem, amely képes lenne az egész hálózaton valamiféle hatást gyakorolni. Ezt az állapotot első hallásra anarchiának is lehetne nevezni, az anarchia klasszikus értelmében - tehát egy olyan önszabályozó rendszer, amelyben nincs felsőbb hatalom, hanem mindenki egyenlő. Ez részben igaz is lehet - meg lehet ragadni olyan elemeit, amelyekre ez érvényes.

Ilyenek például az ún. RFC-k¹⁴, vagyis egyfajta hozzászólások az egész hálózat fejlesztéséhez. Ilyen RFC-t bárki írhat, akinek ötlete van fejlesztési vagy javítási téren. Ezeket a világ több nagy

¹³ Internet Assigned Names Authority

¹⁴ Request For Comment, www.isoc.org/Internet/history/brief.html

szerverén gyűjtik és rendszerezik¹⁵. Az RFC-nek ugyan nincs kötelező ereje, de jelentős hatással voltak a hálózat alakulására.

Szintén az önszabályozó jelleget támasztja alá a Netikett¹⁶. Ez a szabály-rendszer hallgatólagos elfogadáson, a hálózatot használók etikai érzékén önszabályozásán alapul. Szabadon elérhető, lefordították szinte minden nyelvre. A Netikett alapján véve hatékony rendszer, több oknál fogva is. Az első az Internet eredetében keresendő: a tudományos kutatás és az egyetemi oktatás területén munkálkodók számára nem idegen egy szakmai kódex, ha úgy tetszik, illemkódex léte, amelyhez önként igazodnak. A másik ok, hogy a Netikett megsértőit a hálózatot használó közösség (ún. "netizenek") meg tudja büntetni. Ennek sokféle formája alakult ki, kezdve az ún. levélbombázástól¹⁷, letiltják hozzáférését személyre szólóan fontos szolgáltatásokhoz vagy nyílt kampányt kezdenek ellene. Mindezek az eszközök hatékonyak egy olyan, viszonylag szűk és zárt közösségben, mint a tudományos társadalom, azonban törvényszerűen csődöt mondanak ott, ahol már nem a szakmai etika, hanem a gazdasági haszonszerzés veszi át a fő szerepet.

Az Internet mindezekről függetlenül "hőskorában" sem volt anarchia, sőt. Egyáltalán létrejöttét is szoros szabályozásnak köszönheti - annak, hogy egy szigorú szabványokkal meghatározott egységes kommunikációs nyelvet kapott. Más technikai részletekkel kapcsolatban is meg kell felelni a követelményeknek, ha egyáltalán valaki részt akar venni a munkában. Azt lehetne mondani hasonlatként, hogy ez egy elit klub nagyon szigorú belépési követelményekkel. A szigorúság fenntartásáról társadalmi szervezetek, mint például az Internet Society¹⁸ gondoskodnak állandó felügyelet és konzultációk révén. Ez ugyan nem jelent az államigazgatási értelemben vett hatáskört, de összességében képez egy szabályozó erőt.

Az önszabályozásnak azonban van egy, két bekezdéssel ezelőtt említett korlátja: az anyagi haszon. A helyzetet Verebics János találóan fogalmazta meg:

"Mondhatjuk tehát, hogy a hálózati önszabályozás viszonylag jól működik a hálózati polgár és a hálózat egymás közötti vagyoni, nem vagyoni jellegű kapcsolataiban, tudja valamennyire kezelni a hálózati szereplők egymás közti nem vagyoni viszonyait, de amikor

¹⁵ ftp.univie.ac.at/netinfo/rfc

¹⁶ www.fau.edu/fau.home

¹⁷ az illető levelesládáját több ezer levéllel megtöltik, megbénítva ezzel a hozzáférését

¹⁸ www.isoc.org

*a szereplők közötti nem vagyoni viszonyok kerülnek előtérbe, vissza kell hogy vonuljon és át kell engednie a terepet a közhatalomnak...*¹⁹

Az Internet szabályozásának szükségessége

A hálózaton mára egyre inkább megjelenik a kereskedelem és a szolgáltatás, mint fő tényező. A fő vonzerőt az a hatalmas, elérhető és fizetőképes²⁰ vásárlóbázis jelenti, amelyhez célzottan, személyre szabottan és ellenőrizhetően lehet reklámokat eljuttatni. A vásárlók számára az otthonról elérhető bőséges kínálat, a házhoz szállítás és az alacsonyabb ár, a forgalmazók számára pedig a költséges viszonteladói hálózat feleslegessé válása és az így csökkenő költségek még vonzóbbá teszik az elektronikus kereskedelem, vagyis divatos szóval e-commerce témáját.

Az Internet felhasználói bázisának növekedése egy további tényező, amely indokolja a szabályozást. 1998 végén kelt adatok szerint az Egyesült Államok minden második otthonában van számítógép, amelyek több, mint kétharmada csatlakozik - állandóan vagy időszakosan - az Internetre. Összesen világszerte a felhasználók számát százmillió körülire becsülik, de ez az adat szinte exponenciális növekedést mutatott az elmúlt öt évben.

A magyar adatok azt mutatják, hogy jelenleg mintegy félmillió Internet-használó van, jelentős részük a közép- és felsőoktatásban. A magas költségek miatt az otthonról Internetező aránya alacsony, csak mintegy tizedét teszik ki az összes felhasználónak²¹.

Mіндеzek a folyamatok olyan vitákat - közöttük jogvitákat - eredményeztek, amelyekkel az önszabályozó mechanizmusok már nem voltak képesek megbirkózni.

Szabályozási nehézségek az Internettel kapcsolatban

Az Internet szabályozásával kapcsolatban a felmerülő problémákat négy alapvető csoportba lehet osztani:

1. Territorialitás és globalitás kérdése
2. Multimedialitás
3. Ellenőrizhetőség hiánya, anonimitás

¹⁹ www.extra.hu/verebics

²⁰ az Internetet az eléréséhez szükséges számítógép és előfizetés, valamint az általában elkerülhetetlen teltfondíj költségessé, ezáltal nagyrészt csak a felsőbb rétegek által elérhetővé teszik

²¹ helyzet.index.hu

4. Technikai megoldások által felvetett kérdések

Ezek a témakörök nem különülnek el egymástól élesen, inkább egyazon jelenség különböző, fogalmilag megfogható oldalai. Éppen ezért az alábbi elkülönítésnek helye lehet egy, az Internet problémáival foglalkozó dolgozatban, azzal a céllal, hogy ne parttalan példálózás, hanem valamelyest koherens logikai rendszer kerekedjen a téma tárgyalásából - de nem lehet ennek analógiájára felbontani a szükséges szabályokat.

Az egyes kérdések taglalását - szokatlanul - egy, a legutolsó témakörrel kapcsolatos megjegyzéssel kell kezdeni. Az Internettel kapcsolatos szinte minden szabályozási kérdés visszavezethető ugyanis a technikai megvalósítás jellemzőire - így vagy úgy. Így azonban nem lenne kezelhető a kérdés, inkább fel kell bontani olyan részekre, amelyek valamelyest tematikailag besorolják a gondokat - majd mindazt, ami ezután kimarad és ténylegesen a technika kérdéseivel van leginkább összefüggésben, kell egy helyen tárgyalni. Ennek megfelelően a negyedik kérdéskör címét erősen megszorítóan kell értelmezni - különben fedi az első három kört is.

1. *Territorialitás és globalitás*

Az Internet által felvetett talán legszembeütőbb probléma az, hogy nem áll meg országhatároknál, nem lehet a határátkelőknél ellenőrizni és a nem kívánatos tartalmat az országhatárokon kívül tartani. Az a kezdeti cél, hogy a hálózat decentralizált legyen - amint azt fentebb említettük - ahhoz az eredményhez is vezetett, hogy gyakorlatilag nincs lehetőség központi, fizikai ellenőrzésre, lezárásra, cenzúrára (még ha a szónak nem is a rossz szájízzel emlegetett értelmét, hanem a jogellenes tartalom kiszűrését értjük is alatta).

Az Internet egyetlen lehetséges ellenérzése, ha egy állam területére csak egyetlen Internet-kapcsolat vezet és állandóan felügyelik az ezen keresztül áramló információkat. Ezzel a módszerrel több, diktatórikus vagy szigorú vallásos kormányzattal rendelkező állam is próbálkozott, azonban a kísérletek eleve kudarcra voltak és vannak ítélve, számtalan ok miatt. Ezek közül csak a jelentősebbek:

- ma már nem szükséges államilag fenntartott csatlakozás az Internethez, műholdas kommunikáció vagy akár egy külföldi Internet-szolgáltatóhoz való telefonos kapcsolat segítségével is elérhető a hálózat

- az Internet-kapcsolat ingyenesen vagy nagyon alacsony költséggel elérhető szoftverek segítségével teljesen titkosítható, vagyis nagyon nagy energia-befektetés nélkül nem ellenőrizhető
- egy-egy ország adatforgalmának ellenőrzése óriási képzett munkaerőt és számítókapacitást igénylő feladat, mivel akár egy egyszerű telefonvonalon keresztül létrehozott Internet-kapcsolaton is egy nap alatt a teljes magyar joganyag mennyiségét meghaladó információ (közel 600 Mbyte) tölthető le - egyetlen egyszerű számítógép és modem segítségével.

Az ilyen törekvések azonban akár egy olyan méretű és Internet-felhasználói közösséggel rendelkező országnál, mint Magyarország, is teljesen abszurdak. Már a számok is önmagukért beszélnek²²:

- egy év alatt közel 200%-os növekedést mutató felhasználói tábor, több, mint félmillió felhasználóval
- összesen több, mint 300.000 háztartásban található számítógép, amelyek közül 60.000 csatlakozik az Internetre
- 58 Mbit/sec sebességű nemzetközi kapcsolat, ami összesítve naponta ezer teleírt adat-CD adatmennyiségét képes az országba behozni.

A fentiek figyelembe vételével el lehet vetni azt a lehetőséget - technikai szempontból - hogy az állam bármiféle komoly befolyással bírjon az országba az Interneten beáramló információra - akkor, amikor az beáramlik. Ha ezt elfogadjuk, akkor már nem is kell különösebb, az emberi és a polgári jogokra alapító, az információ szabadságát hangoztató érvrendszerrel előállni az Internet szabadságának védelme érdekében - ezen a ponton.

Az Internet tehát menthetetlenül és vitathatatlanul nemzetközi jelenség. Szabályozására - később taglalt okok miatt - valamilyen szinten szükség van, milyen alternatívák állnak tehát az országok rendelkezésére? Ezt Bangemann biztos, európai uniós bizottsági tag a következőképpen foglalta össze:

"Az információt társadalom fejlődése globális probléma. Ezért a sokrétű kihívások messze meghaladják az egyes kormányok hatáskörét. Így két, nagyrészt megoldatlan probléma keletkezik. Egyrészt a hálózati kommunikáció tartalma ellentétben állhat a nemzeti törvényekkel, szokásokkal és kultúrával. Másrészt a jogbiztonságot és a bizalmat, amelytől

²² 1999. március - helyzet.index.hu

például az elektronikus kereskedelem fejlődése függ, országoként külön-külön kell megteremteni. Erre a kettős problémára három különböző megoldás kínálkozik:

1. Minden ország külön úton jár. Ebben az esetben a kormányok tehetetlenül fognak sok történéssel szemben állni és nem fognak tudni törvénysértéseket megakadályozni.

2. Több ország megkísérli törvényeinek harmonizációját. A problémák bonyolultságára és a különböző jogrendszerek és kultúrák különbözőségére tekintettel ez a lehetőség kevés sikerrel kecsegtet.

3. Nemzetközi szinten megegyezés születik egy keretszabályozásról, amely egy sor alaptörvényen nyugszik.

Én személy szerint a harmadik megoldást tartom a legjobbnak²³

Ez a megfogalmazás tükrözi a probléma lényegét - és a későbbiekben megmutatkozik, hogy ezek nem csak elméleti fejtegetések, hanem minden olyan törvényhozó napi gondjai, aki ebben a témában dolgozik.

2. *Multimedialitás*

Az Internet, pontosan a digitális technológiával kapcsolatban ecsetelt tulajdonságok miatt, nem korlátozódik egyetlen felhasználási fajtára, mint az eddig használt kommunikációs hálózatok. Megszoktuk, hogy a rádió hangot, a televízió hangot és mozgó képet közvetít egy irányba, a telefon pedig hangot két irányba. Ezek a felhasználási lehetőségek nem csak a mindennapi gyakorlatban különültek el egymástól, hanem a törvényi szabályozás szintjén is - ha nem is mindig külön törvények, de legalábbis külön rendelkezések vonatkoznak rájuk.

Az Internet ezzel szemben képes bármilyen információ átvitelére, amit csak digitális formában rögzíteni lehet - legyen az hang, álló- vagy mozgókép, szöveg vagy szoftver. Az átvitel technikájában semmiféle változtatást nem igényel Vivaldi "Négy évszak"-jának átvitele közvetlenül a napi hírek után - ugyanúgy adatcsomagok forgalma az egész. A különbség mindössze a felhasználó számítógépén érzékelhető, ahol különböző perifériás eszközök és programok felelősek a hang és a kép megjelenítéséért.

Így aztán az Interneten keresztül homogén formában áramló információ abban az abszurd helyzetben van, hogy bár ugyanazon a hálózaton ugyanolyan technikai megoldásokkal továbbítják, mégis esetleg homlokegyenest ellentétes rendelkezések vonatkoznak rá.

²³ www.heise.de/tp/inhalt/te/1307/1.html

Egy példa: az Interneten keresztül, a fentebb említett netphone programok segítségével megvalósítható hangos beszélgetés, vagyis telefonálás - csak éppen nem telefonvonalon keresztül. Ez egyes értelmezések szerint minősülhet távközlési szolgáltatásnak - amely ma Magyarországon szigorú feltételekhez között az 1992. évi LXXII. törvény szerint - így ennek "házi" megvalósítása tilosnak is minősülhet. Ha ugyanezen a két számítógépen viszont olyan program fut, amely a billentyűzeten gépelt szöveget jeleníti meg a távoli gép képernyőjén²⁴, akkor azt semmi nem tiltja - pedig ugyanazt a célt valósítja meg (beszélgetés) ugyanazokkal a hálózati eszközökkel, ugyanazzal az átviteli formával. Ez - erősen kisarkítva - olyan, mintha a telefonon csak magyarul szabadna beszélni, aki pedig esetleg angolul beszélne, azt megbüntetnék.

3. Ellenőrizhetőség hiánya, anonimitás

Az Internet alapstruktúrája a TCP/IP protokollra épül - amely alapfeltételül szabja, hogy minden, az Internetre közvetlenül kapcsolódó számítógép egyedileg és kétségek nélkül azonosítható legyen. Erre szolgál az IP cím, amelyből nem lehet két egyforma, valamint az IP cím alteregója, a domain-név. Emellett a csomagok, amelyek a hálózatban információkat szállítanak, egyértelműen tartalmazzák a feladó és a címzett gép IP címét. Ez a két tényező azt sugallná, hogy bármely, a hálózaton megtett lépés nyomon követhető és a felelős könnyen azonosítható.

A probléma az, hogy az Interneten nem csak egyetlen ember használ egyetlen gépet és nem csak közvetlenül, állandóan a hálózatra kapcsolt gépekkel lehetséges az elérés.

A gondok első része abból fakad, hogy IP címből a jelenlegi rendszer szerint csak meghatározott mennyiségű - $256*256*256*256 = 4294967296$ - lehetséges. Ez a szám ugyan megközelíti az ötmilliárdot, ami nem adna egyelőre okot aggodalomra. Az egyes intézetek, egyetemek vagy kereskedelmi Internet-szolgáltatók azonban kezdetben egy bizonyos mennyiségű IP címet kaptak. Az ELTE jogi kara például a 157.181.17. megjelölésű alhálózatot kapta, amiben a 157.181.17.001-től 157.181.17.253-ig lehetséges a számítógépek számozása. A kar is kezd kifogyni az elérhető IP címekből, mivel több, mint 254 számítógép működik az épületben, de ez sokkal komolyabb gond lehet egy szolgáltató esetében, ahol naponta jó esetben ezrével érkehetnek az új előfizetők, akiknek szolgáltatást - és valami módon IP-címet - kell nyújtani.

Ezt a problémát megoldandó fejlesztették ki a DHCP eljárást, amely az egy kiszolgáló számítógépre csatlakozó kliensek részére lehetővé teszi, hogy ne legyen állandó IP címük, hanem

a szerver adjon nekik egyet ideiglenesen a kapcsolat idejére. Ennek az a következménye, hogy aki telefonvonalon egy Internet-szolgáltatón keresztül csatlakozik, annak nincs önálló, azonosítható IP címe, hanem a szolgáltató szerverének naplójából kell kikeresni, hogy ki, mikor, milyen felhasználói néven jelentkezett be. Itt azonban a felhasználói név és a jelszó jó esetben még jelenthet valamiféle támpontot.

Ennél is nyitottabb helyzetet teremtenek azok a szolgáltatók, amelyek nem állnak ügyfeikkel előfizetési szerződéses kapcsolatban, hanem három, az előfizetési szerződéstől eltérő fizetési konstrukció valamelyikével élnek:

1. Emelt tarifás telefonhívással közvetlenül lehet csatlakozni az Internethez, felhasználói név és jelszó nélkül. A felhasználó nem is a szolgáltatónak fizet közvetlenül, hanem a telefontársaságnak, amely aztán az emelt tarifa különbözetét tovább utalja a szolgáltatónak.

2. A kártyás telefon analógiájára "kártyás Internet"-nek nevezhető fizetési konstrukció, amelyben a felhasználó előre megvásárol egy adott idejű Internet-használatra feljogosító felhasználói nevet és jelszót. Ez az adott idő elteltével lejár, nem használható tovább. A felhasználó itt sem kell, hogy megadja adatait, ugyanúgy megvásárolhatja az online töltött időt, mint a telefonkártyát.²⁵

3. Ingyenes Internet-szolgáltatás. Ezek a cégek nem a felhasználóktól befolyó előfizetési díjakból, hanem a hirdetőik által fizetett hirdetési díjakból tartják fenn magukat. A felhasználó, amikor az Internetet használja, a képernyő egy részén folyamatosan reklámok jelennek meg, gyakorlatilag ezek megtekintése a szolgáltatás ellentételezése. A szolgáltató és a felhasználó itt sem kötnek felhasználási szerződést, a szolgáltató mindössze közlést egy telefonszámot, amelyen a szolgáltatást el lehet érni.²⁶

A fenti, összesen négy eset pedig mindössze azon lehetőségek egy részét reprezentálja amelyek segítségével jogszerűen lehet szinte vagy teljesen megőrizni anonimitásunkat a hálózaton. Ezen túl nagyon széles azoknak a lehetőségeknek a tárháza, amelyekkel ugyan jogellenesen, de hatékonyan meg lehet akadályozni identitásunk kiderítését. Ezek közül csak néhány, példálózó jelleggel.

²⁴ talk, IRC, ICQ, stb.

²⁵ Datanet Mozaik Internet, Matáv NetQuick

²⁶ Ennek egy korlátozott - kizárólag e-mail fiók elérést biztosító - formáját valósítja meg a Drótposta (www.drotposta.hu)

- Idegen felhasználói név és jelszó használata. Ezekhez hozzájutni egyáltalán nem nagy gond, ugyanis erre specializálódott oldalak publikálják nagy szolgáltatók felhasználóinak hozzáférési kódjait. Mivel szinte minden nyugati államban a szolgáltatók már alapsomagjukban időben és átvitelben korlátlan Internet-hozzáférést ajánlanak, általában a felhasználó nem is tudja, hogy valaki más is használja hozzáférését.
- A számítógépről küldött TCP/IP csomagokban a feladó számítógépet jelölő adatok megváltoztatása.
- Szerverek biztonsági réseit kihasználva belépés a számítógépre és azon keresztüli hozzáférés az Internethez. Ez annyiban különbözik az első változattól, hogy itt nem kell, hogy más személy nevében lépjen be, hanem a kihasznált biztonsági hiányosságtól függően akár már létező, akár kreált, fiktív név alatt is dolgozhat.

Ezen a téren azonban nem is érdemes kimerítő felsorolásra törekedni, mert nem lehet - naponta születnek új és újabb ötletek.

A hozzáférés ellenőrizhetetlenségén túl hasonlóan nagy gond a publikálás ellenőrizhetetlensége. Eddig, ha valaki hagyományos médiumban publikálni akart - legyen az nyomtatott vagy elektronikus sajtó -, nem tehetette meg anélkül, hogy valaki más ne ismerte volna identitását. Ez alól legfeljebb a névtelen levelek voltak kivételek, azonban ezek közzététele is azon múltott, hogy a sajtóorgánium közzé akarta-e tenni.

Az Interneten azonban kialakult egy újfajta szolgáltatás-típus, az ingyenes WWW-hely szolgáltatás. Ennek lényege az, hogy cégek nagy teljesítményű kiszolgálókon bárkinek ingyenesen biztosítanak publikálási területet, meghatározott vagy akár korlátlan méretben. Ezek a cégek reklámbevételekből élnek, mivel mindenki, aki megtekint egy, a cég szerverén tárolt oldalt, automatikusan letölt egy reklámot is.

Az ilyen szerverek forgalma óriási, a www.geocities.com vagy a www.tripod.com több millió oldalt tárol és szolgáltat. Egy-egy felhasználó mindössze egy e-mail címet kell, hogy megadjon ahhoz, hogy megkapja a kért "tárterületet" - azonban ez sem gond, mivel ugyanilyen, reklámokkal finanszírozott alapon ingyenes e-mail szolgáltatások tömege érhető el. Ha valaki létrehoz egy ingyenes e-mail címet a www.hotmail.com-on és aztán erről bejelentkezik a www.swi.hu ingyenes szolgáltatóhoz, teljesen anonim módon korlátlan tárterülethez és ezáltal korlátlan publikálási lehetőséghez jutott - ráadásul teljesen ingyen. Megszűnt mind az anyagi korlát, mind a jogi felelősségre vonás lehetősége.

4. Technikai megoldások által felvetett kérdések

Amint az a témakör elején már röviden említésre került, a technikai megoldások által felvetett problémák ezen pontban csak szűk értelmezés szerint tárgyalhatóak. Amint ugyanis a tágabb értelmezést vesszük alapul, szinte minden, az Internet által felvetett gond azonnal ide sorolható, hiszen gyakorlatilag az Internet, mint a technika új fejleménye, mint az új technológiák egy eredeti kombinációja okozza őket.

Ez a pont inkább gyűjtője az olyan gondoknak, amelyek máshova nem sorolhatóak be. Az itt szereplő kérdések zöme olyan technikai részleteket feszeget, amelyekkel a felhasználó általában nem is találkozik és éppen ezért értetlenül szemléli, hogy jogászok és szakemberek esetleg hónapokat és éveket vitatkoznak ilyen "semmiségeken". A jognak azonban van egy olyan furcsasága, amely szerint éppen az apró semmiségek azok, amelyek pontos definiálása és megoldása nélkül működésképtelen a jogrendszer - hiszen éppen az evidencia megragadása jelenti a legnagyobb nehézséget.

Domain-nevek

Az Interneten az egyes számítógépeket általában nem az IP címük, hanem az ún. domain-nevük alapján keresik a felhasználók. Minden, Internetre csatlakoztatott gépnek egyedi domain nevének kell lennie, ezt már a TCP/IP protokollal kapcsolatban is kifejtettük. Ezek a domain-nevek két lényeges részből állnak: elő- és utótagból. Az egyes tagokat pontok választják el egymástól és a tagokon belül is lehetnek alrészek, amelyeket szintén pontok választanak el. Egy jellemző példa: ludens.elte.hu - itt a ludens.elte az előtag és a .hu az utótag.

Az utótagok meghatározott, egységes rendszerben vannak felépítve. Vannak a világ minden táján használható utótagok, mint a .com (kereskedelmi), .net (hálózati), .org (nonprofit szervezet) - ezek az ún. általános legfelsőbb szintű domain-ek, vagyis generic top level domain (gTLD). Vannak kizárólag az Egyesült Államok szervei által használhatóak, mint pl. a .gov (kormányzati), .mil (katonai) és .edu (oktatási), valamint van minden államnak egy saját, az ország számára biztosított domain-je, az ország nevét tartalmazó legfelső szintű domain, vagyis country code top level domain (ccTLD).

A jogi probléma az előtagokkal kapcsolatban lépett fel. Kezdetben nem sokan gondoltak arra, hogy egykor a domain nevek értékkel bírhatnak, azonban ez bekövetkezett. Egy-egy társaságnak

elemi érdeke lett, hogy képviseltetve legyen az Interneten, különösen akkor, ha terméke olyan felhasználói csoportot célozott meg, amely gyakran került kapcsolatban a hálózattal - mint például fiatal értelmiségiek, egyetemisták vagy számítástechnikusok. Élelmes - és rosszindulatú - emberek azonban az IANA, valamint a domain-név rendszer reformálása után kialakult helyzetben a domain-neveket regisztráló magáncégeknel bejelentették igényüket nagy és ismert cégek domain-neveire, amelyekre használatára így joguk lett. Ezután komoly összegeket követeltek a cégektől a nevek átadására. Ez az ún. domain név kalózkodás vagy "cybersquatting", aminek első jelei már Magyarországon is mutatkoznak²⁷.

Hálózat-technikai és szervezési kérdések

Az Internet, mint hálózat abban is különbözik az eddig kiépített egyéb kommunikációs hálózatoktól, hogy a jeleket nem csak továbbítja, hanem bizonyos helyeken, csomópontokon rövidebb vagy hosszabb ideig tárolja is. Ennek az eljárásnak két indoka lehet:

1. Technikai szükségszerűség.
2. Hálózati erőforrások hatékonyabb kihasználása.

A két csoport nem választható el egymástól teljesen, mivel az első továbbfejlesztéséből született a második - de ezt az egyes eljárásoknál látni is fogjuk.

Routing²⁸

Az Internet "lelkét" képező eljárás, lényege, hogy egy hálózati csomópontnál az ott levő ún. router a csomag címzettje felé irányítja a csomagot. Ehhez azonban a csomagot rövid ideig tárolnia és elemeznie kell - majd amint útba irányította, törli is. Nagy teljesítményű routerek másodpercenként csomagok százazreit, millióit képesek útba irányítani - enélkül az Internet nem működhetne.

Browser cache²⁹

Az Internetre csatlakozó számítógépeken böngészőprogramok által létrehozott ideiglenes tároló terület a letöltött és értelmezendő információ számára. Megvalósítja a fent említett mindkét célt.

²⁷ Ennek egyik első példája, hogy a www.westel900.com címet egy betéti társaság regisztrálta és nem volt hajlandó kiadni a Westel 900 Rt-nek, hanem bizonyos összeget követelt ennek ellenében. A Westel bírósághoz fordult, majd az ügy peren kívüli megegyezéssel zárult, amelyben a betéti társaság átadta a domain-nevet, azonban a megegyezés részletei nem kerültek nyilvánosságra.

²⁸ Angol jelentése: útvonalválasztás

Ahhoz, hogy egyáltalán a megjelenítés megtörténhessen, az információt tárolni kell a gép memóriájában, esetleg merevlemezén is, valamint a képernyőn is meg kell mutatni. Ezen túlmenően azonban a cache arra is használatos, hogy az egyszer letöltött adatokat hosszabb-rövidebb ideig tárolja. Abban az esetben ugyanis, ha ugyanezekre az adatokra még egyszer szükség lenne, nem kell majd őket újra letölteni, hanem csak a gyorsítótárból kell őket beolvasni - ami nagyságrendekkel gyorsabb és csökkenti a hálózat terheltségét is.

Proxy kiszolgáló³⁰

Hasonló elven működik, mint a browser cache, csak nagyobb léptékben. Egy-egy nagyobb szervezet (egyetem, Internet-szolgáltató) által fenntartott kiszolgáló, amely meghatározott ideig tárolja a hozzá kapcsolódó számítógépek által az Internetről igényelt adatokat és ha legközelebb valamelyik számítógép ugyanezt az adatot igényli, akkor nem kell megvárni, amíg az - lehet, hogy a világ szó szerint túlsó végéről - letöltődik, hanem a proxy azonnal szolgáltatja.

Mirror³¹

Nagy adatbázisok könnyebb elérhetőségének és az Internet-forgalom csökkentésének megvalósítására egy-egy ilyen adatbázist nem egy kiszolgáló szolgáltató, hanem több, a Föld különböző helyein található kiszolgáló. A felhasználó mindig a hozzá földrajzilag, vagy Internet-szempontról legközelebb eső kiszolgálóról tudja megkapni az adatokat, gyorsabban és hatékonyabban.

Internet-specifikus hálózati szolgáltatások

Keresőrendszerek

Az Internet - az IP-címek véges száma és a kereszthivatkozások következtében - megfelelő szoftver segítségével szinte teljesen "felderíthető" és katalogizálható. A katalógus betűrendbe állítása és az ebben való keresés megvalósítása pedig már csak számítógépes kapacitás kérdése. Ilyen keresők két alaptípusa működik a hálózaton. Az első, kisebb kapacitású de gyakran jobban használható rendszer tematikusan rendezett, hasonlóan a népszerű Yellow Pages-hez. Ilyen keresők például a Yahoo³² vagy a Heuréka³³. A másik, nagyobb adatbázissal rendelkező, de

²⁹ böngésző gyorsítótár

³⁰ Az angol proximity, vagyis közelség szóból ered

³¹ Angol jelentése: tükör

³² www.yahoo.com

³³ www.heureka.hu

nehezebben használható típus a teljes feltérképezett Internet minden oldalának teljes szöveganyagában keres a megadottal azonos szavakat. Ez inkább a telefonkönyvhöz hasonló, ahol a sok Kovács közül további információk hozzáadásával lehet csak megtalálni az általunk keresettet. Ilyen keresők például az Altavista³⁴ vagy az Origo³⁵.

Internet-archívum

Több nonprofit szervezet is foglalkozik az Internetről "pillanatfelvétel" készítésével. Ez annyit jelent, hogy minden, az archiválás időtartama alatt az Interneten található információt lementenek valamilyen fizikai adathordozóra és elérhetővé teszik a hálózaton keresztül. Erre azért lehet szükség, mert az Interneten található tartalom percről percre változik és nem lehet az ott megjelent információra megbízhatóan hivatkozni, vagy ez alapján kutatásokat folytatni.

Alkalmazott programok által felvetett kérdések

Frame³⁶

A böngészőprogramok második generációja támogatja a megjelenítendő WWW oldal felosztását több "keretre". Ezekben egymástól független HTML oldalak jeleníthetők meg, például a jobb oldali keretben egy oldal szövege, míg a bal oldaliban az egész honlap tartalomjegyzéke, a kiválasztható oldalakkal. Az egyes kereteknél azonban nincs feltüntetve külön az oldal címe, így minden további nélkül lehetséges egy másik honlap egy-egy oldalát a saját honlap részeként feltüntetve, egy keretben megjeleníteni.

Metatag

A metatag olyan Internet-cím, amely egy információt hordoz magában. Erre a címre elküldött kérdésre válaszul a megkeresett szerver vissza fogja küldeni a kért információt. Az elméleti megfogalmazás több, mint homályos, így inkább beszéljen helyette egy gyakorlati példa.

Abban az esetben, ha a - fiktív - www.kereso.elte.hu szervertől kérjük a www.kereso.elte.hu/nev=kiss,jozsef%kar=jog%tagozat=nappali címen található oldalt, akkor az elképzelt kiszolgálónk a kérésre megmutatná a megnevezett egyetemi hallgatóról rendelkezésre álló adatokat. Ez magában még nem vet fel kérdéseket, hiszen egy adatbázishoz intézett kérdésre

³⁴ www.altavista.com

³⁵ www.origo.hu

³⁶ Angol jelentése: keret

az adatbázis válaszol. A probléma ott van, hogy eredetileg a nagy keresőoldalakon alkalmazzák ezt a rendszert, ahol is az oldalon levő mezőbe kell beírni a keresett információt, aztán a mező alapján kerül előállításra a megfelelő metatag és ezután a kért információ. A metatag-ot azonban nem csak az adott oldal tud előállítani, hanem bármely Internet-oldal tartalmazhat ilyen mezőt, amely lekérdezi a - vele semmiféle kapcsolatban egyébként nem álló - adatbázisból az információt. Ezzel fennáll annak a lehetősége, hogy valaki "más tollával ékeskedik", vagyis olyan szolgáltatásokat ad el, amelyeket valójában nem is ő nyújt. Természetesen itt sem szó szerinti eladásról, hanem reklámbevételekről van szó - amelyek az oldal látogatottságával vannak egyenes arányosságban.

A felsorolt problémák azonban nem adnak kimerítő felsorolást arra a kérdésre, hogy milyen gondok mutatkoznak ma az Internettel kapcsolatban. Egyes problémák - mint az anonimitás vagy globalitás - tucatnyi különböző területen jelenthetnek komoly kérdést, a legkülönbözőbb jogágakban.

Szereplők

Az Internet még egy fontos ponton különbözik más kommunikációs hálózatoktól és információ-továbbítási módoktól. Ez pedig maga a szolgáltatási struktúra, az Internet, mint hálózat és mint médium működtetésében részt vevők száma és szerepe.

Alapjaiban négy szereplő különíthető el az Interneten:

- felhasználó
- Access Provider³⁷ - hozzáférést biztosító szolgáltató
- Service Provider³⁸ - Internet-szolgáltatást nyújtó szolgáltató
- Content Provider³⁹ - Internet-tartalmat nyújtó szolgáltató

Felhasználó

Talán a legegyszerűbben meghatározható és elkülöníthető szereplő. Igénybe veszi a többi három által nyújtott szolgáltatásokat, bár általában közvetlen szerződéses kapcsolatban csak a részére az Internethez hozzáférést biztosító Access Providerrel áll. Fogyasztója a Content Provider által

³⁷ A továbbiakban rövidítve AP

³⁸ A továbbiakban rövidítve SP

³⁹ A továbbiakban rövidítve CP

előállított és nyújtott információk tartalomnak, amelyért - ha az kereskedelmi céllal az Interneten megjelenített tartalom - vagy közvetlenül (hitelkártyával, átutalással, stb.), vagy pedig reklámok megtekintésével fizet. A Service Providerrel szerződéses kapcsolatban nem áll, csak igénybe veszi az általa nyújtott szolgáltatást annyiban, hogy az SP szerverén a CP által tárolt anyagokat lehívja, vagy az SP egyéb szolgáltatását (newsgroup, IRC, stb.) igénybe veszi.

Az Internet nagy újdonsága azonban, hogy a legegyszerűbb felhasználó számára is képes ugyanazt a nyilvánosságot nyújtani, mint a legnagyobb tőkével rendelkező világcég számára. Éppen ezért a felhasználó itt nem csak mint szolgáltatások passzív igénybe vevője, hanem mint aktív információszolgáltató is felléphet, vagyis összefolyhat a felhasználó és a CP szerepköre.

Access provider

A fogalom angol értelméből kiindulva - hozzáférést biztosító - az AP olyan szervezet, amely egyfajta "kaput" nyit az Internetre a csatlakozni kívánó felhasználók számára⁴⁰. Ez az értelmezés azonban - ahogy azt Laga ugyanitt megállapítja - a gyakorlatban AP szerepkörben szolgáltatást nyújtó cégek nagy részét kizárná, mivel ezek nem kizárólag hozzáférést nyújtanak, hanem egyben e-mail címet, WWW tárterületet és egyéb szolgáltatásokat is. Kizárólag hozzáférést ma már szinte kizárólag olyan nonprofit és oktatási szervezetek nyújtanak, amelyek tagjaik részére otthon is elérhetővé kívánják tenni a szervezet keretében nyújtott Internet-szolgáltatást, és ezt szinte mindig ingyenesen.

A fenti szűk értelmezés helyett tehát helyesebb a Laga által is javasolt tágabb értelmezést használni. Ez magában foglalja az Internet-kapcsolattal általában együtt járó, alapszintű e-mail és WWW szolgáltatást is, valamint az ezekkel kapcsolatos technikai tanácsadást is. Ebben az esetben azonban tünedezni kezdenek a határvonalak az AP és az SP kategóriája között, ugyanis az AP ugyanúgy szolgáltat például WWW oldalakat kiszolgálóiról a felhasználókkal kötött szerződés folytán, mint az SP - csak éppen Internet-hozzáférést is nyújt. További elmosódás következik be az AP és a CP kategóriája között is, mivel az AP-k, mint cégek rendszerint saját WWW oldalt tartanak fenn, részben reklám, részben support⁴¹ célokból, amelyeket maguk állítanak össze és publikálnak.

Content provider

⁴⁰ www.univie.ac.at/juridicium/forschung/laga/dissertation/diss-access.html

⁴¹ A felhasználók részére technikai segítségnyújtás

Míg az AP elsősorban technikai infrastruktúrát szolgáltat, addig a CP információt, "tartalmat", ezért is szokták ezeket magyarul tartalomszolgáltatóknak nevezni⁴². A szűk értelemben vett CP nem rendelkezik saját, anyagának az Interneten való publikálásához szükséges infrastruktúrával, hanem azt valamelyik SP kiszolgálóin helyezi el. A CP-k között gyakran találhatóak meg kormányzati szervek⁴³, egyetemek⁴⁴, televíziók⁴⁵ vagy újságok⁴⁶. Ezek az oldalak az egyébként más felhasználási célra (TV-műsor, rádióadás, nyomtatott megjelenés) összegyűjtött információt publikálják.

Emellett kialakult az Interneten a CP-nek egy sui generis fajtája, amely kizárólag az Interneten elérhető tartalmat publikál. Az ilyen oldalak általában válogatást nyújtanak az Interneten elérhető információból és emellett saját tartalmat is szolgáltatnak. Egy-egy ilyen oldal "belépést", kiindulópontot jelent az Internet meglehetősen kusza világába, így ezeket kapu, vagy angolul "portal" oldalaknak hívják⁴⁷.

Service provider

A legtagabb kategória a szolgáltatók között, mivel egy sor olyan tevékenységet magába foglal, amely nem foglalható bele az előző kettőbe. Ezen belül meg lehet különböztetni további három csoportot:

1. Online provider
2. Presence⁴⁸ provider
3. Szűkebb értelemben vett Service provider

Online provider

A kereskedelmi Internet-szolgáltatók - AP - általában csak hozzáférést nyújtanak az Internethez, emellett legfeljebb saját cégükről nyújtanak információt, az egész Internet részére. Az OP ezzel szemben egy saját, zárt információs hálózatot hoz létre, amely nem elérhető mindenki számára az Internetről, hanem csak egy megfelelő telefonos csatlakozással, felhasználói névvel és jelszóval. Ilyen szolgáltató volt a Compuserve ill. egy ideig az American Online, amelyek saját tartalmat

⁴² www.univie.ac.at/juridicium/forschung/laga/dissertation/diss-content.html

⁴³ www.parlament.hu, www.kancellaria.gov.hu

⁴⁴ www.elte.hu, www.uni-miskolc.hu

⁴⁵ www.cnn.com, www.pro-sieben.de

⁴⁶ www.nepszabadsag.hu, www.nationalgeographic.com

⁴⁷ www.index.hu, www.netscape.com

⁴⁸ Angol jelentése: jelenlét

szolgáltattak saját hálózatukon a saját előfizetőiknek. Ez a fajta szolgáltatási mód azonban nem tudott lépést tartani az Internet által kínált információ-dömpinggel, ezért a szolgáltatók kénytelenek voltak hálózataikat "megnyitni", legalábbis annyiban, hogy az előfizetőik elérhessék az Internetet - ezzel gyakorlatilag az AP és a CP szolgáltatásainak keverékét nyújtják.

Presence provider

"Jelenlét szolgáltató", vagyis olyan cég, amely vállalja egy megbízó teljes Internetes jelenlétének létrehozatalát és fenntartását. Ezek a cégek az infrastruktúrát, a szükséges technikai tudást és a kiadvány-szerkesztési ismereteket nyújtják, amelyet felhasználva a megbízó által megadott információkat publikálják.

Szûken értelmezett Service provider

Olyan szervezet vagy vállalkozás, amely infrastruktúrát és / vagy számítógépes szolgáltatást biztosít felhasználóknak vagy más szolgáltatóknak. A "szolgáltatás" fogalma itt széles palettát fed, ezek közül példálózó jelleggel néhány:

- tárolóhely fizikai biztosítása,
- a tárolóhely felhasználását megkönnyítő program elkészítése és a kiszolgálón futtatása⁴⁹,
- e-mail cím ingyenes vagy fizetés ellenében történő biztosítása⁵⁰,
- a CP által elkészített tartalom publikálása, biztosítva az infrastruktúrát és a technikai felügyeletet⁵¹,
- news vagy IRC kiszolgáló üzemeltetése, szolgáltatása meghatározott felhasználói kör számára⁵².

Az SP tehát lehetővé teszi mások számára az Interneten való megjelenést, publikálást és egyéb tevékenységeket.

⁴⁹ www.swi.hu, www.extra.hu

⁵⁰ www.hotmail.com

⁵¹ www.euroweb.hu

⁵² ludens.elte.hu, irc.bme.hu

Az Internet és a jog kapcsolatának neuralgikus pontjai

Verebics az Internet Society⁵³ oldalán összegyűjtött, az Internet jogi vonatkozásaival kapcsolatos témaköröket rendszerezve három fő kategóriát állapít meg⁵⁴. Ez kevésbé egy jogtudományi besorolás, mint inkább egy lépcsőzetes felépítés, aminek mentén a témakörök fokozatosan távolodnak el a jog által jelenleg ismert és tárgyalt problémáktól és egyre inkább az Internet jellegzetességeit tükrözik.

A három fő osztályozási kategória:

1. Az Internet megjelenése a hagyományos életviszonyokban
2. Az Internetre jellemző, de más jogterületekhez köthető életviszonyok
3. Kizárólag az Interneten jelentkező, technikai alapú problémák

Az ISOC szakértői által felsorolt jogi kérdéseket Verebics a következőképpen sorolja be a fenti kategóriákba:

1. Az Internet megjelenése a hagyományos életviszonyokban:

- Szólásszabadság, cenzúra és obszcenitás
- Jogválasztás és joghatóság
- Bűncselekmények
- Rágalmazás, becsületsértés
- Erkölcs
- Magánszféra védelme

2. Az Internetre jellemző, de más jogterülethez köthető életviszonyok

- Online banktevékenység
- Elektronikus kereskedelem
- Elektronikus posta, spamming⁵⁵
- Szoftverek licencia-kérdései
- Adóztatás

⁵³ www.isoc.org

⁵⁴ www.extra.hu/verebics

⁵⁵ reklámlevelek tömeges, kéretlen küldése

- Védjegyjog

3. Kizárólag az Interneten jelentkező, technikai alapú problémák

- Digitális aláírás
- Domain nevek
- Titkosítás, hálózati biztonság
- Framing
- Linking

A fenti témakörök nem mindig tartalmazzák a kérdés szabatos, jogi megnevezését és sokszor találhatóak átfedések - mint mondjuk a digitális aláírás és a titkosítás, vagy az elektronikus kereskedelem és az online banki tevékenység kérdéseinél. Azt azonban hûen tükrözi a lista, hogy az a négy nagy kategória, amit fentebb gondok forrásaként meghatároztunk, hány területre és a jog milyen ágaira is van kihatással.

Az összes jogi vetület tárgyalása messze meghaladná egy szakdolgozat, de még egy nagyobb lélegzetû könyv kereteit is. Itt csak egyes fontosabb területekrõl kiragadott példákkal lehet illusztrálni azt a probléma-halmazt, amely a nálunk fejlettebb elektronikus infrastruktúrával rendelkező országokban már kirajzolódik és amellyel rövidesen a magyar jogalkotóknak és különösen a jogalkalmazóknak is meg kell majd tudni birkózni. Itt már egy másik terminológia, a jogági beosztás szerint tekintjük át a kérdéseket és a jog által eddig adott, illetve adni tervezett válaszokat.

Büntetõjog

Ulrich Sieber német jogtudós véleménye szerint "ma már az Interneten szinte minden bûncselekmény elkövethetõ"⁵⁶. Ez alól természetesen vannak kivételek, mivel egyes cselekményeknél fogalmilag lehetetlen, hogy az elkövetõ ne legyen személyesen jelen, fõleg olyanok esetében, ahol fizikai erõszak alkalmazása feltétlenül szükséges (pl. rablás). Az információ valamely formájával összefüggésbe hozható önálló cselekmények - legyen itt szó akár csalásról, lopásról vagy tiltott anyagok terjesztésérõl - bármelyike elkövethetõ és ezért el is követik.

⁵⁶ Fast jede Straftat ist online durchführbar - Computerkriminalität: Interview mit Prof. Dr. Ulrich Sieber, VDI Nachrichten 1999. 02.07.

Az Internet több okból kifolyólag is alkalmas a bűncselekmények elkövetésére. A legfontosabbak ezek közül:

1. Nemzetközi, globális jelleg
2. Titkosíthatóság
3. Anonimitás

A nemzetközi büntetőjog ugyan biztosítja elméletben mindazokat a lehetőségeket, amelyek szükségesek a határokon át elkövetett cselekmények üldözéséhez és felderítéséhez, de a gyakorlatban még ugyancsak döcög a rendszer. A nyomozás elvégzése, a kiadatás és az ítéletek végrehajtása külföldön mind-mind bonyolult és időrabló eljárások, amelyeken részben lehetne multi – és bilaterális szerződésekkel enyhíteni.

A titkosíthatóság jelentős problémát jelent minden nyomozóhatóság számára, hiszen ma teljesen nyilvánosan és ingyenesen elérhetőek azok a titkosítási eljárások és programok, amelyek akár a legerősebb kódtörő számítógépeknek is ellenállnak akár évekig is. Éppen ezért követeli meg például az Egyesült Államok minden, kódolásra alkalmas szoftver előállítójától, hogy alakítson ki szoftverében egy ún. "hátsó ajtót", amely lehetővé teszi bizonyos nyomozóhatóságoknak, hogy felnyissák a kódolt csomagokat. Ez azonban két okból is aggályos. Egyrészt akinek esetleg kezébe kerül ez a lehetőség, az gyakorlatilag korlátlan hozzáféréssel rendelkezik minden kódolt anyaghoz. Másrészt nem kizárólag az Egyesült Államokban állítanak elő ilyen programokat (és a "program előállításának helye" ma a hálózatok világában már egyáltalán nem olyan biztos, mint akár tíz éve), így a világ többi része ugyanúgy folytathatja a titkos kommunikációt.

Az anonimitás nem csak abból a szempontból jelent gondot, mint ahogy azt fentebb már tárgyaltuk. Nem csak az maradhat anonim, akinek neve egyáltalán nem szerepel, hanem az is, aki elvész a tömegben. Ezt a jelenséget lehet megfigyelni akkor, amikor egy-egy nagy AP vagy SP kiszolgálói másodpercenként kérések százazreit teljesíti, amelyeket ugyan feljegyeznek ún. "log fájlokba", de ezekből kikeresni egy-egy gyanús bejegyzést akár hónapok munkája is lehet. Ezen túl Magyarországon egy további kérdés is nehezítheti, vagy akár meg is akadályozhatja a felderítést - az adatkezelési jogosultság megléte vagy hiánya.

Az Internetto-ügy

Az alábbiakban dr. Majtényi László adatvédelmi biztos 1998. november 24-én Nyírő Andráshoz, az Internetto magyar Internet-oldal⁵⁷ intézett levelét idézzük.

"Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Ön beadvánnyal fordult hozzám, amelyben olvasójuk neve és lakcíme iránti rendőrségi adatkérés törvényességéről kéri állásfoglalásomat.

Az iNteRNeTTo Törzsasztal elnevezésű fórumának "Rongáló a fórumon" c. témájában Ön által írt hozzászólásból az derül ki, hogy a IV. Kerületi Rendőrkapitányság a <http://internetto.tiszanet.hu/sport/foci.htm> címen elérhető Focifórum egy hozzászólójának adatait kérte. Munkatársam próbaképpen hozzászólást írt a fórumhoz, s azt tapasztalta, hogy az üzenet előzetes regisztráció (név, lakcím, e-mail cím megadása) nélkül is megjelent. Azonban a szerveren, amelyen a szolgáltatás elérhető, a hozzászólás forrására utaló egyes adatok (IP cím, bizonyos esetekben a felhasználó neve is) azoknak a felhasználó általi megadása nélkül is rögzülhetnek. Ha az ilyen adat a felhasználó természetes személlyel kapcsolatba hozható, akkor a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. tv. (Avtv.) 2. § 1. pontja szerint személyes adatnak minősül. Az IP-címnek ill. esetleges más adatoknak a szolgáltatást nyújtó szerveren történő rögzítése tehát az Avtv. meghatározása (2. § 1. pont) szerinti adatkezelés (adatfelvétel, adattárolás).

Az Avtv. 3. § (1) bekezdése szerint személyes adat akkor kezelhető, ha ahhoz az érintett hozzájárul, vagy azt a törvény, ill. - törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben - helyi önkormányzat rendelete előírja. Az érintett hozzájárulásának fogalmát gyakorlatom során az Európai Parlament és Tanács az egyénnek a személyes adatok feldolgozásával kapcsolatos védelméről és ezeknek az adatoknak a szabad áramlásáról szóló 95/46/EC sz. irányelvének 2. cikk h., pontjára figyelemmel úgy értelmezem, hogy az adatalany önkéntes, határozott és tájékozott kinyilvánítását jelenti.

⁵⁷ www.internetto.hu - az Internetto stábja azóta a kiadóval való viták miatt a www.index.hu címen működtet új oldalt

Az adatkezelő (1. § 7. pont) a szóban forgó esetben nem lehet az IDG Magyarországi Lapkiadó Kft. ill. az Internetto szerkesztősége, hiszen az adatkezelésre e szervezeteknek a törvény nem ad jogalapot, az adatalany hozzájárulásán pedig - mivel olyan fórumról van szó, amelyben a résztvevők adataikat nem adják meg - szintén nem alapulhat az adatkezelés. A szerveren rögzített IP-cím ill. egyéb adat vonatkozásában jelen esetben az adatkezelő nem a szerveren tartalmat közlétevő cég (content provider, tartalomszolgáltató), hanem a szerveret üzemeltető cég (service provider, internetszolgáltató). Míg a tartalomszolgáltató az adatalany hozzájárulása híján nem kezelheti annak adatait, addig az Internet-szolgáltató a szolgáltatás teljesítéséhez szükséges mértékben igen. Aggályos azonban, hogy ez utóbbi adatkezelés törvényi alapját a távközlésről szóló 1992. évi LXXII. tv. teremti meg, ám e törvény adatkezelésről és adatvédelemről szóló rendelkezései nem alkalmazhatóak megfelelően az interneten nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatos adatvédelmi kérdésekre.

*Mindezek alapján az Interentto és az IDG Magyarországi Lapkiadó Kft. **nem adhatja ki a Rendőrség részére az előzetes regisztráció nélküli részvételt biztosító fórum hozzászólójának nevét és lakcímét, s más, a hozzászólóval összefüggésbe hozható adatot sem, mivel ezen adatok jogszerűen nem lehetnek a birtokában.***

Az eset megerősít azon véleményemben, hogy az internet szolgáltatásait igénybe vevők személyes adatainak védelme jelenleg nem rendezett megfelelően Magyarországon. Ezért munkatársaim már tanulmányozzák a külföldi szabályozási modelleket és azok eredményeit, a szektorális adatvédelmi szabályozás megteremtésének lehetőségeit, a témával kapcsolatban konzultációkat kezdeményeznek majd a magyarországi internetközösség, a szolgáltatók és felhasználók képviselőivel, ill. a jogalkotókkal is.

Adatvédelmi és információszabadsággal kapcsolatos problémáival forduljon hozzám a jövőben is bizalommal.

Bp., 1998. november 24.

Üdvözlettel:

Majtényi László⁵⁸"

⁵⁸ helyzet.index.hu

A levél az egyik első, hivatalos formában megfogalmazott jogi állásfoglalás Magyarországon az Internettel kapcsolatban. Két fontos megállapítása van, amelyek különösen jelentősek az Interneten elkövetett bűncselekmények felderítésével kapcsolatban.

1. A tartalomszolgáltató nem jogosult a felhasználó adatait még kezelni sem, ha az nem járult ehhez kifejezetten hozzá pl. regisztráció útján. Mivel a tartalomszolgáltatónak még birtokában sem lehetnek ezek az adatok, így azokat törölnie kell abban az esetben is, ha mégis hozzájut, pl. a tartalmat szolgáltató program által elkészített és az SP által rendelkezésére bocsátott naplófájl útján.

2. A szervert üzemeltető SP jogállása is kérdéses ebben a tekintetben, mivel az ennek alapját képező 1992. évi LXXII. törvény megalkotásakor még csak koncepció-szinten sem szerepelhetett a más távközlési módoktól ennyire különböző Internet kérdése. A fő gond az, hogy az Internet, mint nem centralizált hálózat, nem monopol vagy oligopol helyzetet mutat, hanem gyakorlatilag sok kis szolgáltató vesz benne részt és a szolgáltatásba való belépés sokszor egyetlen kapcsoló átkapcsolásából áll csak. Ezen a téren nagyon is szükséges az adatvédelmi biztos által említett törvényalkotási munka.

Ma azonban a fenti két kérdésben még nem született semmiféle megoldás, ennek következtében az a nyomozóhatóság, amely egy, az Interneten elkövetett bűncselekmény után nyomoz, lehet, hogy semmiféle nyomot nem talál, mert azt a CP nem is rögzítheti, az SP pedig vagy nem is rögzítette, vagy nem tudja (vagy akarja) kiadni.

Szerzői és szomszédos jogok megsértésével kapcsolatos bűncselekmények

Bár a köztudatban nem szerepel még csak a "bűncselekmény" kategóriában sem, ma a szerzői jog megsértése a leggyakrabban elkövetett bűncselekmény az Interneten. Ezt a tényállást a magyar büntetőjogi kódex a következőképpen fogalmazza meg és rendeli büntetni:

329/A. § (1) Aki irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás szerzőjének művén, előadóművésznek előadói teljesítményén, hangfelvétel előállítójának hangfelvételén, rádióknak vagy televízióknak a műsorán fennálló jog megsértésével vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a szerzői és szomszédos jogok megsértését

a) jelentős vagyoni hátrányt okozva;

b) üzletszerűen

követik el.

(3) A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a szerzői és szomszédos jogok megsértését különösen nagy vagyoni hátrányt okozva követik el.

(4) Aki a szerzői és szomszédos jogok megsértését gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

A szerzői és szomszédos jogok megsértésének szinte minden elképzelhető fajtája megtalálható az Interneten - részben a digitális forma, részben pedig a fent említett felderítési nehézségek miatt. Már külön "szakzsargon" is kialakult ezeknek a jogsértéseknek a megnevezésére. :

Warez

Illegálisan másolt szoftverek, amelyeket honlapok ezreiről lehet letölteni, gyakorlatilag ingyenesen. A lapok fenntartóit részben a reklámok által elérhető bevétel, részben pedig a szakmai büszkeség motiválja. Szabályszerű terjesztési lánc, ún. "groupok"⁵⁹ alakultak ki, amelyek órák alatt képesek a glóbusz bármely tájára eljuttatni akár még ki sem adott, de valamilyen módon hozzáférhető szoftvereket⁶⁰.

Crackz

A szerzői jogok védelmét szolgáló eljárások, szoftverek, kódok és digitális kulcsok feltörésére szakosodott csoportok. az ún. crackerek shareware⁶¹ és demo⁶² szoftverek teljesen működőképesé tételét célzó kis programokat, vagy hamis kulcsokat tesznek elérhetővé a hálózaton, illetve olyan programokat írnak, amelyek lehetővé teszik ilyen és más, szerzői jogot védő eljárások megkerülését vagy feltörését⁶³. Ennek a tendenciának a WIPO Szerzői Jogi Szerződése a következő rendelkezéssel kívánja elejét venni:

"11. cikkely

⁵⁹ Angol jelentése: csoport

⁶⁰ www.warez.com

⁶¹ ingyenesen letölthető, de csak meghatározott ideig teljesen működőképes

⁶² korlátozottan működőképes

⁶³ astalavista.box.sk

Szerződő felek megfelelő védelmet és jogi eszközöket biztosítanak azon technológiai eszközök megkerülése ellen, amelyeket szerzők az ezen szerződés vagy a Berni Konvenció szerinti jogaik biztosítására használnak, és amelyek megakadályoznak olyan cselekményeket, amelyeket a szerző nem engedélyezett és a törvény nem enged meg.”

Amint látható, a rendelkezés nem közvetlenül hatályos az egyes államokban, hanem megkívánja a szerződő felek törvényhozásától, hogy ennek megfelelő törvényi rendelkezéssel tiltsák meg az ilyen eszközök alkalmazását. Ennek az implementációnak egy példája az Egyesült Államok WIPO Copyright Treaties Implementation Act törvényében szereplő rendelkezés:

"1201. szakasz

(a) (2) Tilos az olyan technológiák, termékek, szolgáltatások, eszközök, részegységek vagy ezek részeinek gyártása, importálása, nyilvánosság részére eladása, rendelkezésre bocsátása vagy más módon való forgalomba hozatala, amelyek

(A) elsődleges tervezési vagy gyártási célja az ezen törvény által védett műhöz való hozzáférés hatékony ellenőrzését biztosító technológiai védelmi intézkedés megkerülése,

(B) csak elhanyagolható egyéb kereskedelmi felhasználási lehetősége van azon kívül, hogy az ezen törvény által védett műhöz való hozzáférés hatékony ellenőrzését biztosító technológiai védelmi intézkedés megkerülésére használják,

(C) olyan személy, vagy azzal egyetértésben cselekvő személy kínálja eladásra, aki az ezen törvény által védett műhöz való hozzáférés hatékony ellenőrzését biztosító technológiai védelmi intézkedés megkerülésére használja."

A magyar 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról a következőképpen implementálja a WIPO rendelkezést:

95. § (1) *A szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni minden olyan cselekményre - ideértve eszközök gyártását és forgalmazását, szolgáltatások nyújtását is -, amely jogosulatlanul teszi lehetővé vagy könnyíti meg a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedések megkerülését, és amelynek a műszaki intézkedés megkerülésén kívül nincs számottevő gazdasági jelentősége, illetve célja. E rendelkezés csak akkor alkalmazható, ha az említett cselekményeket végző személy tudja vagy az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmények*

jogosulatlanul teszik lehetővé vagy könnyítik meg a szerzői jog védelmére szolgáló, hatásos műszaki intézkedések megkerülését.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásában műszaki intézkedésnek minősül minden eszköz, termék, alkatrész, eljárás, illetve módszer, amely arra szolgál, hogy a szerzői jog megsértését megelőzze vagy megakadályozza. A műszaki intézkedést akkor kell hatásosnak tekinteni, ha az intézkedés eredményeként a mű a felhasználó számára csak - a szerző engedélyével végzett - olyan cselekmények útján válik hozzáférhetővé, amelyek az ehhez szükséges eljárás alkalmazását vagy hozzáférési kód megadását igénylik.

Ezzel a magyar törvény ugyanúgy a Btk. 329/A. § alá utalja a fenti eljárásokat, mint a szerzői jog "hagyományos" megsértőit és gyakorlatilag felelőssé teszi az ilyen eszköz készítőjét is azért a jogsértésért, amit ezzel az eszközzel elkövetnek.

MP3

Az Interneten terjesztett zene és a szerzői és szomszédos jogok megsértése szinonimájává vált a német Fraunhofer Institut által kifejlesztett hang-kódolási eljárás. Ennek teljes neve MPEG I Layer 3 encoding és lényeges tulajdonsága, hogy digitális formában tárolt hangot a CD-vel gyakorlatilag megegyező minőségben képet kevesebb, mint egytizedére összetömöríteni. Így a zene olyan méretű fájlban tárolható, amely hatékonyan és gyorsan továbbítható az Interneten keresztül is. Ez az eljárás önmagában nem jelenti a szerzői jog sérelmét, csak akkor, ha az alkotó tudta és beleegyezése nélkül, vagy éppen akarata ellenére történik - anyagi kárt okozva neki. Ma MP3 formátumban az Interneten szinte minden előadó minden zeneszáma megtalálható és ingyenesen letölthető - majd otthon digitális formában tárolható és számítógéppel⁶⁴, vagy MP3 formátumú zene lejátszására alkalmas hordozható készülékkel⁶⁵ lejátszhatók.

A technológia természetesen nem kizárólag a szerzői jog megsértésére használható - hiszen sok előadó maga is publikál az Interneten keresztül -, de a nagy kiadók világszerte fellépni igyekeznek az MP3 illegális célokra történő felhasználása ellen. Ennek keretében a legaktívabban az Egyesült Államok hat legnagyobb kiadóját tömörítő RIAA⁶⁶ lépett fel mind az jogellenesen készített és terjesztett MP3 kódolású zeneszámokat terjesztő oldalak, mind az ilyen fájlok lejátszására alkalmas eszközök és programok ellen. Magyarországon a MAHASZ⁶⁷ kezdett az illegális

⁶⁴ www.winamp.com

⁶⁵ www.rio.com, www.lyra.com

⁶⁶ Recording Industry Association of America, www.riaa.com

⁶⁷ Magyar Hangfelvevőgyártók Szövetsége

másolás ellenes kampányba, amelynek keretében csökkenteni akarják a másolás, ebben az MP3 útján történő másolás által okozott kárt.

A szerzői jog megsértésének egyéb esetei

A szerzői jog megsértésének "hagyományos" esetei természetesen legalább ilyen gyakran előfordulnak. Képek, szövegek, honlap-design vagy más mű másolása tekintetében az Internet nem képez jogilag nézve más teret, mint bármely más médium - a jogsértés az jogsértés, ha az egyes eseteket nézzük. A kérdés ott merül fel, hogy ahol az ilyen jogsértések, illetve azok egyes típusai tömegesen merülnek fel, ott nem csak az üldözésre és büntetésre kell gondolni, hanem a megelőzésre és a jelenség alapját képező gond megoldására is. Erről azonban nem itt, hanem a végkövetkeztetések között essen inkább szó.

Pornográfia, gyermekpornográfia

Az Internet, amint azt mindenki megállapíthatja, aki jelentősebb időt tölt vizsgálatával, nagyon nagy mennyiségű pornográf anyagot tartalmaz. Ennek társadalmi és lélektani okai bonyolultak, de a lényeg az, hogy az Interneten ehhez a fajta tartalomhoz teljesen bizalmasan, az anonimitás megőrzésével és gyakran ingyen lehet hozzájutni. Emellett ez az "iparág" különösen gyorsan használta ki az adódó technikai lehetőségeket. Ez önmagában véve nem bűncselekmény, de több országban tiltott a pornográf anyagok kiskorú személyeknek részére való hozzáférhetővé tétele. Ennek ellenőrzésére az Interneten keresztül aligha van lehetőség, azonban ezt a különböző, ezzel foglalkozó oldalak hitelkártyás fizetés kötelezővé tételével vagy ún. felnőtt azonosító rendszerek által kiadott kódszámok kérésével próbálják áthidalni - több-kevesebb sikerrel.

A pornográf anyagok terjesztése a kiskorúak szellemi fejlődésére hátrányos lehet, de sokkal súlyosabb problémát jelent a gyermekpornográfia. Az UNESCO nemrég közzétett felmérése szerint⁶⁸ több, mint húszezer, pedofiliával foglalkozó honlap található az Interneten - elriasztóan magas szám. Az is igaz azonban, hogy az Internet a fent említett "előnyei" miatt gyorsan az ilyen irányú tiltott anyagok terjesztésének szinte kizárólagos médiuma lett.

Uszító, szélsőséges propaganda

Nem csak a pornográfia, hanem a szélsőséges propaganda is előszeretettel használja az Internetet. Ennek oka hasonló, mint a pornográfia esetén - anonimitás, gyors és titkosítható kommunikáció,

⁶⁸ UNESCO steps up fight against Internet paedophiles - BBC Online 1999. 06. 16. www.bbc.co.uk

valamint az, hogy egyes országokban nem tiltják a szélsőséges csoportok működését és ezáltal az általuk terjesztett ideológiákat, így az országban működtetett szervereken büntetlenül elhelyezhetik anyagaikat, amelyek aztán az egész világon elérhetőek. Ennek következtében, mivel az egyes országok területén elsődlegesen az ország saját büntető törvényei érvényesülnek és más országok büntető hatalma az országhatároknál "megáll", ezért így legfeljebb az országok törvényhozásaira lehet próbálni hatni, valamint megfelelő nemzetközi szerződések elfogadását lehet szorgalmazni.

Fellépés az Interneten elkövetett bűncselekményekkel szemben

Mint az az Internet szabályozásával kapcsolatban később is jól nyomon követhető, alapvetően két szabályozási megközelítés van - az Egyesült Államokbeli és az európai közösségi. A két típus alapelvei jelentősen különböznek - míg az USA törvényhozói részletekbe menő, kevesebb aktív bírói értelmezést, munkát igénylő törvényeket igyekeznek alkotni, addig az EU jogalkotói inkább alapelvek megfogalmazására törekszenek és a keretszabályok kitöltését inkább hagyják az egyes országok jogalkotóira és bíróságaira. Hogy a két koncepció közül végül melyik helyesebb, azt majd az idő dönti el, de a heterogén európai környezet és a gyorsan változó szabályozási tárgy figyelembe vételével mindenképpen előnyösebbnek tűnik az európai modell. Mindemellett Magyarország, mint az Európai Unió tagjelöltje különös figyelemmel kell, hogy kísérje az európai jogalkotást ezen a téren - hiszen ezeket a joganyagokat a belépéstől kezdve a ugyanúgy alkalmaznia kell majd, mint bármelyik mostani uniós tagországnak.

Az Európai Unió jogalkotási tevékenysége

Az Európai Unió viszonylag korán felismerte az Internet adta lehetőségeket és emellett a fenyegető veszélyeket is, így mára már egy lendületben levő jogalkotási folyamat és ezzel párhuzamosan folyamatos szakmai eszmecsere tanúi lehetünk. Ennek számos állomását most csak megemlíjtük, ezek tartalmáról és jelentőségéről kitűnő összefoglalások érhetőek el az Interneten⁶⁹.

1. 1. Az Európai Bizottságnak "Az Internet jogellenes és ártalmas tartalmáról" szóló közleménye 1996. október 16⁷⁰
2. Zöld Könyv a kiskorúak és az emberi méltóság audiovizuális és információs szolgáltatások terén való védelméről 1996. október 16.⁷¹

⁶⁹ www.extra.hu/verebics A tér, a szabadság és a normák

3. Az Információs társadalommal kapcsolatos akcióterv, 1996. december
4. Az Európai Unió Tanácsának " Az Internet jogellenes és ártalmas tartalmáról" szóló határozata 1997. február 17.
5. Európai Parlament "Az Internet jogellenes és ártalmas tartalmáról" szóló határozat 1997. április 24.
6. Az Európai Unió Bizottsága javaslata "Az európai audiovizuális és információs szolgáltatásokat nyújtó ipar versenyképességének növelésére olyan nemzeti keretek által, amelyek elősegítik a kiskorúak és az emberi méltóság összehasonlítható és hatékony védelmi szintjének elérését" 1998. szeptember 24.
7. Az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament "Akcióterve az Internet biztonságosabb használatának elősegítésére" 1999. január 25.⁷²

Az Európai Unió dokumentumai jelenleg nyolc fő olyan jogvédele érdeket különítenek el, amelyeket különösen gyakran sértenek meg az Interneten keresztül:

- nemzetbiztonság
- fiatalkorúak védelme
- az emberi méltóság védelme
- gazdasági biztonság
- információ biztonsága
- magánszféra védelme
- jó hírnév védelme
- szellemi tulajdon

Polgári jog

⁷⁰ COM/96/487

⁷¹ COM/96/483

⁷² 276/1999/EC

A másik fő jogterület, amelynek keretében komoly kérdések merülnek fel az Internettel kapcsolatban, az a polgári jog. Az Internet, az előző pontban tárgyalak ellenére, már ma sem csak bűnelkövetők gyülekezőhelye - bár a napi sajtó gyakran ezt sugallja - hanem komoly gazdasági potenciállal rendelkező médium.

Elektronikus kereskedelem

Az Interneten keresztül zajló gazdasági folyamatokra már összefoglaló név is született: Electronic commerce⁷³ vagy e-commerce.

Már az elektronikus kereskedelem, mint fogalom meghatározása kérdéseket vet fel. Négy különböző körben húzható meg az e-commerce, mint fogalom tárgyköre⁷⁴:

1. Legtágabb - minden olyan információ amelyet elektronikus úton közölnek
2. Szűkített - olyan elektronikus formában közölt információ, amelyet valamilyen módon szerkesztettek, rendeztek
3. Tovább szűkített - elektronikus úton kötött szerződések
4. Legsűkebb - a szerződés megkötése és teljesítése is elektronikus úton történik

A negyedik, legsűkebb változat reprezentálja az Interneten keresztül zajló elektronikus kereskedelem jellemzőit úgy, hogy azt egyértelműen elkülöníti az egyéb kereskedelmi formáktól.

Ennek megfelelően itt a főszolgáltatás nem dologátadásra, hanem olyan egyéb szolgáltatásra irányul, amely elektronikusan végrehajtható - mint például:

- pénzügyi szolgáltatás (online bankszolgáltatás)
- befektetési szolgáltatás (online tőzsde)
- szerzői művek átadása
- szerzői művek felhasználási engedélyeinek megadása

Az ellenszolgáltatás történhet ennek megfelelően:

- átutalással
- hitelkártyával
- más, elektronikus fizetési formában

⁷³ Angol jelentése: elektronikus kereskedelem

⁷⁴ Faludi Gábor előadása, ELTE ÁJTK polgári jogi TDK 1999. október 7.

Az elektronikus kereskedelem néhány év alatt marginális területből - amely főleg a távollevők közötti szerződés-kötés kérdéseivel foglalkozott - a mai polgári jogi szabályozás egyik központi kérdésévé nőtte ki magát. Ezt jelzi, hogy számos konferencia foglalkozik a témakörrel világszerte olyan szervezetek keretében, mint a Szellemi Tulajdon Világszervezete⁷⁵ vagy a Kereskedelmi Világszervezet.

Az elektronikus kereskedelem tárgyköre azonban nem csak az elmélet és a konferenciák szintjén foglalkoztatja a nemzetközi szervezeteket. Ezen a téren élenjáró munkát végez az ENSZ Kereskedelmi Jogi Szervezete⁷⁶ - megalkotott ugyanis egy, az elektronikus kereskedelem terén alkalmazható modell-törvényt. Ez ugyan nem bír semmiféle kötelező erővel, azonban a kidolgozásához vezető széles egyeztetés és a szervezet tekintélye folytán nagy befolyással van a jogalkotókra és így elősegíti egy - ha nem is egységes, de kompatibilis - elektronikus kereskedelemre vonatkozó szabályozás kialakulását.

A másik, már korábban említett és az elektronikus kereskedelem előmozdítása érdekében nagy erőfeszítéseket tevő szervezet a Szellemi Tulajdon Világszervezete. Ez az Interneten www.wipo.int/ecommerce cím alatt az elektronikus kereskedelemnek szentelt, színvonalas oldalt tart fenn, amely tájékoztató eszközként és vitafórumként egyaránt elősegíti a terület fejlődését. Emellett az elektronikus kereskedelemben nagy jelentőségű arbitrációs eljárások mintapéldájaként kialakította domain-nevekkel kapcsolatos jogviták gyors megoldására az arbiter.wipo.int elektronikus arbitrációs központot. Ez egyelőre csak a fent nevezett, szellemi tulajdonnal kapcsolatos ügyekben teszi lehetővé a gyors és költségkímélő vitarendezést, azonban mintául szolgálhat más területeken is hasonló központok kialakításához.

A prognózisok, bár számadataikban akár nagyságrendekben is eltérhetnek egymástól, több tíz- vagy százmilliárd dollár éves forgalmat jósolnak az internetes eladások terén már az elkövetkező évekre, a távlati jóslatok pedig a világkereskedelem többségének elektronikus formába történő áthelyeződését várják.

⁷⁵ A Szellemi Tulajdon Világszervezete ebben a témában legutóbb 1999. szeptember 14-16-ig tartott Genfben konferenciát. A konferencia teljes anyaga elérhető a www.wipo.int oldalon.

⁷⁶ UNCITRAL

A szellemi alkotások joga

A szellemi alkotások joga nagyfokú önállóságot élvez a polgári jogon belül, amit jogviszonyainak sajátos jellege indokol. A szellemi alkotások jogában elsődleges maga az alkotás, a szellemi termék, amelyhez a jogok és kötelezettségek fűződnek.

Az ENSZ közgyűlésének 1948. évi Nyilatkozata az Emberi Jogokról 27. cikk (2) bekezdésében a szerzői jogot külön "alapvető emberi jognak" mondja, szellemi tulajdonként határozza meg, amelynek sajátosságai:

- gondolati jellegű
- helyhez nem kötött
- az alkotó és az alkotás kapcsolata személyes jellegű
- sajátosan azonosítható (egyéni, eredeti)
- időbeli, területi, társadalmi felhasználási korlátai vannak

A szellemi alkotások jogán belül a szerzői jog és az iparjogvédelem elsősorban a művek célja, a felhasználás jellege, valamint a védelem időtartama és módja alapján különülnek el. A két terület sajátos ismérvei a következők:

Szerzői jog

A szerzői művekre vonatkozik, amelyeket Lontai Endre⁷⁷ a következőképpen határoz meg:

“Az irodalom, a művészet vagy a tudomány területén kifejtett alkotó szellemi tevékenység egyéni-eredeti jelleget viselő, megformált gondolatot kifejező, mások számára felfogható és rendszerint rögzített formában megjelenő eredménye.”

A magyar 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról nem határozza meg a szerzői művet, csak példálózó felsorolással segíti a jogértelmezést:

1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e - az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

⁷⁷ LONTAI Endre: Polgári jog. A szellemi alkotások joga. /Szerzői jog és iparjogvédelem./ Egységes jegyzet. 10. kiad. [Bp.] Nemzeti Tankönyvkiadó. 1994.

- a) az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,
- b) a nyilvánosan tartott beszéd,
- c) a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is,
- d) a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték,
- e) a zenemű, szöveggel vagy anélkül,
- f) a rádió- és a televíziójáték,
- g) a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás),
- h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,
- i) a fotóművészeti alkotás,
- j) a térképmű és más térképészeti alkotás,
- k) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve,
- l) a műszaki létesítmény terve,
- m) az iparművészeti alkotás és annak terve,
- n) a jelmez- és díszletterv,
- o) az ipari tervezőművészeti alkotás.

Az 1999. évi LXXVI. törvény általános indoklásának első bekezdése pedig rendkívül frappánsan foglalja össze a szerzői jog fő jellemzőit.

"A szerzői jog a széles értelemben vett polgári joghoz tartozik. A szerzői jogi szabályozás vagyoni és személyi viszonyokat rendez. Sajátosságai, számos különleges funkciója következtében mindazonáltal az idők során önálló, elkülönült jogterületté alakult mind nemzetközileg, mind hazai jogrendünkben. A szerzői jogi védelem abszolút szerkezetű, negatív tartalmú kötelezettségeket állító jogviszony, amely jellegében hasonló a tulajdonviszonyhoz. Tárgya azonban szellemi alkotás, ami a szerző személyiségéhez kötődő jogosultságok elismerését és oltalmazását is igényli."

Fontos, hogy nem vizsgálható a mű esztétikai, kulturális értéke, minősége, csak az objektív eredetiség számít. A szerző és a mű kapcsolata erősebb, mint az iparjogvédelem esetén. A védelem időtartama is jelentősen hosszabb, mint az iparjogvédelem esetén, a magyar szabályozás szerint a szerző halálától számított 70 év.

Iparjogvédelem

Elsősorban nem a művészi, hanem a tudományos, műszaki, kereskedelmi alkotások területe, amely inkább a gyakorlatra orientált, gazdasági jellegű. A műnek az alkotóhoz való kapcsolata kevésbé szoros, részben az alkotás forgalomképességének érdekében, részben azért, hogy egy-egy új megoldás, eljárás gyorsabban a gazdaság “vérkeringésébe” kerülhessen és hasznosulhasson. Ezt szolgálja a szerzői jognál lényegesen rövidebb védelmi idő is, amelynek tartama alatt viszont a jogosult erősebb jogosultságokkal rendelkezik műve felhasználása felett, mint a szerzői jogi jogosult.

A szerzői jog nemzetközi szabályozása

A szerzői jog, mint jogterület “ab ovo” nemzetközi. Ennek fő oka, hogy a szerzői jog szabályozása csak akkor lehet hatékony, ha mind a szerzői műveket előállító országok, mind a szerzői műveket felhasználó országok jogrendszerében a szerző azonos, de legalább alapfogalmaiban és fő vonalaiban hasonló védelemre számíthat. Csak ilyen harmonizált szabályozás esetén kerülhetők el olyan esetek, amikor a szerzői joggal védett alkotás felhasználója egyik országból áteszi székhelyét a másikba, mert annak jogi szabályozása kevésbé védi a szerzőt. Ez megnyilvánulhat rövidebb védelmi időben, tágabb szabad felhasználási lehetőségekben vagy a felhasználó irányában enyhébb bírói joggyakorlatban.

Ez az eljárás gyakori volt és a jog mai keretei között is gyakori a szerzői jogilag védett műveket kereskedelmi forgalomban felhasználó vállalkozások körében. Nevezetesen ilyen jellegű eset volt, amikor a brit kiadók a szerző számára jelentős védelmet biztosító brit szerzői jog elől az ilyen védelmet nem biztosító Egyesült Államokba települtek, így nem kellett a szerzőknek jogdíjat fizetniük és ennek ellenére jogszerűen adhatták el hazai piacukon az – így import keretében behozott – könyveket.

Az akkori szerzői jogi nagyhatalmak, a nagy európai országok még a múlt század végén egységes szerzői jogot alakítottak ki és kodifikáltak nemzetközi jogi szinten. Ez a Berni Unió Egyezmény, amely 1886 óta a nemzetközi – és ezen keresztül hatva a nemzeti – szerzői jog egyik alapköve. Ezt követte a nemzetközi szerződések egész sora, amelyek részben párhuzamosan szabályozták a szerzői jogokat, részben kiegészítéseket jelentettek olyan új jogterületek tekintetében, amelyek nem kerültek szabályozásra másutt.

A nemzetközi szerződéseknek alapvetően három típusát lehet elkülöníteni:

1. Univerzális szerződések
2. Regionális szerződések
3. Kétoldalú szerződések

1. Univerzális szerződések

A szerzői jog alapvető intézményeit határozzák meg, nagyrészt keretszabály jelleggel. A megállapodások lényege, hogy a szerző minden országban biztos lehessen abban, hogy megkap egy alapszintű védelmet, amelyhez képest az egyes ratifikáló országok legfeljebb a szerződés által meghatározott kereteken belül térhetnek el. Ilyen alapvető szabály például a védelmi idő, amelyet a jogosult halála után minimum 50 évben határoztak meg. A magyar szabályozás ettől a szerző, illetve jogutódjának javára tér el, 70 évre emelve ezt a védelmet.

A legjelentősebb, a magyar jogban is - részben vagy egészben - implementált univerzális szerződések az

- 1975. évi 4. törvényerejű rendelet által implementált Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény
- 1971. évi 4. törvényerejű rendelet által implementált 1952. évi szeptember hó 6. napján Genfben aláírt Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény
- 1975. évi 18. törvényerejű rendelet által kihirdetett A hangfelvételek előállítóinak védelmére, hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen Genfben, az 1971. évi október hó 29. napján létrejött Egyezmény
- 1998. évi IX. törvény által kihirdetett, a Kereskedelmi Világszervezetet (WTO) létrehozó Marrakesh-i egyezmény mellékletét képező Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásáról (TRIPS)
- 1998. évi XLIV. törvény által kihirdetett Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi egyezmény
- Az 56/1998 (IX.29.) OGY határozattal megerősített a Szellemi Tulajdon Világszervezete Szerzői Jogi Szerződése (CRNR/DC/94)
- Az 56/1998 (IX.29.) OGY határozattal megerősített a Szellemi Tulajdon Világszervezete az előadásokról és a hangfelvételekről szóló Szerződése (CRNR/DC/95)

2. Regionális egyezmények

Leginkább a ratifikáló országok számában és területi elhelyezkedésében különböznek az univerzális egyezményektől. A magyar jogalkotás számára leginkább jelentősek az Európai Gazdasági Közösséget alapító Római Szerződés, valamint az Európai Unió közelmúltban hozott, a szerzői jog kérdését érintő irányelvei. Ezek közül a jelentősebbek:

- 91/250/EWG irányelv a szoftverekről
- 92/100/EWG irányelv a haszonkölcsönről és a bérletről, különös tekintettel a szerzői jogra
- 93/83/EWG irányelv a műholdas adásokról és a kábeltelevíziózásról
- 93/98/EWG irányelv a szerzői és szomszédos jogok védelmi idejének harmonizálásáról
- 96/9/EWG irányelv az adatbázisok védelméről

A magyar belépési folyamat részeként a magyar jogalkotás feladataik közé tartozik az Európai Unió jogának megfelelő jog kialakítása, különös tekintettel az uniós irányelvekre. Erre való tekintettel nem túlzás kijelenteni, hogy ezek az irányelvek kvázi normaként jelenleg is jelen vannak a magyar jogban, bár hatályuk nem közvetlen, a jogalkalmazót nem, de a jogalkotót kötik.

Az 1994. évi I. törvénnyel kihirdetett Európa Megállapodás 65. cikkében Magyarország kötelezettséget vállalt arra, hogy a megállapodás aláírásától számított 5 éven belül a Közösségben érvényesülő védelemhez hasonló szintű védelmet biztosít, amit többek között az új szerzői jogi törvény megalkotásával is teljesített.

Az Európai Unió kapcsán szükséges még megemlíteni az Unió jogalkotási folyamatának részét képező, de kötelező erővel nem bíró tervezeteket, javaslatokat és egyéb előkészítő iratokat is. Ezek fontos iránymutatást jelentenek a magyar jogalkotó számára is, hiszen a fent említett Európa Megállapodásban a magyar fél nem az EU joganyag egy statikus állapotához képest vállalt általános - és így a szerzői jog területét is magában foglaló - jogharmonizációs kötelezettséget, hanem a mindenkor EU joganyaghoz képest. Ennek megfelelően szinte előre kell tudni a jövőbeni irányelvek által meghatározott rendelkezéseket, hogy megfelelő időben reagálhasson a magyar jog is.

3. Kétoldalú szerződések

Bár az univerzális és regionális nemzetközi szerződések mélyrehatóan szabályozzák a szerzői jogot, a keretszabályozás kitöltése és az egyes eljárási kérdések szabályozása nagyrészt az egyes államokra marad. Ezek a szerződések, tekintettel az átfogó univerzális szabályozásra, nem játszanak jelentős szerepet. Ilyen például:

- 1978. évi 1. törvényerejű rendelet által kihirdetett A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a szerzői jogok kölcsönös védelméről Budapesten, az 1977. évi november hó 16. napján aláírt egyezmény

A szerzői jog magyar szabályozása

A szerzői jog védelmét ma Magyarországon összesen négy jogszabályi szint biztosítja, amelyek szorosan épülnek egymásra:

- az 1949. évi XX. törvény, az Alkotmány
- az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- az 1999. évi LXXVI. törvény a Szerzői jogról
- a Szerzői jogról szóló törvényben adott meghatalmazások alapján alkotott alsóbb szintű jogszabályok

Alkotmány

A szerzői jog, amint azt fentebb a szerzői jogi törvény indoklásából vett részlet kifejtette, két alapvető részből áll, a személyhez fűződő és a vagyoni jogokból. Az Alkotmány mindkét érdekcsoportot külön-külön nevesítve védi, mint a jogrendszer által feltétlenül érvényesítendő célokat.

A személyhez fűződő jogokat az 54. § (1) bekezdése rendeli védeni:

54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

Ez a megfogalmazás a szerzői jogot együtt védi a személyiség egyéb védendő megnyilvánulásával, amely jogtechnikai megoldást a Polgári Törvénykönyv is követi.

A vagyoni jogok védelme a tulajdonjog általános védelmének kimondásából következik

13. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a tulajdonhoz való jogot.

Polgári Törvénykönyv

A Ptk. a IV. címben, a személyek polgári jogi védelmének körében a VII. fejezetben, a személyhez és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok között tárgyalja a szellemi alkotásokat.

A szabályozás alapját a 86. § rendelkezése adja meg.

86. § (1) A szellemi alkotás a törvény védelme alatt áll.

Ezen túl a törvény a (2) bekezdésben szabályozza a nevesítve védendőnek rendelt és más jogszabályok által részletesen szabályozott szellemi alkotások tárgykörét. A (3) bekezdés általános védelmet nyújt minden olyan alkotásnak, amelyet ezek a fenti jogszabályok nevesítve nem védenek, de teljesíti a szellemi alkotás kritériumait.

86. § (2) A védelmet - e törvény rendelkezésein kívül - az alkotások meghatározott fajtáira, valamint egyes rokon tevékenységekre a szerzői, az iparjogvédelmi (a szabadalmi, a védjegy-, eredetmegjelölés-, származásjelzés- és mintaoltalom), továbbá az újtói jog, valamint a hangfelvételek előállítóit védő jogszabályok határozzák meg.

(3) A törvény védi azokat a szellemi alkotásokat is, amelyekről a külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és még közkinccsé nem váltak.

(4) A személyeket védelem illeti meg a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében is. A védelmi idő kezdetét és tartamát jogszabály határozza meg.

A fenti jogok megsértésének esetére a törvény a következő szankciókat rendeli.

87. § (1) Akinek szellemi alkotáshoz fűződő jogát megsértik - a külön jogszabályban meghatározott védelmen kívül - a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó polgári jogi igényeket támaszthatja.

(2) A külön jogszabályok hatálya alá nem tartozó szellemi alkotásokat és a személyek vagyoni értékű gazdasági, műszaki, szervezési ismereteit és tapasztalatait érintő védelem körében a jogosult azt is követelheti, hogy az eredményeit elsajátító vagy felhasználó személy részeltesse őt az elért vagyoni eredményben.

Ez a jogosult számára kettős szankcionálási lehetőséget jelent:

- minden típusú szellemi alkotással kapcsolatos jogsérelem esetén a polgári törvénykönyvnek a személyhez fűződő jogok megsértésének esetére rendelt szankciói
- nevesítetten védett alkotások esetén a védelmet kimondó jogszabály által meghatározott szankciók

- nevesítetten nem védett alkotások esetén pedig a vagyoni eredményben való részesítés.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény

A törvény részleteibe menő, átfogó szabályozást nyújt a szerzői joggal, a szellemi alkotások egyik fő ágával kapcsolatban. Ez a törvény jelenti a kiindulópontot minden, ezzel a jogterülettel kapcsolatos vizsgálódás számára, hiszen általában megtalálható benne a felmerülő problémára a válasz, ha pedig nem, akkor ebből lehet megállapítani, hogy egy részletező joganyag szabályozza azt felhatalmazás alapján, vagy pedig a Ptk. vagy esetleg az Alkotmány inkább jogelveket megállapító rendelkezései között kell-e keresni.

A törvény - eltekintve a főleg jogtechnikailag szükséges rendelkezésektől - négy fő részben szabályozza a szerzői jogot és a hozzá kapcsolódó egyéb jogosultságokat:

1. A szerzői jogra vonatkozó általános rendelkezések, ezek között:

- a szerzői jogi védelem tárgyának meghatározása
- a személyhez fűződő jogok
- vagyoni jogok
- a szabad felhasználás és a szerzői jog más korlátai
- felhasználási szerződések

2. Az egyes műfajokra vonatkozó rendelkezések

- számítógépi programalkotás
- adattár
- reklámozás céljára megrendelt mű
- filmalkotások és más audiovizuális művek
- képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, műszaki létesítmények tervei

3. Szomszédos jogok

- szerzői joggal szomszédos jogok védelme

4. Közös jogkezelés és a jogsértés következményei

- szerzői és szomszédos jogok közös kezelése
- szerzői és szomszédos jog megsértésének következményei

Felhatalmazás alapján alkotott egyéb jogszabályok

A törvény jellegénél és feladatánál fogva sem alkalmas minden, a szerzői joggal kapcsolatos jogviszony részletes szabályozására, mivel áttekinthetőnek és átfogó jellegűnek kell maradnia. Ennek ellentmondana, ha az évente vagy akár gyakrabban változó eljárási díjakat, besorolásokat és egyéb - inkább technikai-szervezeti, mint jogi szabályokat - is ebben szabályoznák. Ennek megfelelően a törvény felhatalmazást ad több helyen a kormány, vagy miniszterek számára, hogy ezeket a technikai szabályokat rendeletben szabályozza. Ilyen felhatalmazást tartalmaz a közös jogkezeléssel kapcsolatban a 89. § (4) bekezdése vagy a reprográfiai díj által érintett készülékek körének meghatározására a 112. § (1) bekezdésben a kormány.

Az Internet és a szerzői jog

A szerzői jog, mint szinte minden jogterület, szoros és szigorú fogalmakkal rendelkezik, amelyek segítik a jog alkalmazását, a jogértelmezést. Minden olyan tényállást, amelyre alkalmazni akarjuk a szerzői jogot, be kell tudni sorolni ezen fogalmak valamelyikébe. Ez - nagyon leegyszerűsítve a kérdés - olyan, mint a büntetőjogban a bűncselekmények: nem lehet valakit csak úgy elítélni. Mindenképpen be kell hogy tudjuk sorolni az általa elkövetett cselekményt egy, a törvény által előre meghatározott bűncselekmény alá. A polgári jogi gondolkodás ugyan inkább hajlik a generálklauzulák és a bírói mérlegelés szabadabb alkalmazása irányába, de ez sem lehet mindenhol megoldás. A szerzői jog olyan terület, amelynek már viszonylag régi és zárt, koherens szabályozása alakult ki, ráadásul olyan nemzetközi jogi háttér-jogszabályokkal, amelyeket semmiképpen nem hagyhatunk figyelmen kívül.

Az új médiumok, mit a maga korában a rádió, a televízió vagy a műholdas sugárzás, mindig kihívást jelentettek a szerzői jogi szabályozás számára. Mindegyiket be kellett sorolni valamilyen módon a szabályozásba, mivel az akkori szabályok legfeljebb a jogalkotást súroló analógiákkal lettek volna alkalmazhatóak rájuk, így aztán rövidebb vagy hosszabb szakmai vita után nemzetközi szinten született egy megoldás, amelynek megfelelően módosításra került például a Berni Unió Egyezmény.

Az Internet problémája ebből a szempontból nézve nem más, mint a fenti új technológiák által felvetett gondok. Egy olyan felhasználási típusról van szó, amely eddig ilyen formában nem volt - újra neki kell látni és kidolgozni egy, a felhasználás számára legmegfelelőbb jogi besorolást. Semmi új, mondhatnánk - akkor pedig miért ez a nagy felzúdulás, a konferenciák és nyilatkozatok tömege? Az Internet ugyanis, attól függetlenül, hogy igazából nincs meg még rá a "méretre szabott" jog, nagyon is létezik és működik. A televízió vagy a rádió elterjedése annak idején nagyságrendekkel lassúbb volt, mint ma az Internet esetében. A felhasználók számáról szóló, fentebb említett számadatok (bár legfeljebb nagyságrendjükben megbízhatóak) azt mutatják, hogy százmilliós nagyságrendű a felhasználók tábora - alig öt évnyi kereskedelmi használat után. A jövő évre nézve már félmilliárdos becslések is napvilágot láttak, ráadásul a felhasználók legnagyobb része a fejlett nyugat-európai, észak-amerikai és kelet-ázsiai országokból kerül ki - ami nagyon nagy fizetőképes keresletet jelent. Ennek megfelelően bővül robbanásszerűen az Interneten keresztül elérhető tartalom.

Tartalom - ez a kulcsszó, ami pedig a szerzői joghoz köti az Internetet, sokkal inkább, mint bármely más jogterülethez. Az Internet ugyanis nem más, mint információk hatalmas tárháza, amely több adatot tárol és tesz elérhetővé, mint bármely más rendszer eddig a történelem során bármikor. Egyetlen magyar WWW-hely szolgáltató, az SWI 1999. novemberi adatai szerint⁷⁸ az általuk üzemeltetett kiszolgáló kapacitása megfelel 100.000 kötetnyi könyv teljes anyagának - természetesen ennek jó része nem szöveges, hanem kép vagy hanginformáció. A teljes Internet adatmennyiségét még csak megbecsülni sem merete senki sem, hiszen léteznek olyan oldalak, amelyek akár a terabyte-nál is több információt tárolnak és szolgáltatnak⁷⁹.

Az ilyen információ, adat, tartalom pedig szinte mindig szerzői jogi védelem alatt áll - legyen az azért, mert eredeti maga a mű, vagy mert eredeti a művek összeállításának formája, koncepciója, megvalósítása. Az Internet használata közben pedig, mivel az információk áramlása digitálisan történik, nem csak a rosszhiszemű felhasználó követhet el játszi könnyedséggel szerzői jogsértést - akár a szerző személyhez fűződő, akár vagyoni jogai tekintetében -, hanem a jóhiszemű is. A szerzői jog klasszikus kategóriái szerint ugyanis az Internet műszaki, hálózatszerkezési megoldásai vagy "szokványai" közül több is a szerző vagy egyéb jogosult jogainak megsértését jelenti.

A fentiekből tehát két fő kérdéskör látszik kibontakozni, amit a szerzői jognak feltétlenül rendeznie kell minél gyorsabban az Internettel kapcsolatban:

1. Miképpen sorolható be az Internet, mint felhasználási forma a szerzői jog rendszerébe.
2. Mi a jogszerű és mi a jogszerűtlen az Internet, mint médium különleges jellemzőire tekintettel.

⁷⁸ www.swi.hu

⁷⁹ , mint pl. www.terrasite.com, ez az oldal a Föld teljes domborzati térképét szolgáltatja, nagy felbontásban

Mi az Internet a szerzői jog nézőpontjából?

A kérdés nem olyan egyszerű, mint amilyennek látszik és még csak nem is olyan egyszerű, hogy akár egy szakdolgozat terjedelmében is össze lehetne foglalni. Jelen dolgozat első részében is csak egy rövid összefoglalót lehetett adni arról, amit feltétlenül érdemes ezzel kapcsolatban tudni. A szerzői jog számára az a fő kérdés, hogy be lehet-e valahova sorolni a jogterület kialakult rendszerébe a művek Interneten keresztül történő felhasználását.

A nehézséget nem az jelenti, hogy az Internet valamiféle forradalmian új felhasználás formát jelentene - sokkal inkább olyan módon elegyíti az eddigi felhasználási módokat, ami miatt minden kategóriából "kilóg".

A magyar szerzői jogi törvény a következő lehetséges kategóriákat sorolja fel a művek felhasználásával kapcsolatban:

17. § A mű felhasználásának minősül különösen:

a) a többszörözés (18-19. §),

b) a terjesztés (23. §),

c) a nyilvános előadás (24-25. §),

d) a nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként (26-27. §),

e) a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése (28. §),

f) az átdolgozás (29. §),

g) a kiállítás (69. §).

A felsorolás - amint az a "különösen" is mutatja - nem taxatív, hiszen a törvény nem zárhatja ki az ez által le nem fedett egyéb felhasználásokat.

A kategóriák valamelyikébe való besorolás azonban elemi érdeke minden, az Interneten publikáló személynek vagy szervezetnek, mivel enélkül vagyoni igényei tekintetében rá van utalva a különböző országok bíróságainak nagyon is heterogén gyakorlatára és az egyes bírák döntéseire. Ha azonban a felhasználás módját besorolták a fenti kategóriákba, akkor a jogosult már nem azért kell, hogy küzdjön a bíróság előtt, hogy elismerjék jogosultságát, hanem egy jóval kedvezőbb helyzetből indulva eleve lehet, hogy bírósághoz sem kell fordulnia, hanem önkéntes jogkövetés vagy egy arbitrációs eljárás módján sokkal gyorsabban és egyszerűbben - valamint ami fontos

szempont, olcsóbban - juthat az őt megillető ellenszolgáltatáshoz. Ezt Laga a következőképpen fogalmazza meg:

"Tekintettel arra, hogy bár a szerzői jogvédelem már a mű megalkotásával megszületik, de csak a felhasználási módok egyike alá történő besorolás által lehetséges a gazdasági hasznosítása, ezért ez a szubszumálás alapvető jelentőségű."⁸⁰

Az Internet besorolásáról szóló vita alapvetően akörül folyt, hogy vajon az Internet különböző felhasználási lehetőségei "beférnek-e" a mai szerzői jogba, vagyis változatlanul lehet-e hagyni a rendszert magát, bővíteni kell-e vagy pedig teljesen át kell-e rendezni.

A szerzői művek bármely számítógépes hálózaton - így az Interneten - történő átvitele során az egyes felhasználási formák eddig általában jól elkülönülő jellemzői keverednek egymással. Ezt Gyertyánfy a következőképpen fogalmazza meg:

"Az Internettel a felhasználások egyes szakaszai úgy egymásba fonódnak, hogy nehéz megállapítani, melyek legfeljebb technikailag önállóak és melyek jelentenek már egy külön műélvezetet (annak lehetőségét), tehát melyek független felhasználások⁸¹."

Az Interneten való átvitel ugyanis több, a szerzői jogban általában önálló felhasználásként megjelenő szakaszból álló eljárás, amelyek egymástól legfeljebb technikailag elválaszthatóak, azonban csak együtt képesek ezt a célt megvalósítani. Ezek sorrendje általában a következő (bár az egyes részek sorrendje és gyakorisága változhat átvitelenként):

- mű betöltése a kiszolgáló fizikai háttértárolójából a memóriájába
- a memóriából áttöltés a hálózati csatolóba, amely csomagokra bontja és elküldi
- az egyes, a csomag útvonalán található számítógépek memóriájában történő ideiglenes tárolás
- a célszámítógép hálózati kártyáján a csomagok ismételt összeillesztése
- a célszámítógép memóriájában való tárolás
- a célszámítógép háttértárolóján történő ideiglenes tárolás
- a célszámítógép képernyőjén való megjelenítés

⁸⁰ www.univie.ac.at/juridicium/forschung/laga/dissertation/diss-wie-3.html

⁸¹ Gyertyánfy Péter: Jogharmonizációs az információs társadalomban, Magyar Tudomány 1998. 2. szám 196-211. old.

Mindezen tényállások a "hagyományos" szerzői jogi terminológiában a többszörözés, a terjesztés, a sugárzás és a nyilvános előadás különböző elemeit valósítják meg, sokszor keverten. Ezen túl még nagyobbak a nehézségek akkor, ha azt akarjuk minősíteni, hogy mi is szerzői jogilag a műpéldányt önmagában nem eredményező digitális átviteli folyamat, vagyis a file transfer⁸². Ez ugyanis mindig csak eszközfolyamat, vagyis azt a pillanatot ragadja meg, amikor a mű digitális jelként átvitelre kerül a hálózaton.

A besorolási lehetőségek egyike sem fedí le az Internetet teljesen.

A terjesztés ugyanis "a műpéldányok olyan, a nagyközönségnek rendelkezésre tartása és forgalomba hozatala, ami a példányok tulajdonosváltását jelenti⁸³". Az Internetes felhasználás során viszont újabb műpéldányok keletkeznek az eredeti példány sérelme és tulajdonosváltása nélkül, még hozzá általában automatikusan.

A sugárzás és a vezetékes, valamint műholdas átvitel, mint felhasználási módok már közelebb állnak az Internethez abból a szempontból, hogy itt is az eredeti sérelme nélkül élvezhetőek a távolban a művek. A nehézséget két tényező okozza: a program egységének hiánya és a közönség időbeli egységének hiánya.

A program egységének hiánya nem kizárólag az Internetre jellemző, de itt is felmerülő kérdés. Az Interneten ugyanis a felhasználó tetszőlegesen válogathatja össze a megtekinteni kívánt tartalmat, tetszőleges időben. Ennek következtében nincs meg a sugárzott vagy más módon közvetített műsorok esetén jellemző, időben és tartalomban is megszabott program. Hasonló gondok jelentkeznek az ún. "on-demand" és "pay-per-view" digitális televíziós rendszereknél, amelyek használatánál a néző szintén szabályozni tudja az általa kívánt műsor összetételét.

A közönség időbeli egységének hiánya azt jelenti, hogy az Interneten egy adott művet megtekintők nem szükségszerűen egyszerre teszik ezt, hanem a fenti választási lehetőségből adódóan az általuk választott időben és ideig. Így nem lehet a hagyományos értelemben vett "nézőközönségről" beszélni. Ehelyett alkalmazza a jog a "szukcesszív nyilvánosság" elvét, ami nem jelent mást, mint hogy az egymás után a művet megtekintők összességét tekinti nyilvánosságnak - ami meg is felel a műfelhasználás tényleges módjának.

⁸² idem Gyertyánfy

⁸³ idem Gyertyánfy

A kérdést végül a World Intellectual Property Organisation keretében 1996. decemberében megkötött Szerzői Jogi Egyezmény (CRNR/DC/94) keretében tisztázták nemzetközi szinten. A szerződéskötést megelőző tárgyalások során négy különböző szabályozási koncepció szerepelt a vitában⁸⁴.

- az Egyesült Államok a kiadás és terjesztés mintájára
- az Európai Unió a bérbeadási és haszonkölcsön mintájára
- Japán önálló "digitális átviteli jogot" szorgalmazott
- és egy kompromisszumos javaslat, a "közönséghez közvetítés"

Végül a Szerzői Jogi Szerződés 8. cikkelye a következő rendelkezést tartalmazza:

“Nyilvánossághoz való közvetítés joga

*A Berni Konvenció 11(1)(ii), 11bis(1)(i) és (ii), 11ter(1)(ii), 14(1)(ii) és 14bis(1) c cikkelyeinek lerontása nélkül az irodalmi és művészeti alkotások szerzői kizárólagos joga, hogy engedélyezzék műveik nyilvánossághoz való közvetítését, kábelen vagy kábel nélküli eszközön, **beleértve a műveik olyan módon történő elérhetővé tételét, hogy a nyilvánosság egyes tagjai ezeket a műveket általuk megszabott időben és helyről érhetik el.**”*

A fenti megoldás beilleszti az Interneten történő felhasználást a szerzői jog meglévő rendszerébe úgy, hogy nem az egész rendszert, hanem mindössze egyetlen felhasználási módot változtat meg. A sugárzás és a kábelen továbbközvetítés eredeti formájában nem lett volna alkalmas a hálózaton megvalósuló, speciális adatátvitel lefedésére, nem annyira annak digitális volta, mint inkább a későbbiekben részletezett, jelentős technikai eltérések miatt. Ezzel a kiegészítéssel azonban, amely megragadja az Internet két, leginkább megragadható jellemzőjét - az elérhetővé tételt és ennek a felhasználó által meghatározott idejét és helyét -, már nem lehet probléma a jogi besorolás.

Jelenleg folyamatban van az Unióban a szerzői és szomszédos jogok harmonizációját szolgáló irányelv előkészítése, amelynek legutóbbi tervezete 1999. május 21-én jelent meg⁸⁵. A tervezet legutóbbi változatának elfogadása nem csupán egy jogtechnikai lépés, hanem sokkal inkább jelzés a tagállamok, a tagállam-jelöltek és a világ többi országa felé abban a tekintetben, hogy a világ második legnagyobb Internet-piacát jelentő Unió milyen szabályozási elveket kíván ezen a téren

⁸⁴ idem Gyertyánfy

⁸⁵ Amended proposal for a European Parliament and Council Directive on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the Information Society; COM (1999) 250

érvényesíteni. Éppen ezért mindig élénk érdeklődés kíséri ezeket az előkészítő dokumentumokat⁸⁶.

A tervezet, bár nem bír semmiféle kötelező erővel, a fentiekből következően azonban legalább olyan fontos dokumentum egy magyar jogalkotó számára, mint egy hatályban levő nemzetközi szerződés. A tervezet a következőképpen fogalmazza meg a nyilvánossághoz való közvetítés jogát:

3. Cikk

A nyilvánossághoz való közvetítés joga, beleértve a művek és egyéb védett jogtárgyak elérhetővé tételét

*1. A Tagállamok biztosítják a szerzők számára azt a kizárólagos jogot, hogy műveik eredeti példányának vagy másolatának vezetéken vagy vezeték nélküli módon a nyilvánossághoz való közvetítését engedélyezzék vagy megtiltsák, **abban a körben is, ahol a nagyközönség tagjai maguk döntenek el, hogy mely helyről és mikor jutnak hozzá a műhöz.***

2. A Tagállamok biztosítják

a) előadóművészek részére előadásaik felvételei vonatkozásában

b) hangfelvételgyártók részére az általuk készített hangfelvételek vonatkozásában

c) filmfelvételek elsőkénti készítőinek az általuk készített filmek eredeti és másolati példányai vonatkozásában

d) műsorsugárzók részére adásaik felvételei vonatkozásában, függetlenül attól, hogy az adást vezetéken vagy vezeték nélkül, kábel vagy műhold útján továbbítják-e,

*azt a kizárólagos jogot, hogy műveik eredeti példányának vagy másolatának vezetéken vagy vezeték nélküli módon a nyilvánossághoz való közvetítését engedélyezzék vagy megtiltsák, **abban a körben is, ahol a nagyközönség tagjai maguk döntenek el, hogy mely helyről és mikor jutnak hozzá a műhöz.***

Az új magyar szerzői jogi törvény ugyanezt a megoldást alkalmazza - amint azt Magyarország, mint a szerződésben részes ország vállalta is -, szinte szó szerint azonos módon. A törvény "A mű nyilvánossághoz való közvetítésének joga" címszó alatt, a sugárzással, a műholdas és kódolt sugárzással, valamint a kábel-televízióval együtt tárgyalja az Internetet a 26. §-ban.

⁸⁶ Az irányelv-tervezet előkészítésének eddigi folyamatával kapcsolatban lásd Verebics Jánosnak a DAT'99 konferencián 1999. november 8-án "Szellemi tulajdon az információs társadalomban" címmel tartott előadását, elérhető a www.extra.hu/verebics címen

26. § (8) *A szerzőnek az is kizárólagos joga, hogy művét - másként, mint sugárzással vagy a (7) bekezdésben szabályozott módon - a nyilvánossághoz közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. E joga kiterjed különösen arra az esetre, amikor a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.*

Az Internet, mint hálózat működése során alkalmazott műszaki megoldások

A sugárzás, kódolt vagy műholdas sugárzás, illetve a kábel-televízió esetében a sugárzott műről nem készül szükségképpen másolat a sugárzás során, hanem a folyamatosan érkező jeleket pillanatról pillanatra sugározza az adóberendezés és veszi a vevőkészülék. Ez visszaalakítja azt a felhasználó számára élvezhető művé, amelyet aztán hallgathatunk vagy nézhetünk. A mű rögzítéséhez már külön berendezés és főleg külön szándék szükséges.

Az Internet esetén már egészen más a helyzet. A csomagkapcsolat hálózati megoldás eleve nem jelenként, hanem csomagonként továbbítja az adatokat, azaz minden egyes adattovábbítással foglalkozó hálózati elem memóriával kell, hogy ellátva legyen, amelyben bizonyos ideig - ha csak a másodperc töredékéig is - tárolja a csomagot. Ez azonban még nem jelenti szükségszerűen a teljes, a hálózaton átvitt műpéldány tárolását, illetve arról másolat készítését, mivel ideális esetben a csomagot a berendezés azonnal tovább is küldi a célállomás felé. Az is előfordulhat, hogy az adott művet tartalmazó egyes csomagok nem is ugyanazon az úton jutnak el a feladótól a címzettig, mivel a hálózat változó terheltsége miatt időközben változott az ideális elérhetőségi útvonal.

A "célban", tehát a felhasználó számítógépén azonban újabb másolatok képződnek. A csomagokat ugyanis a célszámítógép "rakja össze" újra az eredeti művé, tárolja a memóriájában, majd megjeleníti a képernyőn - ezek feltétlenül szükséges folyamatok, amelyek mindegyike során szükségszerűen keletkezik másolat a műről, a hálózati kártya memóriájában, a rendszer központi memóriájában és a videokártya memóriájában a mű része vagy egésze megtalálható mindaddig, amíg a felhasználó azt megtekinti vagy meghallgatja.

Az azonban vitathatatlan, hogy ez a pillanatnyi tárolás is megvalósítja a mű egy részéről való másolat készítését. A szerzői jog alapvetően nem tesz különbséget másolás és másolás között - ha egy másolat bármilyen formában elkészült, az másolat. A magyar szerzői jogi törvény így fogalmaz.

18. § (1) A szerző kizárólagos joga, hogy a művét többszörözze és hogy erre másnak engedélyt adjon. Többszörözés:

*a) a mű anyagi hordozón való - közvetlen vagy közvetett - rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, **akár időlegesen**, valamint*

b) egy vagy több másolat készítése a rögzítésről.

(2) A mű többszörözésének minősül különösen a nyomtatással megvalósuló mechanikai, filmes vagy mágneses rögzítés és másolatkészítés, a hang- vagy képfelvétel előállítása, a sugárzás vagy a vezeték útján a nyilvánossághoz történő közvetítés céljára való rögzítés, a mű tárolása digitális formában elektronikus eszközön, valamint a számítógépes hálózaton átvitt művek anyagi formában való előállítása. Az építészeti alkotások esetében többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és után-építése is.

Ez a megfogalmazás nem hagy kétséget arról, hogy a hálózaton történő átvitel közben keletkező "másolatok" is másolatok, bármilyen rövid ideig is létezzenek. Ez a megoldás, amikor ezt nemzetközi szinten elfogadták a WIPO Szerzői Jogi Szerződés keretében, az SP-k és felhasználók részéről jelentős ellenállást váltott ki és aggodalmaikat hangoztatták is több fórumon. Ez az attól való félelemből fakadt, hogy ennek a rendelkezésnek nyomán az Internet gyakorlatilag "ex lex" állapotba, törvényen kívül kerül, mivel kihúzzák alóla a technikai alapját.

A fenti rendelkezés ellensúlyozására szolgált azonban a Szerzői Jogi Egyezmény 10. cikkelye:

“(1) A szerződő felek nemzeti jogszabályaikban biztosíthatnak korlátozásokat vagy kivételeket az e szerződés szerint az irodalmi és művészeti alkotások szerzőit megillető jogok alól bizonyos különleges esetekben, amelyek nem ütköznek a mű hasznosításával és amelyek nem mondanak szükségtelenül ellent az alkotó érdekeinek.”

Ebben a szerződő államok lehetőséget kapnak arra, hogy belátásuk szerint szabályozzák a szerzők jogainak egyes korlátozásait, amíg az szükséges és nem okoz több kárt, mint hasznot. Ez az a rendelkezés, amely lehetőséget ad arra, hogy az Internet "létezhessen" szerzői jogi szempontból és ezt kihasználva szabályozzák az egyes államok - már saját hatáskörben - a többszörözési jog kizárólagossága alóli kivételeket. Ez hasonlóképpen kerül szabályozásra, mint a szerzői jogban már létező, régóta elfogadott kivételek a szerző jogai alól, a szabad felhasználás esetei. Ezek közé tartoznak a magyar jog szerint:

- idézés
- oktatási vagy tudományos célra történő másolat készítése
- magáncélú másolatkészítés
- belső intézményi célra történő másolatkészítés
- tény- és híryananyagot tartalmazó közlemények, nyilvános tárgyalások és beszédek

- televíziós műsor díszlete
- politikai hírműsor
- nyilvános kiállítás bemutatása
- nonprofit előadás
- nyilvános könyvtárak haszonkölcsönzése
- fogyatékos személyek igényeinek kielégítése
- bírósági és államigazgatási eljárásban bizonyítás céljára

Ezek a kivételek kizárólag a szerző vagyoni jogaira vonatkoznak és nem lehetnek indokolatlanul sérelmesek a szerzőre. Ezzel kapcsolatban a magyar szerzői jogi törvény kommentárja a következőre hívja fel a figyelmet.

"A szerzői és szomszédos jogoknak csak azok a korlátozásai tarthatóak fenn, amelyek a különleges esetek körében maradnak, amelyek nem sérelmesek a mű rendes felhasználására, továbbá, amelyek indokolatlanul nem érintik hátrányosan a szerző, illetve a szomszédos jogi jogosultak törvényes érdekeit."

A fenti korlátozásokat megfogalmazó 35. § (6) bekezdése újdonságként jelent meg a magyar szerzői jogban és szabályozza az Internet és más csomagkapcsolt hálózatok, valamint más, ideiglenes másolatok készítését szükségessé tevő műszaki eszközök jogi helyzetét a következőképpen.

(6) Szabad felhasználás a mű ideiglenes többszörözése, ha kizárólag az a célja, hogy megvalósulhasson a műnek a szerző által engedélyezett, illetve e törvény rendelkezései alapján megengedett felhasználása, feltéve, hogy az ideiglenes többszörözés az ilyen felhasználásra irányuló műszaki folyamatnak elválaszthatatlan része, amelynek nincs önálló gazdasági jelentősége.

A fenti bekezdés három fő kritériumot fogalmaz meg:

- cél a szerző által engedélyezett, vagy törvény által megengedett felhasználás
- a többszörözés a műszaki folyamat elválaszthatatlan része legyen
- a többszörözésnek ne legyen önálló gazdasági jelentősége

Ezzel a rendelkezéssel az Internet műszaki megoldásai miatt megvalósuló másolat-készítés a szabad felhasználás körébe kerül, ami választ ad a felhasználók kérdésére, azonban kérdéseket

vetet fel a szolgáltatókban. A szabad felhasználás ugyanis kizárólag arra az esetre vonatkozik, amikor a felhasználás célja a szerző által engedélyezett, vagy a törvény által megengedett. Felmerül azonban az a kérdés, hogy mi van abban az esetben, ha a felhasználó jogellenes cézzal tölti le a művet? Ebben az esetben ugyanis adódik a rendelkezés olyan értelmezése, mely szerint ilyenkor az ideiglenesen képződött másolatok is jogellenesnek minősülnek - ezzel lehetséges a szakasznak olyan értelmezése, hogy a szolgáltató is jogsértést követ el akkor, ha a felhasználó részére egy automatikus folyamatban jogsértő anyagot szolgáltat.

Ezt ismerte fel az Egyesült Államok törvényhozása és a Digital Millennium Copyright Act of 1998 keretében kibocsátott Internet Copyright Infringement Liability Clarification Act of 1998 törvény a következőképpen szabályozza a szolgáltatók felelősségét ebben az esetben.

A szolgáltató mentesül a felelősség alól, ha:

- 1. Az adatátvitelt más személy kezdeményezte és más személy felé irányul,*
- 2. a tartalom egy automatizált eljárás keretében kerül kiválasztásra, arra a szolgáltatónak befolyása nincs,*
- 3. a címzettet nem a szolgáltató jelöli ki, kivéve akkor, ha egy automatizált eljárás keretében egy másik szolgáltató részére küldi az adatot,*
- 4. az anyag csak a címzett számára elérhető és csak addig található meg a szolgáltató rendszerén, amíg az a kommunikációhoz szükséges, valamint*
- 5. az adatokat a szolgáltató módosítás nélkül továbbítja.*

Az Egyesült Államok ebben a törvényben részletekbe menően szabályozza a szolgáltatók felelősségét, felállítva ezzel egy "mérce" a világ legtöbb jogalkotójának, ugyanis ez az egyik első elfogadott törvény ebben a kérdésben. Az Egyesült Államok azért is mérvadó, mivel területén található vagy honos a tartalomszolgáltatók, az Internet-szolgáltatók és a felhasználók jelentős része, aminek következtében alapvetően befolyásolni tudja az Internet fejlődését.

A fenti rendelkezések szorosan az Internetre "lettek szabva", tehát nem átfogó és más hálózatokra is alkalmazható rendelkezésekre törekedett a jogalkotó, hanem specifikusan ennek az egy hálózati típusnak és szervezésnek a felvetődő problémáját akarta megoldani - az eddig visszhangok alapján a szolgáltatók és a felhasználók szempontjából sikerrel.

Egy másik szabályozási megközelítést alkalmaz az Európai Unió. Az irányelv-tervezet a következőképpen rendelkezik:

2. cikk

A tagállamok biztosítják

a) a szerzők részére, műveik vonatkozásában

b) előadóművészek részére előadásaik felvételei vonatkozásában

c) hangfelvételgyártók részére az általuk készített hangfelvételek vonatkozásában

d) filmfelvételek elsőkénti készítőinek az általuk készített filmek eredeti és másolati példányai vonatkozásában

e) műsorsugárzók részére adásaik felvételei vonatkozásában, függetlenül attól, hogy az adást vezetéken vagy vezeték nélkül, kábel vagy műhold útján továbbítják-e, a kizárólagos jogot, hogy a közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy végleges többszörözés minden módját és formáját teljesen vagy részben engedélyezzék vagy megtiltsák.

A cikk alól - többek között - kivételt teremt az 5. cikk 1. pontja, amely részben megfelel a magyar szerzői jogi törvény említett 35. § (6) bekezdése rendelkezésének, részben tovább megy annál.

5. cikk

Kivételek a 2., 3., és 4. cikk szerinti engedélyköteles tevékenységek alól

1. Mentések a 2. cikkben megnevezett engedélyezési jog alól a többszörözésnek a 2. cikkben megnevezett azon ideiglenes formái, amelyek egy technikai eljárás lényegi és szerves részét képezik, beleértve azokat is, amelyek egy átviteli rendszer hatékonyabb működését könnyítik meg és nem rendelkeznek önálló gazdasági jelentőséggel.

Ez a rendelkezés jelentősen eltér a magyar törvény által alkalmazott hármas feltétel-rendszertől.

1. Egyrészt kiiktatja az első feltételt, amelyet a magyar rendelkezés alkalmaz - nem vizsgálja azt, hogy a felhasználás maga jogszerűen történik-e, így nem veti fel a szolgáltató felelősségének kérdését akkor, ha a felhasználó jogellenes célra tölti le a művet.
2. Másrészt bevezeti a hálózati átviteli rendszer hatékony működéséhez szükséges technológiai folyamat fogalmát, amely már nem az elválaszthatatlanságra helyezi a hangsúlyt, hanem arra, hogy a rendszer **hatékony** működtetéséhez szükséges legyen az eljárás. Ez a kitétel nem itt nyer különös fontosságot, hanem a következő eljárás-csoportnál, amelyek bár technikailag nem nélkülözhetetlenek, a hatékony működéshez mégiscsak feltétlenül szükségesek.

Az Európai Unió tervezett szabályozása ezzel "egy csapásra", egy generálklauzula alkalmazásával megoldja az Egyesült Államok által kazuisztikusan szabályozott kérdést. A szabályozás ezen módja ugyan több terhet róhat esetenként a bíróságokra, de a tapasztalatok szerint időállóbb - és ami a fő, nem kötődik egyetlen technológiához.

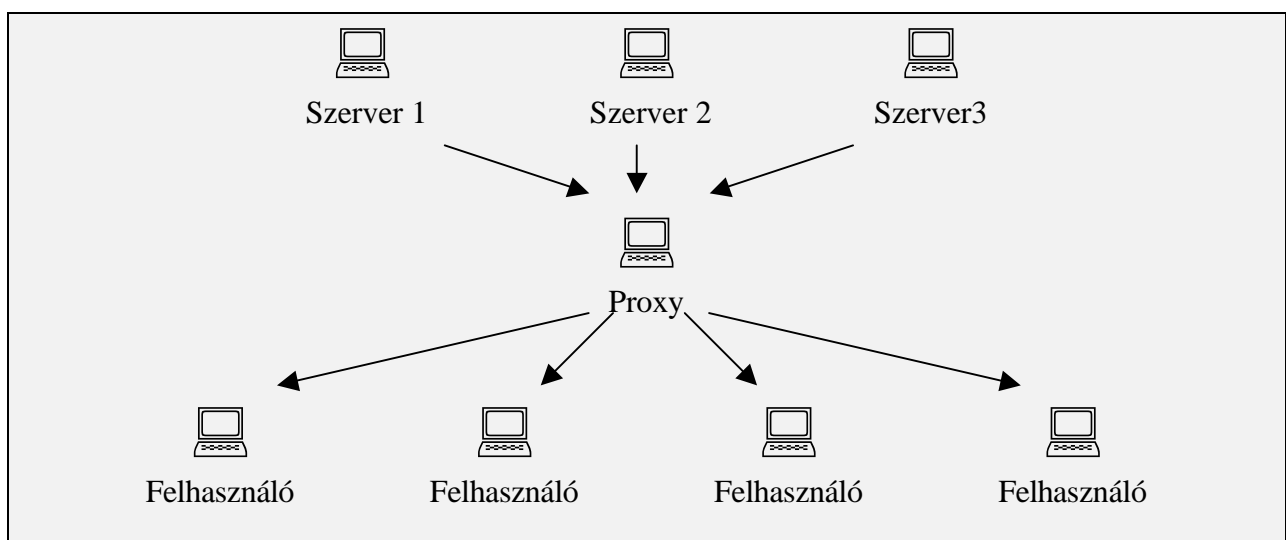
Hálózat-szervezési és hatékonyság-növelő megoldások

Ezek esetében már nem olyan "egyszerű" a helyzet, mint a fenti esetben, mivel ezek már nem feltétlenül szükségesek közvetlenül a mű felhasználásához - ezek nélkül is lehetséges egy mű továbbítása az Interneten keresztül. A probléma azonban ott lép fel, hogy ha nem egy, hanem több millió művet akarunk egyidőben egy korlátozott kapacitású hálózaton keresztül továbbítani. Ebben az esetben ugyanis három alternatíva lehetséges:

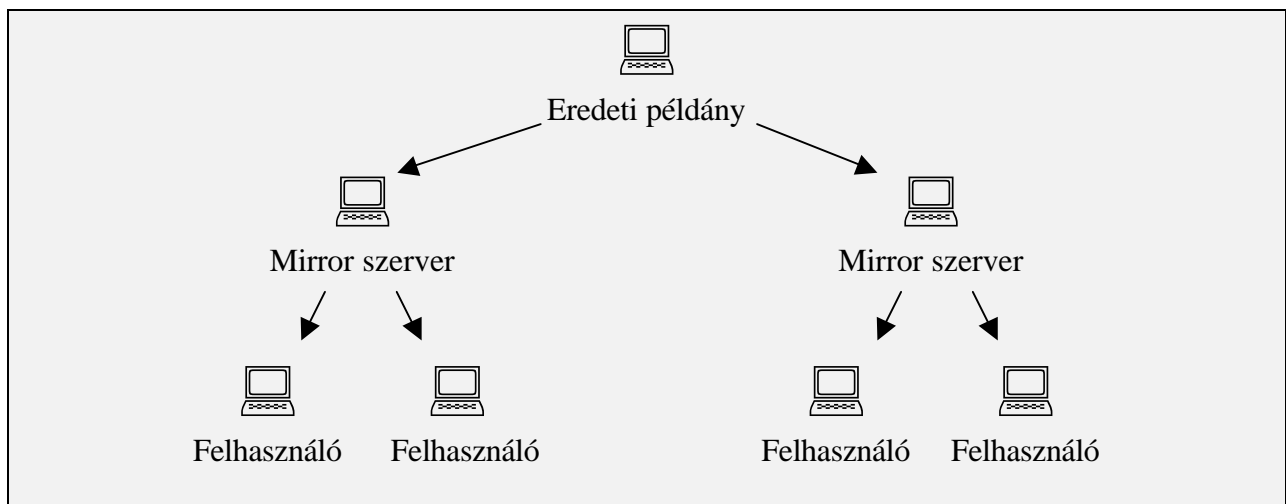
1. A hálózat összeomlik, mindenki rendkívül lassan vagy nem is kapja meg a művet.
2. A hálózat kapacitását az igényekhez képest bővíteni kell, jelentős költségekkel.
3. Bizonyos határig lehetséges az alábbi megoldásokkal a szervezést és az erőforrások kihasználását javítani, azonban ez ismételten csak összeütközéshez vezet a szerzői joggal.

Az Interneten már kezdetektől fogva - főleg a gazdasági szükségszerűséget és racionalitást figyelembe véve - a harmadik megoldás honosodott meg és több különböző alkalmazása nyert kvázi vagy tényleges szabvány minőséget. Ezek közül a legjelentősebbek:

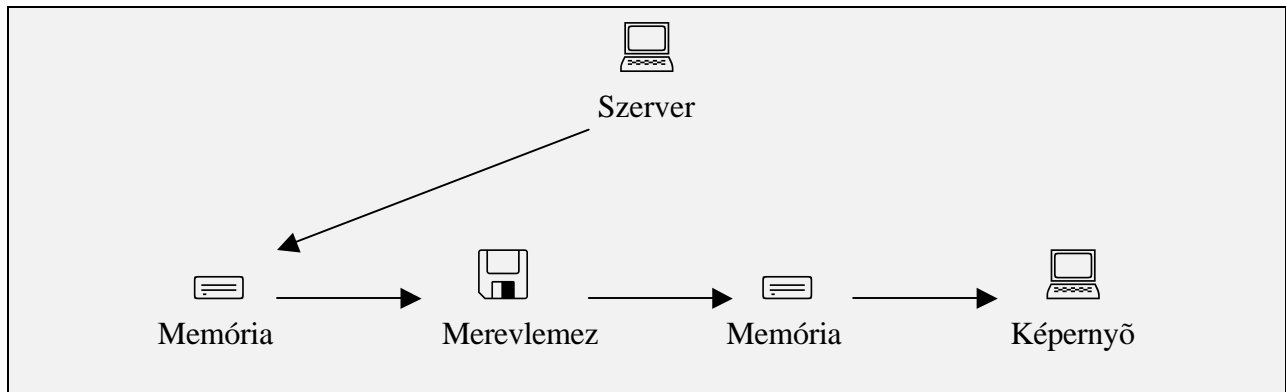
Proxy szerver – az Internet-szolgáltatók által gyakran alkalmazott, a hálózat terhelésének csökkentését szolgáló szerver. Ideiglenesen tárolja a távolabbi kiszolgálókról letöltött anyagokat, így ha azokat egy másik felhasználó is kéri, nem kell újra a távoli szerverről letölteni, hanem a proxy szolgáltatója őket. Ezáltal a proxy szerveren digitális másolat készül a műről. A proxy-n a másolatok automatikusan készülnek válogatás nélkül minden olyan műről, amit a felhasználók a hálózaton keresztül elérnek.

Mirroring (tükrözés) – a mű vagy adatbázis elérhetőségének növelése érdekében nem csak egy kiszolgáló biztosítja az elérhetőséget, hanem több, nagyrészt a világ több pontján. Ez azt jelenti, hogy a műből digitális másolat készül, amely több kiszolgálón is megtalálható. Ezáltal a felhasználó mindig a hozzá a hálózaton legközelebb eső szerverről kaphatja az adatokat, csökkentve ezzel a terhelt hálózati csomópontok számát és növelve az átviteli sebességet. A mirror az eredeti szerver teljes vonatkozó anyagát tárolja, azonos formában az eredetivel, így a felhasználó nem is veszi ténylegesen észre, hogy melyik szerverről kapja a művet annak minősége vagy tartalma alapján. A mirror létrehozása nem automatikus folyamat.

Browser cache – a böngészőprogram ideiglenes memóriája, amelyben tárolja a letöltött oldalakat, először a gép ideiglenes memóriájában (RAM), majd a program beállításainak függvényében a merevlemezen is. Így egyetlen letöltési folyamatban legalább két másolat keletkezik. A böngésző memóriájának beállításait a felhasználó módosíthatja, ezáltal több művet, vagy hosszabb ideig tárolva, amelyeket aztán Internet-kapcsolat nélkül is megtekinthet. A böngésző memóriájában tárolt művekről digitális másolat készíthető tetszőleges hordozóra, amely módosítható vagy tovább másolható. A böngésző memóriájában keletkező másolat csökkenti a hálózati forgalmat, mert ugyanazon oldal későbbi megtekintésekor csak a változott elemeket szükséges letölteni, a változatlan részeket (fejléc, háttér, stb.) nem.

A fenti három eljárás a hálózatszervezés tekintetében azonos megítélés alá esik és alapján véve ugyanannak a koncepciónak - minél kevesebb hálózati forgalom azáltal, hogy a művet a lehető legközelebb visszük a felhasználóhoz - három különböző alkalmazását testesítik meg. Ennek ellenére jogilag két csoportra oszlanak az alapján, hogy mennyire lehet automatikusnak és szükségesnek tekinteni őket.

1. Automatikus eljárások

Az első és szerzői jogilag kevésbé aggályos kategóriába sorolható a proxy szerver és a browser cache olyan változata, amely azonnal törlődik, amint a felhasználó megtekintette a művet. Ezek közös jellemzői:

- tartalmuk automatikusan változik, attól függően, hogy a felhasználó milyen művet tekint éppen meg
- nincs más gazdasági jelentőségük és felhasználásuk, mint a hálózati kapcsolat gyorsítása
- jelentős szaktudás nélkül nem használhatóak fel másra, mint eredeti céljukra
- a művet csak addig tárolják, amíg az a hálózat gyorsítása szempontjából szükséges

A másolat készítésének ténye természetesen nem vitatható, hiszen éppen ebben áll a céljuk és értelmük. Éppen ezért biztosan korlátozását jelentik a szerzők jogainak.

Ezeket a felhasználási módokat a magyar szabályozás jelenleg még nem fedi le. A szerzői jogi törvény 35. § (6) bekezdése ugyanis úgy fogalmaz, hogy csak "az ilyen felhasználásra irányuló műszaki folyamatnak **elválaszthatatlan** részét" képező eljárások tartoznak a szabad felhasználás körébe. A browser cache és a proxy nem képezik a szó szoros értelmében elválaszthatatlan részét a mű Interneten való továbbításának. Figyelembe kell azonban venni, hogy minden böngészőprogram alapbeállításai tartalmazzák a browser cache-t és külön le kell tiltani, ha valaki

nem akarja használni. Ugyanígy szinte minden szolgáltató alkalmazza a proxy szervert. Így adott esetben, ha perre kerülne a sor, a mai jog szerint a bíróság mérlegelésén múlna, hogy vajon elválaszthatatlan részét képezi-e az átviteli folyamatnak a fenti két eljárás.

Az Internet Copyright Infringement Liability Clarification Act of 1998 ebben a kérdésben hasonlóan a legapróbb részletekig szabályozza a felelősség kérdését.

A szolgáltató nem felel a cache kiszolgáló esetében a szerzői jogsértésért, ha:

1. Más személy által elérhetővé tett adatot tárol ideiglenesen,

2. a fenti személy ezt az adatot harmadik személynek küldi,

3. a tárolás automatikus és kizárólag gyorsítási célokat szolgál,

4. a tartalom a tárolás folyamán nem módosul,

5. a gyorsítótároló a mű jogosultja szerint megadott feltételek szerint működik, összhangban egy általánosan elfogadott adatátviteli szabvánnyal, kivéve, ha a mű jogosultja által megszabott feltételek lehetetlenné teszik vagy szükségtelenül megnehezítik a tárolást,

6. a gyorsítótár nem akadályozza meg az adatfolyamot a felhasználótól a mű jogosultja felé, kivéve, ha a visszamenő adatfolyam hálózati zavart idéz elő, az nem szabvány protokollt használ, vagy pedig olyan információkat továbbít a mű jogosultja felé, amelyeket gyorsítótár használata nélkül nem kapna meg,

7. a mű jogosultja nem köti feltételhez a hozzáférést, vagy pedig a szolgáltató csak olyanok részére enged hozzáférést a műhöz, akik a mű jogosultja által szabott feltételeknek (előfizetés, stb.) megfelelnek.

8. Ha arra jogosulatlan személy teszi közre a művet, a szolgáltató köteles azt azonnal eltávolítani vagy az elérési lehetőséget megszüntetni, feltéve, hogy a művet eredetileg elérhetővé tevő szolgáltató azt a saját kiszolgálójáról eltávolítja és az ez irányú kéréséhez mellékel erről egy nyilatkozatot.

A szabályok, amint az a 6. pont is mutatja, egészen technikai részletekig meghatározzák a feltételeket. Ez ugyanazokat a kétségeket veti fel a szabályozás időállóságával kapcsolatban, mint amik már ugyanennek a törvénynek az átvittel kapcsolatos részénél korábban felmerültek.

Az Európai Unió irányelvének megközelítési módja ebben az esetben is a generálklauzula. Ezt mutatja az is, hogy nincs erre a témakörre külön szabályozás, hanem egyetlen bekezdésben,

egyetlen kivétel alkotásával együtt szabályozza az átvitel és az egyéb hálózati megoldások szerzői jogi kérdéseit. Az 5. cikk 1. bekezdése egy mellékmondat segítségével azonos jogi státuszt ad az átvitelhez feltétlenül szükséges és a rendszer működésének hatékony működését megkönnyítő, ideiglenes másolat készítésével járó eljárásoknak. Ezzel az Unió szabályozása nem létesít szükségtelenül határvonalat két olyan eljárási kategória között, amelyek között a tényleges alkalmazás során, jelentőségük tekintetében, nem lehet ilyen éles határvonalat megállapítani.

2. Felhasználói beavatkozást igénylő eljárások

Az eljárások második és szerzői jogilag aggályos csoportját képezik a tükrözés és a számítógép merevlemezén vagy más hordozón a mű megtekintése után is megmaradó műpéldányt készítő browser cache. Ezek ugyanis olyan műpéldányokat hoznak létre, amelyeket a felhasználó később saját céljára újrahasználhat, módosíthat, tovább másolhat.

A tükrözés egyértelműen a másolás kategóriájába tartozik - a műről egy új példány készül, amely azonos az eredetivel és csupán elérési címében különbözik attól. Ezzel jelentősen lehet gyorsítani az elérést, azonban nagy gazdasági kárt is lehet okozni, többek között forgalom és ezáltal hálózati forgalom kiesése által. A jogosult engedélye nélküli tükrözés ezáltal egyértelmű szerzői jogsértés, amelynek esetében alkalmazhatóak a szerzői jogsértés szankciói.

A jogosult beleegyezésével végrehajtott tükrözés esetén sem szállnak át a jogosult jogai a tükröző szervert üzemeltetőre - ugyanúgy, mint ahogy a könyvesbolt üzemeltetője sem rendelkezik a könyvek szerzőinek jogaival. A szerver üzemeltetője csak tevékenységének ellenértékét követelheti a tartalomszolgáltatótól, azonban semmiféle joga nem keletkezik a művön.

A browser cache második fajtája már jelentősebb problémát vet fel. Elméletben a kérdés egyértelmű és gyorsan rendezhető. Mivel a böngésző használata közben - az alapbeállítások használata esetén - a merevlemezén vagy más, beállított hordozón másolatok készülnek a megtekintett művekről, ez többszörözés. A folyamat nem feltétlenül szükséges a hálózat üzemeléséhez és nem is szerves része annak (letiltható anélkül, hogy ez a működőképességet veszélyeztetné), így nem is esik a magyar jog által biztosított kivételek közé.

Az ezen a területen szükséges szabályozás kétféle megoldást követhet. Az Digital Millennium Copyright Act megoldása szerint részletekbe menően kellene szabályozni, hogy milyen formában és kritériumok szerint minősül egy bizonyos tárolási forma ideiglenesnek. Kérdés azonban az, hogy mennyiben lehet a programozók számára megszabni, hogy a számítógép mely típusú

memóriáját használhatja illetve nem használhatja a böngészőprogram. A művek ugyanis nem sui generis másolatkészítés céljából kerülnek a merevlemezre, hanem a program működésének gyorsítása érdekében, ráadásul a mai programok esetében már nem az eredeti címekkel, hanem egy katalógus-jellel, amelynek alapján csak a program tudja beazonosítani azokat. Egyébként egyenként át kell böngészni minden egyes lementett fájlt, ha meg akarunk találni egy bizonyos művet.

Szükséges lenne ebből a szempontból találni egy középutat a jogosultak és a felhasználók érdekei között. A browser programok maguk nem olyan „időtálló” jelenségek, hogy érdemes lenne őket külön törvényi passzusban szabályozni, ráadásul már megjelentek a más típusú felhasználói programokba beépített, illetve más típusú készülékek (telefonok, TV-set-top-box-ok⁸⁷ részeként forgalmazott böngészők, így nem lenne értelme egy felhasználási formára külön rendelkezést szabni. A programozóktól megkövetelhető lenne, hogy visszaélésre nem alkalmas formában, valamely másolásvédelmi eljárással ellátva mentsék háttértárolóra az alkalmazások a műveket, amelyeket felhasználás után automatikusan törölni kellene, azonban maga a használat nem lenne ellentétes a szerzői joggal.

Másik lehetséges megoldás lenne a COM (1999) 250 már többször idézett 5. cikk 1. bekezdés rendelkezésének tartalmi átvétele. Ez ugyanis - tág megfogalmazásának köszönhetően - nem csak a hálózat közbenső pontjain képződő másolatokra alkalmazható, hanem a végfelhasználói eszközön képződő, de a hálózat terheltségét csökkentő másolatokra is.

⁸⁷ televízión keresztül történő Internet-eléréshez szükséges készülékek

Az Internet használata során alkalmazott egyéb felhasználás-specifikus megoldások

Az Internet maga, amint az korábban is kifejtettük, szinte soha nem jelenik meg a felhasználó számára, hanem csak egy-egy felhasználási formát lát. Ezek közül a felhasználási formák közül néhányat a dolgozat elején - a teljesség igénye nélkül - felsoroltunk. Ezek közül ma a két legnépszerűbb felhasználás az elektronikus levelezés (e-mail) és a WWW (World Wide Web), vagyis Világháló, amivel gyakran azonosítani is szokták az Internetet.

Az elektronikus levelezés önmagában nem vet fel szerzői jogi problémákat, hiszen egyik személy küldi a másiknak, jó esetben mind a feladó, mind a címzett ismert. A levél tartalmáért egyértelműen felel az, aki azt elküldte, a felelősség általános szabályai szerint. Ezzel az elektronikus levelezés témája le is zárható, ami azonban nem jelenti azt, hogy a WWW ugyanilyen egyszerűen és gyorsan tárgyalható lenne.

WWW és annak problémái

A WWW és az annak elválaszthatatlan részét képező HTML⁸⁸ leíró-nyelv több olyan műszaki megoldást és lehetőséget is tartalmaz, amelyek gyakran képezik jogviták alapját. Ezek a viták ma még nagyrészt az Egyesült Államok bíróságai előtt zajlanak, azonban az Internet gazdasági jelentőségének várható hazai növekedésével a hazai bíróságoknak is fel kell készülniük az első ilyen esetekre.

Jelenleg négy fő témakört lehet megkülönböztetni, amellyel kapcsolatban problémák merülnek fel:

- linkek
- „idézett” képek
- frame-ek (keretek)
- metatag (információt hordozó Internet-cím)

Linkek

⁸⁸ HyperText Markup Language

Az Interneten fellelhető információ nagy része ma WWW oldalakon keresztül érhető el. A világháló gyakorlatilag egyetlen óriási adatbázis, amelynek egyik pontjáról a másakra ún. linkek mutatnak. Ezeket Laga a következőképpen jellemzi⁸⁹:

„A Hypertext Referencia (HREF) linkek a WWW legegyszerűbb és leggyakrabban használt utalási formái. Ezek a linkek nagyrészt szövegből állnak, amelyeket a normál szövegtől a színiük és az aláhúzás különíti el. A link célja hasonló a lábjegyzetéhez és az adott témakörben további információkra mutat. A link nagy előnye, hogy nem kell megkeresni a megnevezett utalást, hanem az egérrel a linkre kattintva a böngészőprogram elhagyja az eredeti oldalt és arra az oldalra ugrik, amelyre az eredeti oldal mutatott.”

A linkkel kapcsolatos legfontosabb kérdés: megengedett-e a linkelés, az utaló oldal elkészítője szabadon választhatja-e meg, hogy mely oldalra mutató linkeket helyez el?

Ha megnézzük a WWW-t és alapkoncepcióját, azt láthatjuk, hogy a WWW és a link elválaszthatatlanok. A link lehetővé teszi azt, hogy gyorsan és kényelmesen információhoz lehessen jutni bármely témáról. Az információhoz való azonnali, közvetlen hozzájutás a WWW fő vonzereje, ezt a lehetőséget elveszítve semmivel nem több, mint egy hatalmas könyvtár, csak éppen nagyon bonyolult és rendezetlen katalógussal. A WWW tehát elképzelhetetlen a link nélkül és ezt mindenki tudja is, aki a publikálásnak ezt a formáját választja - hiszen éppen ezeket az előnyöket kívánja maga is kihasználni.

A link azonban jelenthet érdeksérelmet is. Azon mű tulajdonosa, amelyre a link mutat, kárt - főképp eszmei, de áttételesen anyagi kárt - szenvedhet az által, hogy olyan oldalról mutat a műre link, amely tartalmában ellentétes a mű alkotója által képviselt értékekkel. Ilyen lehet az, ha egy pornográf anyagokat tartalmazó oldalról mutat egy link a népszerű gyermekjáték-gyártó cég oldalára, vagy ha egy szélsőséges nézeteket valló csoport honlapja egy párt vagy társadalmi szervezet oldalára mutató linket tartalmaz.

A másik kérdés, hogy a linkelő oldal alkotója mennyiben felelős azért a tartalomért, amelyre a link mutat. Ez a kérdés akkor merülhet fel, ha a hivatkozott oldal jogsértő (közte szerzői jogot sértő) tartalmú, tehát például művek illegális másolatait tartalmazza.

⁸⁹ Klaus Brunnstein, Peter Randle, Peter Paul Sint (szerk.): KnowRight '98 2nd International Conference on Intellectual Property Rights and Free Flow of Information, Österreichische Computer Gesellschaft, 1998. Bécs 111. old.

A fenti két kérdést az Internet „hőskorában”, vagyis a kereskedelmi felhasználás mérföldkövének tekintett 1995 előtt a Netikett szabályozta. Ez egy olyan, jogi kötelező erővel nem, mindössze morális súllyal bíró dokumentum, amelyet az Internet közössége alakított ki hozzászólásos alapon és amely széles konszenzuson alapult. A Netikett egyik változata, amelyet Arlene H. Rinaldi szerkesztett a Florida Atlantic University keretében⁹⁰ a következő rendelkezést tartalmazza a linkek vonatkozásában.

„Nem feltétlen előírás, hogy más oldalára való linkeléshez előzetes engedélyt kell kérni, de a személlyel és erőfeszítéseivel szembeni tiszteletadás jeleként helyénvaló egy e-mail üzenet küldése, amely jelzi, hogy az ő oldalára mutató linket hoztunk létre.”

Tim Berners-Lee, az Internet egyik alapítója és a W3C⁹¹ igazgatója pedig a következőket írja honlapjának szerzői jogi információkat tartalmazó részében:

„Szabadon idézhető, de az alábbi anyagok bármilyen formában, papíron, stb. történő tárolása tilos az alkotó kifejezett beleegyezése nélkül.”⁹²

A World Wide Web Consortium pedig, amely a HTML nyelv fejlesztéséért, ezáltal az egész WWW arculatáért felelős, a következőképpen fogalmaz oldalain a más oldalakra és a más oldalakról mutató linkekkel kapcsolatban:

„A W3C nem vizsgálta meg az oldalaival kapcsolatban álló más oldalakat és nem felelős a saját honlapján kívül található web-oldalak vagy más honlapok tartalmáért. Kérjük, értse meg, hogy a W3C oldalain kívül található oldalak függetlenek a W3C-től és a W3C nem rendelkezik semmiféle befolyással ezen oldalak tartalmára. Ezen túl a W3C oldalain kívülre mutató bármely link nem jelenti azt, hogy a W3C vállalna vagy elfogadna bármilyen felelősséget azon oldal tartalmával vagy használatával kapcsolatban.”

A fenti három idézet azt sugallja, hogy a link nem teremt semmiféle kapcsolatot a két, általa egymáshoz kapcsolt oldal között - jogi értelemben mintha nem is létezne. Természetesen ez így nem igaz, azonban figyelembe kell venni a realitást és a WWW sajátos jellemzőit is.

Az Internet alapvető célja az információ szabad áramlása. Ennek feltétele, hogy az információ elérhető legyen, így a link elengedhetetlenül szükséges, amint azt fentebb is kifejtettük. A linket

⁹⁰ www.fau.edu/fau.home

⁹¹ World Wide Web Consortium, www.w3.org

⁹² www.w3.org/TBL_Disclaimer.html

létrehozó nem képes egyenként megvizsgálni azt, hogy az az oldal, amelyre ez a link mutat, minden tekintetben megfelel-e a jognak, minden egyes rajta szereplő mű, legyen az szöveg, kép, hang vagy szoftver, jogosan lett-e felhasználva. Ez egyrészt technikailag nem lehetséges, hiszen nem léteznek egységes szabványok az Interneten a mű jogos felhasználóinak azonosítására és nincs egy egységes adatbank a művekről. Így teljes és objektív felelősséget róni a linkelőre teljesen életszerűtlen lenne.

Az érem másik oldalán azonban meg kell nézni, hogy egyes WWW oldalak kifejezetten jogsértés céljára, arról tudva és azt akarva jönnek létre. A nagyon elszaporodott „Warez” és illegális MP3 oldalak egyike sem tartalmaz maga jogsértő anyagot, hanem olyan linkek gyűjteménye, amelyek ingyenes WWW kiszolgálókon névtelenül elhelyezett szerzői jogsértő anyagokra mutatnak.

Az Internet közössége nagy várakozással tekintett ezzel kapcsolatban a német PDS párt volt alelnökének, Angela Marquardtnak az ügyére⁹³. A fent nevezett hölgy web-oldala ugyanis utalást tartalmazott egy „Radikal” nevű újság honlapjára, amelyen többek között leírások szerepeltek arról, hogy hogyan lehet szabotálni radioaktív hulladék szállítását - ami bűncselekmény. Az ügyész vádat emelt Angela Marquardt ellen azon az alapon, hogy a link hozzáférhetővé teszi a fenti honlapot és ezért a hölgy felelős annak tartalmáért.

A bíróság sajnos érdemében nem döntötte el a kérdést. Elutasította a vádat, de azon az alapon, hogy nem bizonyított, hogy Marquardt ismerte a honlap teljes tartalmát, ugyanis a link nem közvetlenül a jogsértő oldalra, hanem a honlap főoldalára mutatott. Ezzel azonban a bíróság megkerülte azt a kérdést, hogy vajon a jogsértő oldalra mutató link megvalósít-e maga is jogsértést⁹⁴.

Egy másik, linkekkel kapcsolatos ítéletben a holland Hágai Megyei Bíróság 1999. június 9-én született ítéletben a felperes, az amerikai Scientológiai Egyház keresetére úgy foglalt állást, hogy a link is alkalmas szerzői jogok csorbítására. Ez az ítélet jelentős visszhangot keltett az Internet szolgáltatói és felhasználói körében, mivel jelentősen kitágítja a felelősség eddigi határait. Az irányvonal további követése esetén a kritikusok aggodalmai szerint a link ilyen értelmezése

⁹³ Klaus Brunnstein, Peter Randle, Peter Paul Sint (szerk.): KnowRight '98 2nd International Conference on Intellectual Property Rights and Free Flow of Information, Österreichische Computer Gesellschaft, 1998. Bécs 114. old.

⁹⁴ Sabine Helmers, Hyperlink-Prozeß: Freispruch für Angela Marquardt www.heise.de/tp/deutsch/inhalt/te/1236/1.html

ugyanúgy felelőssé tenné a linket tartalmazó oldal készítőjét és annak Internet-szolgáltatóját, mint a ténylegesen szerzői jogot sértő anyagot publikáló személyt és annak szolgáltatóját⁹⁵.

A helyes álláspont itt is, mint mindenhol, valahol a két lehetséges véglet között van. A link jogi relevanciájának teljes tagadása legalább annyira elfogadhatatlan, mint az objektív felelősség kimondása. A bíróságnak sokkal inkább minden egyes esetben vizsgálnia kell, hogy a link készítője tudhatott-e a hivatkozott oldal jogsértő mivoltáról és ha igen, akkor azt milyen célból használta fel. Nem mindegy ugyanis, hogy például a www.warez.com címre egy szerzői jogvédő szervezet, mint elrettentő példára, vagy egy másik illegális szoftverekkel foglalkozó lap mint programok ingyenes és gyors beszerzésének forrására hivatkozik.

A link szerzői jogi jellegére vonatkozóan ígéretes esetként indult, azonban sajnos egyértelmű következtetések levonása nélkül fejeződött be a *Shetland Times, Ltd. v. Dr. Jonathan Wills and Another* eset. A tényállás szerint a Shetland Times című skót újság WWW oldalán olyan módon tette közzé cikkeit, hogy a főoldalon mindössze a cikkekre mutató linkek, valamint reklámok voltak, majd a cikkeket külön-külön HTML oldalak formájában lehetett elérni. A Shetland News nevű, csak az Interneten megjelenő és Jonathan Wills által szerkesztett WWW oldal átvette a Shetland Times főcímeit és közvetlen linkekkel mutatott a Shetland Times cikkeire. Ezzel megkerülte a Shetland Times címoldalát, így a reklámok megtekintése nélkül közvetlenül a cikkeket hozta be. A Shetland Times ezért bírósághoz fordult, hogy állapítsa meg, hogy a Shetland News szerzői jogsértést követ el és tiltsa el ettől.

A bíróság előzetes döntésében kimondta, hogy a Shetland News a Shetland Times és a felhasználó közé "ékelődve" a Shetland Times által létrehozott tartalmat közvetíti tovább, így alkalmazta a kábeltelevízióra érvényes brit jogot. Eszerint a Shetland News jelentősen csökkentette a Shetland Times által elérhető reklámbevételt azzal, hogy saját oldalán keresztül irányította a cikkekhez az olvasókat. Emellett a bíróság kimondta, hogy a cikkek főcímei (és nem maga a link) elég hosszúak ahhoz, hogy szerzői jogvédelem tárgyai lehessenek, így a főcímek másolása (de nem a cikkekre mutató linkek) szerzői jogsértést valósíthat meg.

Az eset azonban sajnos ezen a szinten meg is állt, mivel a felek peren kívüli egyezséget kötöttek, amelyben a Shetland Times engedélyezte a cikkeire mutató linkeket, amennyiben minden link

⁹⁵ www.extra.hu/verebics/dutch.html

mellett szerepel " a Shetland Times cikke" felirat és az újság logója, amelyeket a Shetland Times főoldalára mutató linkekkel kell ellátni. Ezzel az ügyben ítélet nem született.

Az előzetes döntés ambivalens reakciókat váltott ki az Interneten. Különösen éles kritikát kapott egyrészt azért, mert nem rendezte a link jogi helyzetét, hanem megkerülte a kérdést⁹⁶, másrészt pedig azért, mert a kábeltelevíziós társaságokkal való analógia miatt a technikai különbségek figyelmen kívül hagyását, illetve a technológiai ismeretek hiányát vetették a bíróság szemére.⁹⁷

„Idézett” képek (inline pictures), keretek (frame)

A fenti két eljárás, mind technikai, mind jogi értelemben hasonló egymáshoz. Egyrészt mindegyik az Internet azon adottságát használja ki, hogy bármely, az Interneten közzétett műre egyértelműen és közvetlenül lehet hivatkozni - hiszen minden, az Internetre kapcsolt számítógépnek egyedi neve van és ezeken a gépeken is egyedi néven vannak az egyes művek tárolva. Másrészt mindegyik olyan eljárás, amivel a művet máshol, más kontextusban lehet megjeleníteni, mint ahova azt eredetileg szánták - hasonlóan az idézéshez.

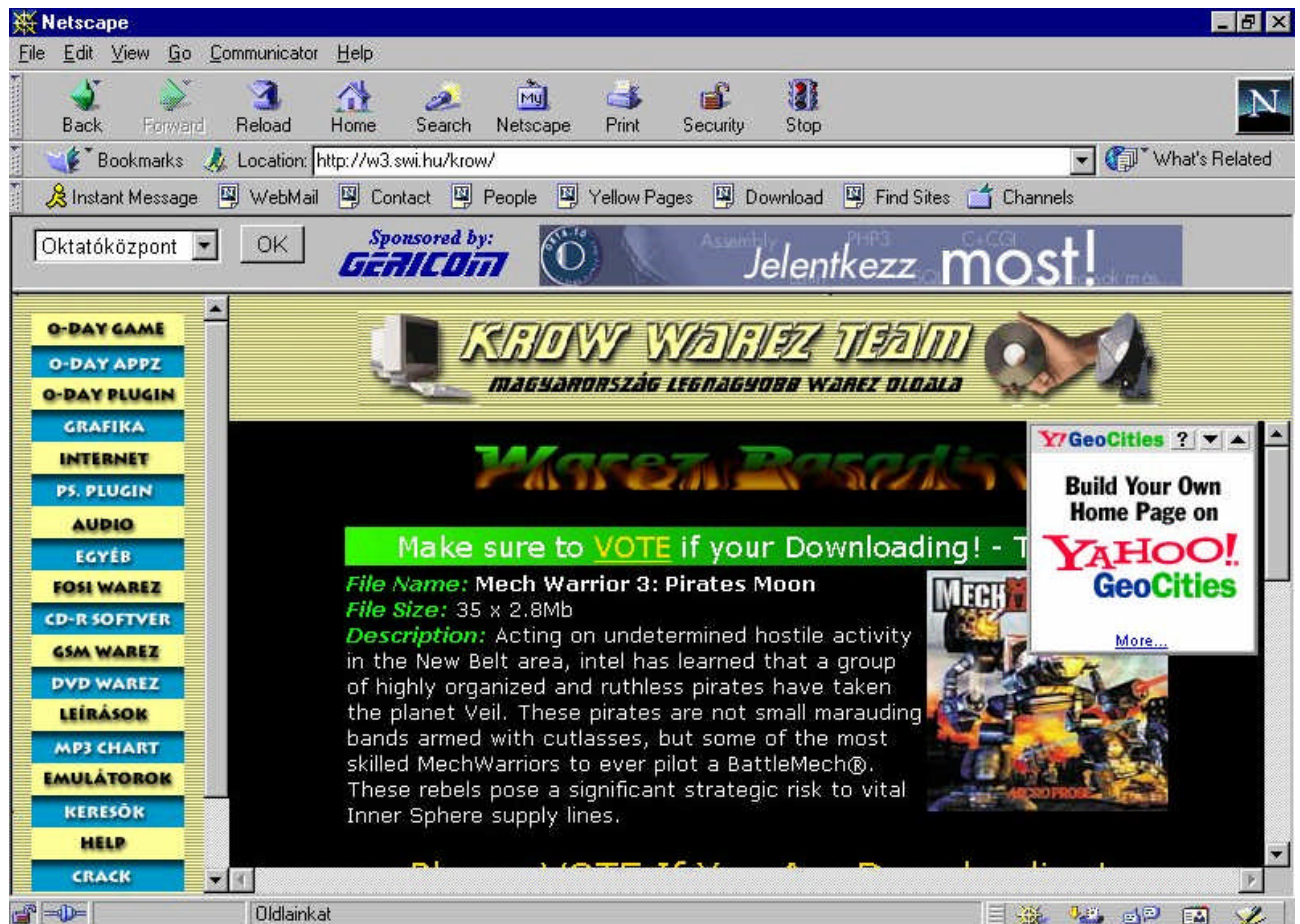
Az idézett kép, vagy bármely más grafikai vagy program-elem olyan része egy HTML oldalnak, amely nem az oldalon "belülről" származik, hanem egy másik WWW oldalról idézi be a szerző. Ez a másik WWW oldal az Internet bármely oldala lehet, nincsenek területi vagy technikai megkötöttségek, mindössze annyi szükséges, hogy az oldal összeállítója ismerje az adott kép pontos elérhetőségét⁹⁸. Ebben az esetben ugyanis a képet az oldal integráns részeként alkalmazhatja, anélkül, hogy az oldal megtekintője észrevenné, hogy ez nem ugyanarról a helyről vagy ugyanarról a kiszolgálóról származik. Ezt ugyanis a böngészőprogramok nem jelzik, csak az oldal ún. forráskódjának megtekintésével derülhet ez ki.

A keret ezek az eljárásnak annyiban továbbfejlesztett változata, hogy nem kizárólag egy-egy grafikai, hang vagy programelemet lehet "beemelni" egy HTML oldalba a segítségével, hanem egy egész HTML oldalt, az abban szereplő minden szöveggel és egyéb információval együtt. Ennek során nem jelenik meg utalás arra a böngészőprogramban, hogy nem az eredetileg behívott oldal, hanem valamely más Internet-hely részét képező oldalt jelenít meg. Ennek szemléltetésére néhány jellegzetes keret-alkalmazás:

⁹⁶ Liz McRobb: Why the Shetland Case has linked to a dead end, www.shepwedd.co.uk/pa22.htm

⁹⁷ Brad Bolin: Linking and Liability, www.bitlaw.com/internet/linking.htm

⁹⁸ mint pl. ajklab7.elte.hu/mura/logo.jpg

Az inline kép , valamint a keret alkalmazása egy WWW oldalon - az automatikus másolatok készítésében megvalósuló tényállásoktól eltérően - már nem elsősorban a többszörözés kérdéskörét veti fel. A cache vagy a proxy ugyanis az eredeti műről mindössze egy másolatot készít és azt olyan felhasználók részére szolgáltatja, aki ezt az eredeti művet akarják megtekinteni. Az inline kép és a keret azonban a művet kiragadja annak eredeti környezetéből, abból az oldalból, amelyhez eredetileg készült és egy másik műhöz csatolja. Ezzel a szerzőnek már nem csak a vagyoni jogai sérülhetnek, hanem személyhez fűződő jogai is. Ezeket a magyar szerzői jogi törvény a következőképpen szabályozza:

A név feltüntetése

12. § (1) A szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen - a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően - szerzőként feltüntessék. A szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. A szerző a neve feltüntetéséhez való jogot a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja.

(2) Az át- vagy feldolgozáson, illetve a fordításon az alapul szolgáló mű szerzőjének nevét is fel kell tüntetni.

(3) A szerző jogosult művét nevének megjelölése nélkül vagy felvett néven is nyilvánosságra hozni. A szerző a nevének feltüntetésével nyilvánosságra hozott mű újabb jogszerű felhasználása esetén is megkívánhatja, hogy a művét a továbbiakban nevének feltüntetése nélkül használják fel.

(4) A szerző követelheti, hogy e minőségét senki se vonja kétségbe.

A mű egységének védelme

13. § A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.

A keret és az inline kép is egyértelműen alkalmas arra, hogy valaki más szerző művét a sajátjaként mutassa be, illetve saját alkotása részeként szerepeltesse. Az eljárások maguk természetesen nem okozói, csak eszközei a szerzői jogsértésnek és az Internet kommercializálódásának kezdetéig nem jogi, hanem erkölcsi és etikai eszközökkel történt a plágium ilyen és más formáinak kezelése.

A fő szabályozó rendszer - a már korábban említett Netikett mellett - a tudományos etika volt (és a tudományos szférában mindmáig az is). Ezt a rendszert a következőképpen fogalmazza meg a National Humanities Alliance⁹⁹ "Könyvtárak és a szellemi tulajdon" elnevezésű bizottsága:

"A tudományos kommunikáció a szerzőségi etikán alapszik, ami kötelez az eredmények publikálására és egyben elítéli a plágiumot. Megköveteli a művek integritásának tiszteletben tartását és a megfelelő hivatkozásokat, miközben fontosnak tartja a publikációk értékelését és összevetését a tudás felhalmozása érdekében. Ez az etika megkönnyíti az információk gyors és széles körben való terjesztését, mely erősíti a bizalmat a szerzők, a tulajdonosok és a felhasználók között. Az oktatási intézmények olyan szervezeti formákat dolgoztak ki, amelyek függetlenítik az oktatókat, a kurátorokat és a tanulókat – a tudományos kommunikáció központi, de nem kizárólagos szereplőit – a szellemi termékek közvetlen gazdasági megtérülésétől.¹⁰⁰"

⁹⁹ Az Egyesült Államok egyik legjelentősebb, humán tudományokkal foglalkozó szövetsége, ebben a bizottságban főleg a könyvtári és egyetemi szféra képviselői vesznek részt

¹⁰⁰ Drótos László fordítása

Ez a szabályozórendszer azonban kudarcra van ítélve egy gyors anyagi haszonra épülő rendszerben. Sem a Netikett, sem tudományos etika nem rendelkezik olyan, rövid távon, hatékonyan és - ami a leglényegesebb - általános érvénnyel kikényszeríthető szankciókkal, amelyek meg tudják akadályozni a folyamatban levő és meg tudják előzni a jövőbeni jogsértéseket. A plágium azonban nem új jelenség, így nem is szükséges új megoldásokat keresni hozzá - mindössze alkalmazni kell a szerzői jogban már régóta alkalmazott és bevált eszközöket.

A szerző és a mű kapcsolata alapvető jelentőségű és elvitathatatlan. A magyar szerzői jogban ez a kapcsolat a mű megszületésétől fogva fennáll és nem szüntethető meg semmilyen módon, még a szerző beleegyezésével sem.

1999. évi LXXVI. törvény

9. § (1) A szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok - a személyhez fűződő és a vagyoni jogok - összessége.

(2) A szerző személyhez fűződő jogait nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át és a szerző nem mondhat le róluk.

A magyar jog ezt a kapcsolatot, amint azt korábban említettük, a személyhez fűződő jogokkal együttesen rendeli védeni a Polgári Törvénykönyv VII. fejezetében a következők szerint:

1959. évi IV. törvény

87. § (1) Akinek szellemi alkotáshoz fűződő jogát megsértik - a külön jogszabályban meghatározott védelmen kívül - a személyhez fűződő jogok megsértése esetén irányadó polgári jogi igényeket támaszthatja.

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén alkalmazható szankciókat pedig a szerzői jogi törvény a polgári törvénykönyv rendelkezéseivel szinkronban a következőképpen szabályozza::

94. § (1) A szerző jogainak megsértése esetén - az eset körülményei szerint - a következő polgári jogi igényeket támaszthatja:

a) követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;

b) követelheti a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől;

c) követelheti, hogy a jogsértő - nyilatkozattal vagy más megfelelő módon - adjon elégtételt, és hogy szükség esetén a jogsértő részéről és költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak;

d) követelheti, hogy a jogsértő szolgáltatson adatot a jogsértéssel érintett dolgok vagy szolgáltatások előállításában, forgalmazásában, illetve teljesítésében részt vevőkről, a jogsértő felhasználásra kialakított üzleti kapcsolatokról;

e) követelheti a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését;

f) követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a kizárólag vagy elsősorban a jogsértéshez használt eszköz és anyag, valamint a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetve jogsértő mivoltától megfosztását.

(2) A szerzői jog megsértése esetén a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítés jár.

Kártérítésre alap az is, ha a szerző személyhez fűződő jogait megsértik.

El kell tehát különíteni a szankciók között a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok megsértésének szankcióit. A vagyoni jogok megsértése esetén a szankciók is elsődlegesen vagyoniak, hiszen el kell vonni a jogosulatlanul szerzett jövedelmet a jogsértőtől és tényleges jogosult részére kell juttatni. Ezek közé tartoznak a 94. § (1) bekezdés d. pontjában meghatározott adatszolgáltatási kötelezettség, az e. pontban meghatározott gazdagodás visszatérítése, valamint a (2) bekezdésben meghatározott vagyoni kártérítés.

A jogosult azonban nem csak vagyoni kárt szenved, hanem a szerzőségének tagadása, a mű csorbítása vagy a jogosulatlan felhasználás által jelentős hátrány érheti a szerzőt, amelyet nem lehet egy az egyben pénzre váltani, vagy kizárólag anyagiakkal kompenzálni. Ezért is szükségesek tehát a törvény által biztosított egyéb jogvédelmi eszközök, amelyek részben a további jogsértések megelőzését, részben pedig az eddigi jogsértés által okozott károk helyreállítását szolgálják. Az erkölcsi elégtétel érdekében lehet szükséges a c. pontban meghatározott elégtétel, különös tekintettel a megfelelő nyilvánosságra való utalásra, valamint ilyen célt szolgálhat a jogsértő dolog megsemmisítést vagy jogsértő mivoltától való megfosztása az f. pontnak megfelelően.

A további jogsértések megelőzését szolgálja a b. pont szerinti abbahagyásra való kötelezés, illetve eltiltás, valamint az f. pont szerint a sérelmes helyzet megszüntetése és az eredeti állapot helyreállítása.

A személyhez fűződő jogok sérelmének további jogkövetkezménye a nem vagyoni kár megtérítésére való kötelezés. Ez a jogintézmény a személyiséghez fűződő jogok védelmének

elsődleges eszköze a magyar jogban és alkalmazása általánosan elfogadott a szerzői jog területén is.

Az Internet keretei között ezek a szankciók ugyanúgy érvényesek és alkalmazhatóak, azonban figyelembe kell venni alkalmazásuknál a hálózat sajátos jellegét. A hagyományos műfelhasználási módok esetén hatékony eszközök ugyanis csődöt mondhatnak a globális és nagy mobilitást lehetővé tevő Interneten. Példaként lehet felhozni, hogy a jogsértés megszüntetésére és a jogsértő weblap „megsemmisítésére”, illetve jogsértő jellegétől való megfosztására kötelezés után akár néhány perccel alkotója ugyanezt a lapot különösebb nehézségek nélkül elhelyezheti egy távoli országban található kiszolgálón. Ezzel lehetséges, hogy kibújt a magyar ítélet hatálya alól és egy újabb pert kell indítani a távoli országban honos szolgáltató ellen az oldal szolgáltatásának megszüntetése érdekében.

Sokkal hatékonyabbak ennél azok az eszközök, amelyek közvetlen anyagi hátrányt okoznak. A gazdagodás kiadása, az üzleti kapcsolatok felfedésére kötelezés, valamint a vagyoni illetve nem vagyoni kártérítés mellett a Polgári Törvénykönyv a bíróság számára biztosítja még bírság kiszabásának lehetőségét is - ezek az eszközök együtt és konzekvensen alkalmazva lehetővé teszik a jogsértés megszüntetését. Feltéve természetesen, hogy a jogsértő személyére fény derül, hiszen a korábban említett anonimitás itt jelentős szerepet játszhat.

A leghatékonyabb eszközök azonban magának a WWW oldal elkészítőjének állnak rendelkezésére. A frame, mint módszer ellen ugyanis lehet tenni egy másik, az Internet keretében kifejlesztett technológia, a JavaScript által. Ez olyan programnyelv, amelynek utasításai beleágyazhatóak egy WWW oldalba és ennek segítségével kiszűrhető, ha az oldalt egy másik oldal frame-jébe kívánja egy böngésző behívni¹⁰¹. Ebben az esetben lehetséges egy egyszerű figyelmeztető szöveg kiírása a felhasználó képernyőjére, vagy pedig a megjelenítés letiltása.

Metatag

A metatag, amint azt már korábban kifejtettük, olyan Internet-cím, amely egyben információt, általában egy „kérdést” is tartalmaz. A hagyományos információ-kereső rendszerek fogalmai

¹⁰¹ Chuck Musciano: The best way to frame-proof your pages... <http://www.netscapeworld.com/netscapeworld/nw-05-1997/nw-05-html.html>

közül leginkább egy katalóguscédulára hasonlít, amelynek alapján meg lehet találni az általunk kívánt információt egy nagy adatbázisban.

A metatag nagyban megkönnyíti és automatizálja az adatbázisokban való keresést, mivel egységes felhasználói szoftvert – a böngészőt – igényel csak, nem szükséges az adatbázisban való kereséshez külön erre a célra írt program. Ezen túl tetszőlegesen felhasználható a legegyszerűbbtől a legbonyolultabb keresési célokra, valamint független a felhasználó és a kiszolgáló gép felépítésétől, operációs rendszerétől és a használt kiszolgáló szoftvertől – mivel a HTML nyelv platform-független. A többirányú függetlenség azonban egyben nagy hátrányt is jelent: az adatbázisok metatagok segítségével történő elérését nehéz ellenőrizni és korlátozni.

A metatag ugyanis célzottan intézett kérdés a keresőrendszerhez. A rendszer felépítésénél fogva nem vizsgálja azt, hogy mely Internet-oldal hozta létre a metatag-et – ezáltal könnyen lehetséges, hogy nem a keresőrendszer főoldaláról, hanem egy teljesen más oldalról érkezik a kérés. Ez nem csak elméleti lehetőség, hanem mindennapos gyakorlat az Interneten – szinte minden, magára valamit adó WWW oldalon található egy-egy nagyobb keresőrendszerben vagy on-line internetes szótárban való keresést lehetővé tevő kis „box”. Ebbe beírva a kérést és rákattintva a „küldés” gombra az oldal létrehozza a szükséges metatag-et és elküldi az adatbázis felé, amire az adatbázis automatikusan megküldi a megfelelő választ. Ezáltal az adatbázis főoldala elesik egy látogatótól és az ezzel járó reklámbevételtől. A metatag ilyen felhasználása tehát sérti az adatbázis fenntartójának gazdasági érdekeit, tekintettel arra is, hogy az adatbázis létrehozatala és fenntartása jelentős költségekkel jár:

- adatok adatbázisba rendezése, struktúra létrehozása
- folyamatos frissítés szükségessége, amely még erőteljesebben jelentkezik az állandóan változó Internettel foglalkozó adatbázisoknál
- a tartalmazott nagy mennyiségű adat tárolásához, rendszerezéséhez, elérhetővé tételéhez és kereséséhez szükséges nagy számítási és tárolási kapacitás költségei.

Az adatbázisok önmagukban három formában élvezhetnek jogi védelmet¹⁰²:

¹⁰² Mr. Antonio Millé: Protection of Databases WIPO International Conference on Electronic Commerce and Intellectual Property, Genf, 1999. szeptember 14-16 WIPO/EC/CONF/99/SPK/22-C/e

1. Az adatbázis tartalmának szintjén történő védelem.

Az adatbázisban szereplő, minden egyes bejegyzés önálló szerzői jogi védelem alatt áll – ezáltal minden, nem engedélyezett hozzáférés azonnal jogellenes. Ez azonban csak abban az esetben lehetséges, ha az adatbázis fenntartója a szerzője vagy szerzői jogi jogosultja az adatbázisban szereplő minden egyes műnek – ez pedig a legritkább esetben fordul elő. Ha azonban ez mégiscsak fennáll, a jogosult a szerzői jog alapján kétségtelenül felléphet a jogsértővel szemben.

2. Összeállítás szintjén történő védelem

Az adatbázis összeállítása, rendezése, hozzáféréseinek módja is képezheti szerzői jogi védelem alapját. Ehhez azonban nem elegendő az összeállítás ténye, hanem tartalmaznia kell egy olyan kreatív elemet, amely megkülönbözteti más adatbázisoktól. Az Interneten működő adatbázisok esetén azonban mind a – főként automatikus - válogatás módja, mind a megvalósítás technikai részletei nagyrészt azonos, így a védelemnek ez a formája ritkán jöhet szóba.

3. Termék szintjén történő védelem

Tekintettel arra, hogy az elektronikus adatbázisok létrehozása jelentős anyagi és munkabefektetést igényel, a létrehozók jogos igénye, hogy ez a befektetés megtérüljön – és jogilag is védett legyen. A legtöbb adatbázis ugyanis – részben vagy teljesen – nem élvez védelmet az előző két szinten, hanem kizárólag egy „sui generis” adatbázis védelemből profitálhat. Amikor tehát az adatbázisok védelméről esik szó, a vita mindig a sui generis védelem körül folyik. A védelem megvalósítására többféle javaslat született, ezek közül néhány a teljesség igénye nélkül:

- az adatbázisok egyes „rekordjainak” szerzői jogi védelme
- általános szerződési feltételek alkalmazása az adatbázisokhoz való hozzáférésnél
- versenyjogi szabályok alkalmazása
- jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazása
- az adatbázisokra vonatkozó külön szabályozás.

A fenti három szint egy lépcsőzetes jogi védelmet valósít meg, amelyet a szerző attól függően vehet igénybe, hogy az adatbázis mennyire eredeti műalkotás.

Ezen a téren az elmúlt néhány év során jelentős előrelépés történt nemzetközi szerződésekben és ennek folytán az egyes nemzeti jogrendszerekben is. Mind a korábban már többször említett WIPO Szerzői Jogi Egyezmény 5. cikke, mind a WTO keretében megkötött TRIPS egyezmény 10.2 cikke nevesítve védik az adatbázisokat, az Európai Unió pedig külön irányelvben foglalkozik az adatbázisokkal.¹⁰³

„WIPO Copyright Treaty 5. cikk

Szellemi alkotásként élveznek védelmet olyan, bármely formában megjelenő, adat vagy egyéb gyűjtemények, amelyek tartalmuk összeválogatása vagy elrendezése folytán szellemi alkotásnak minősülnek. Ez a védelem nem terjed ki az adatra vagy anyagra magára és nem érinti a gyűjteményben található adaton vagy anyagon fennálló bármely szerzői jogokat.”

„TRIPS Megállapodás 10.2 cikk

Szellemi alkotásként élveznek védelmet olyan, géppel olvasható vagy más formában megjelenő, adat vagy egyéb gyűjtemények, amelyek tartalmuk összeválogatása vagy elrendezése folytán szellemi alkotásnak minősülnek. Ez a védelem, amely nem terjed ki az adatra vagy anyagra magára, nem érinti a gyűjteményben található adaton vagy anyagon fennálló bármely szerzői jogokat.”

Az új magyar szerzői jogi törvény a következőképpen fogalmazza meg az adatbázisok szerzői jogi védelmét:

„7. § (1) Szerzői jogi védelemben részesül a gyűjteményes mű, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű. A védelem a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak részei, összetevői nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben.

(2) A gyűjteményes mű egészére a szerzői jog a szerkesztőt illeti, ez azonban nem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek önálló jogait.

(3) A gyűjteményes műnek minősülő – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon működtetett – adattár védelme nem terjed ki a tartalmát képező adatokra és egyéb alkotóelemekre.”

¹⁰³ Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases

Az Interneten található adatbázisok jelentős része azonban nem teljesíti a védelem feltételeként szabott szerzői művi minőséget, hiszen nem a kreativitás dominál bennük, hanem a létrehozatalukhoz szükséges befektetés. Egy-egy szótár, hírszolgáltatás vagy kereső gyakorta nem mutat nagy különbségeket egy másik, hasonló adatbázissal összehasonlítva, ezért a szerzői jog szerint nem védett, vagy jelentős küzdelembe kerülhet az üzemeltetőnek a jogvédelem elérése. Éppen ezért ingoványos talajra kerül az, aki az – amúgy mindenki számára elérhetővé tett – adatbázisát kívülről érkező, jogosulatlan kérésekkel szemben meg akarja védeni. Itt ma egyszerűbb inkább műszaki, mint jogi megoldást keresni a kérdésre.

A szerzői jogvédelem új távlatai az Interneten

A korábban felsorolt és bővebben tárgyalt vitapontok és nehézségek ellenére az Internet nem kizárólag gondokat és megoldandó problémákat jelent a szerzői jog számára - sőt. A szerzői jog egyrészt maga is küzd olyan problémákkal, amelyeket az Internet segítségével könnyebben és gyorsabban lehet megoldani vagy kezelni. Másrészt pedig az Internet, mint médium új lehetőségeket kínál a szerzők számára akár művek létrehozására, akár hasznosítására, a jelenlegihez képest jelentősen kedvezőbb feltételekkel.

Az alábbiakban nem az Internet teljes, a szerzői joggal kapcsolatos potenciáljának elemzésére teszünk kísérletet. Ez nem is lehetséges, amit nem is annyira a tartalmi és terjedelmi korlátok akadályoznak meg, hanem az, hogy ezek a lehetőségek még éppen kibontakozóban vannak, teljes listát pedig soha nem lehet róluk összeállítani - hiszen a "rég" médiumoknak is születnek nap mint nap újabb felhasználási módjai. Az újdonságoknak mindössze két, a szerzői jog számára különös relevanciával bíró területét emeljük ki:

1. On-line vitarendezés
2. A közös jogkezelés új lehetőségei

1. On-line vitarendezés

A szerzői jog területén felmerülő jogviták gyakran különös nehézséget jelentenek a jogászok számára. A jogvitákat rendező jog ugyan jól strukturált és nemzetközi szinten is egységesen szabályozott, de egy jogvita kimenetele nem csak ettől függ. Melyek ezek a nehezítő tényezők?

1. A szerzői jog által szabályozott jogviták nagy része nem egyetlen országra korlátozódik, hanem országhatárokat átlépő, nemzetközi jellegű. Ez jelentheti azt, hogy a jogvédelmet kereső olyan idegen eljárási szabályokkal, hatóságokkal és egyéb helyi sajátosságokkal találja magát szemben, ami nagyban megnehezíti a jogainak védelmét. A nagy távolságok ráadásul jelentősen megdrágítják a jogvitát, így csak nagyságrendekkel magasabb összegű jogsértések esetén rentábilis a pervitel. Ezzel a kisebb tőkével rendelkező jogosultak kiszorulnak a jogvédelem alól.
2. A szerzői jog területén a jogvita eldöntésében való késlekedés, illetve a jogsértésnek a jogvita alatti folytatása tovább növeli az amúgy is jelentős kárt, ráadásul a mű, elvesztve

újdonosság-jellegét, értékéből is nagyban veszíthet. A bíróság előtt indított per Magyarországon, minden jogorvoslati lehetőséget kihasználva akár 5 évig is húzódhat, de vannak más országok, ahol a per teljes időtartama még ennél is jelentősen hosszabb lehet. Ez alatt az idő alatt a jogosult helyett a jogsértő szerzi meg a mű hasznosításával elérhető hasznot.

3. A szerzői jog tényállásai sokszor igényelnek specifikus szaktudást, különleges ismereteket. Általában egy, polgári ügyek sokaságában eljáró bírótól nem várható el, hogy nem csak a jogi, de a technikai és egyéb szakmai részletekkel is teljesen tisztában legyen, márpedig gyakori probléma, hogy a két fél által előterjesztett ellentétes szakvélemények közül a bíróságnak kellene eldöntenie, hogy melyiket tartja helyesnek.

Mindezek következtében vannak olyan jogsértések, amelyekről a jogosult tudomást szerez, de egy egyszerű költség-haszon számítás után letesz az ezek elleni fellépésről, mivel az utazási és perköltségek, az ismeretlen helyi viszonyok okozta bizonytalanság és a várhatóan évekig húzódó eljárás miatt nem áll érdekében. Az esetek másik részében a jogosult, bár tudomása van a jogsértésről és fel is lép vele szemben, mégsem képes annak folytatását megakadályozni, mert az első bírósági tárgyalást hónapokkal későbbre tűzték ki, neki viszont minden egyes nap komoly anyagi veszteséget jelent.

Az Internet, mint globális és a nap 24 órájában működő médium technikai lehetőségei által azonban lehetőség nyílik ezen ügyekben, de legalábbis ezek egy részében a fenti problémák megoldására. A kulcsszó az on-line vitarendezés.

Az on-line jelző itt annyit jelent, hogy minden, a rendezésben részt vevő - tehát a két fél és a közvetítő, vagy vitát eldöntő személy vagy személyek - az Internet segítségével kommunikálnak egymással, egy WWW oldalon vagy külön erre kialakított szoftver segítségével. Ez ma már nem csak egy felvetés vagy elméleti lehetőség, hanem működő gyakorlat, ha nem is a szerzői jog, hanem a szellemi alkotások egy másik területe, az iparjogvédelem terén. A Szellemi Tulajdon Világszervezete kezdeményezésére és keretében ugyanis létrejött egy on-line vitarendező központ a domain-nevekkel kapcsolatos jogviták gyors és hatékony rendezésére a <http://arbiter.wipo.int> címen. Ez a központ sikeres működésével igazolta az elképzelés életképességét és a gyakorlatban is megmutatta a módszer előnyeit¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Erik Wilbers: On-line dispute resolution, WIPO/EC/CONF/99/SPK/14-C, Mr. Erik Wilbers a WIPO Arbitrációs és Mediációs Központ főtákará

Az on-line vitarendezési eljárás a jogban jelenleg használatos terminológia szerint a választottbírói eljárás egy formájának tekinthető. Ezt erősíti meg több jellemzője:

- a felek közös megegyezés alapján fordulnak az általuk közösen kiválasztott vitarendezési fórumhoz
- az alkalmazandó anyagi és eljárásjogot vagy a felek választják meg, vagy a fórum eleve megszabja
- a felek alávetési nyilatkozatot tesznek, amelyben vállalják, hogy a fórum döntésének alávetik magukat.

Az on-line vitarendezés azonban jelentősen különbözik is a jogviták rendezésének jelenlegi módszereitől, különösen technikai megoldásai és az ezek révén elért előnyök miatt. Ezek közül a legfontosabbak:

1. Földrajzi helytől való függetlenség

Az eljárás nem függ egy helytől, az egyes résztvevők - felperes, alperes és döntőbíró - általában nem is találkoznak személyesen az eljárás során, hanem mindössze egy "virtuális tárgyalóteremben". Mindegyik fél az Interneten keresztül kapcsolódik be az eljárásba, nyújtja be kérelmeit és ellenkérelmeit, valamint az ezek igazolására szolgáló bizonyítékokat. A tárgyalás maga is a hálózaton keresztül zajlik, a technikai megvalósítás - hang- vagy mozgókép-átvitel - az arbitrációs fórum előírásainak vagy a felek megállapodásának függvénye.

A fenti függetlenség szembetűnő előnye, hogy ezáltal az eljárás gyorsabbá és olcsóbbá tehető, hiszen megszűnnek az utazással járó költségek és várakozás. Abban az esetben, ha a jogvita eldöntésében bekövetkező legkisebb késedelem is komoly anyagi kárt vagy más érdeksérelmet okozhat, a felek - a rendszer megfelelő kiépülése esetén - mindig tudnak olyan fórumhoz fordulni, amely akár órákon belül képes előzetes vagy végleges döntést hozni az ügyben, amennyiben azt a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik. Így akár az sem gond, ha a feleknek az éjszaka közepén van szüksége bíróra, hiszen a földgolyó túlsó felén, ahol éppen nappal van, ugyanúgy működik olyan központ, ahol a kérdést rendezhetik. Az pedig, hogy földrajzilag milyen messze is vannak egymástól és a központtól, semmiféle lényeges szerepet nem játszik, legfeljebb a hálózat sebességét befolyásolja.

2. Gyorsaság

A hálózat segítségével lebonyolított vitarendezést számos olyan technikai megoldás segítheti, amelyek a hagyományos eljáráshoz képest nagyságrendekkel gyorsabbá tehetik. A döntőbíró kiválasztása és felkérése, az alávetési nyilatkozat megtétele, az egyes iratok eljuttatása, az azokra történő válaszadás napok, illetve hetek helyett akár órák alatt is megtörténhet. Az egyes résztvevők automatikus értesítést kaphatnak az általuk vagy más résztvevők által benyújtott iratokról, a küldemények iktatása és a "tárgyalások" jegyzőkönyvezése szintén teljesen automatikusan történik. Ez - a technika felügyeletét ellátó szakemberek kivételével - gyakorlatilag szükségtelenné teszi más személyek részvételét az eljárásokban, ami nem csak a gyorsaságban, hanem az alacsonyabb költségekben is megjelenik.

A gyorsaság azonban nem csak a vita eldöntésében, hanem a döntés végrehajtásában is megjelenik. Az egyes résztvevők átutalással vagy hitelkártyával azonnal meg is fizethetik a bíróság által megítélt összegeket. A teljesítés megtagadása esetén még mindig rendelkezésre állhatnak a választottbírói ítéletek kikényszerítésére is használatos hagyományos eszközök.

3. Alacsonyabb költségek

Az eljárás ilyen módját igénybe véve több költségcsökkentő tényező is szerepet játszik. Ezek közül néhány, a teljesség igénye nélkül:

- utazási és helyi képviseleti költségek elmaradása
- rövidebb ideig tartó eljárás által csökkentett költségek
- gyorsabb döntés által csökkentett károk és kiadások
- az eljárásban nem szükségesek egyéb résztvevők, mint pl. jegyzőkönyv-vezető
- iratok elkészítésének és továbbításának csökkent költségei
- könnyebben számítható költségek a rövid határidők és a megszabott eljárás következtében.

4. Ellenőrizhetőség és az adatok bizalmas kezelése

Az eljárás során a megfelelő technikai lehetőségek kihasználásával biztosítható, hogy az eljárásban előterjesztett adatokat, valamint a tárgyalásokat bizalmasan kezeljék, különös tekintettel arra, hogy ezekben gyakorta esik említés üzleti titkot képező tényekről. Erős titkosítási eljárások, a résztvevők digitális kulcsokkal és aláírásokkal történő azonosítása, valamint a biztonságos kiszolgálók kialakítása elengedhetetlen az Interneten történő vitarendezés esetén, azonban egyben

biztosítja is, hogy a tárgyalt tények kezelése a hagyományos eljárásnál is biztonságosabban történhessen.

Összegzés

A fenti tényezők eredményeképpen a szerzői jog területén az on-line vitarendezés lehetőséget teremt mindazon kérdések hatékony megoldására, amelyeket a fejezet elején elmítettünk. A kisebb ügyek és a megfelelő tőkével nem rendelkező jogosultak esetén is lehetséges segítségével a jogszabályok érvényesítése és a jogsértés megszüntetése. A modell elterjedése azonban nagy mértékben függ szabványos titkosítási és digitális azonosítási eljárások elterjedésétől, valamint attól, hogy a szerzői jogi jogosultak megbíznak-e annyira az Internetben, hogy azon keresztül bizalmas információt közöljenek egy általuk nem is látott személlyel, aki döntést hoz majd ügyükben.

2. A közös jogkezelés új lehetőségei

Szerzői jogkezelés

A szerzői és szomszédos jogosultak jogainak érvényesítése nem történhet egyfajta szervezettség nélkül. A létező művek és jogosultak sokasága szükségessé teszi azt, hogy ezekről nyilvántartás készüljön. A jogosultak jogai ugyan semmiféle nyilvántartásba vételtől nem függenek, hiszen a szerzői és szomszédos jogok nem bejegyzéssel, hanem a mű létrejötte folytán keletkeznek, azonban a jogosultak és a felhasználók közös érdeke, hogy egy művet és az ahhoz kapcsolódó jogokkal rendelkezőket azonosítani lehessen. A felhasználás ugyanis, alapszabályként, csak a jogosultak engedélyével lehetséges.

Erre szolgálnak az ún. "copyright-management" rendszerek.

"A copyright-management rendszerek alapjában véve adatbázisok, amelyek információt tartalmaznak a művekről, azok megjelenéséről és az azokhoz kapcsolódó termékekről, valamint a legtöbb esetben a szerzőről és más jogosultakról is. Ez az információ a mű felhasználása engedélyezésének folyamata támogatásához szükséges. ... A copyright-management rendszert használhatja egy jogosult vagy egy harmadik személy, aki mások részére kezeli azok jogait. A jogosult felhasználhatja a rendszert művei, azok megjelenései

és felhasználásai nyilvántartására, a jogosultak egy csoportját képviselő szervezet pedig ezen jogosultak műveinek összesített nyilvántartására¹⁰⁵."

Közös jogkezelés

A fenti definíció azonban tartalmazza az esetlegesség elemét, vagyis a jogosult vagy jogosultak csoportja vagy fenntart ilyen rendszert, vagy nem. A piac azonban szükségessé tette az ilyen rendszerek széles elterjedését, hiszen megfelelő információk nélkül a felhasználó még legjobb szándéka ellenére sem tudja gyakran elérni a jogosultat a jogosultság megszerzése érdekében, így vagy nem használja fel a művet, vagy nem fizet érte ellenszolgáltatást, mivel nem tudja, hogy kinek és mennyit. Ezért alakultak ki kezdetben a jogosultak magán-kezdeményezésére közös jogkezelő rendszerek, amelyeket később törvényi alapokra helyeztek az államok.

A közös jogkezelés a magyar szerzői jogi törvényben is jelentős szerepet kap.

85. § Közös jogkezelésnek minősül a szerzői művekhez, az előadóművészi teljesítményekhez, a hangfelvételekhez, a sugárzott vagy vezetéken átvitt műsorokhoz, valamint a film előállítói teljesítményekhez kapcsolódó és a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői és szomszédos jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt a törvény írja elő vagy az a jogosultak elhatározásán alapul.

90. § (1) A szerzői és a szomszédos jogok közös kezelését végző egyesület abban a körben, amelyben a nyilvántartás szerint jogkezelésre jogosult, rendszeres időközönként megállapítja az egyes felhasználási módok tekintetében - a felhasználókra indokolatlan megkülönböztetés nélkül vonatkozó - jogdíjakat és a felhasználás egyéb - szintén indokolatlan különbségtétel nélkül érvényesülő - feltételeit.

91. § (1) Ha a közös jogkezelést végző - a 86-89. §-ok alapján nyilvántartásba vett - egyesület valamely felhasználónak engedélyt ad a felhasználásra, illetve a felhasználóval szemben díjigényt érvényesít, a felhasználó jogosult az egyesület által végzett jogkezelés szempontjából érintett valamennyi jogosult - közös jogkezelés alá tartozó - azonos műfajú műveinek vagy szomszédos jogi teljesítményeinek felhasználására is, az ezekre a művekre

¹⁰⁵ dr. Daniel Gervais: Electronic Rights Management Systems, WIPO International Conference on Electronic Commerce and Intellectual Property, Genf, 1999. szeptember 14-16. WIPO/EC/CONF/99/SPK/10-A

vagy szomszédos jogi teljesítményekre vonatkozó jogdíjak azonos feltételek alapján történő megfizetése mellett.

92. § (1) A 86-89. §-ok alapján nyilvántartásba vett, közös jogkezelést végző egyesület a közös jogkezelés körébe tartozó igényeket bíróság előtt saját nevében, saját igényeként érvényesíti.

(2) A közös jogkezelés útján érvényesített díjigényekkel, valamint a megfizetett vagy beszedett díjakkal a jogosultak közötti felosztásukig a 86-89. §-ok alapján nyilvántartásba vett, közös jogkezelést végző egyesület rendelkezik.

A törvény ezen rendelkezései alapján kirajzolódik a közös jogkezelés lényege: a jogosultak helyett, nevében és javára érvényesíti azok igényeit és képviseli érdekeiket. Ezáltal a jogosultak egységes és hatékony jogvédelemben részesülnek, míg a felhasználók egyetlen helyről szerezhetik be az egy kategóriába tartozó művek felhasználási jogait és nem szükséges minden mű felhasználása érdekében külön tárgyalásokat folytatni és szerződést kötni - mindent egyetlen lépésben el lehet rendezni. Az önkéntes alapon való copyright-management-hez képest jelentős különbség, hogy itt nem önkéntes, hanem kötelező a részvétel és nem kizárólag információk közös kezeléséről, hanem a teljes felhasználási folyamat egységes rendezéséről van szó. A jogosultak nem egyedi felhasználási tarifákat határoznak meg, hanem a közös jogkezelő által - a jogosultakkal és a felügyeletet ellátó állami szervvel - meghatározott összeget kapják meg a jogosultak.

A közös jogkezelés és az Internet

A közös jogkezelés tehát - durva egyszerűsítéssel élve - egy nagy adatbázis szerepét tölti be, amely információt tárol és közvetít, valamint befizetéseket fogad, ellenőriz és oszt el. Ez a feladatsor pedig nagyban emlékeztet az Internet által ellátott és a rajta keresztül zajló elektronikus kereskedelem folyamatában szükséges feladatokra.

A közös jogkezelés ma létező, államokra elkülönült formájában is jelentős szerepet játszanak a számítógépes adatbázisok és a hálózatok. Az egyes jogkezelő szervezetek mindennapos munkája nehezen elképzelhető lenne nagyfokú automatizálás nélkül - hiszen a forgalom folyamatos, mennyiségi ésösszességű növekedése kézi nyilvántartással nem követhető. Az Internet azonban a felhasználások egy részénél újabb minőségi ugrást jelenthet a közös jogkezelés területén.

Az Internet, mint infrastruktúra felhasználásával lehetővé válik olyan közös jogkezelő WWW oldalak, szerverek létrehozása, amelyek egyszerre több feladatot láthatnak el.

A hagyományos jogkezelési feladatok ellátása történhet olyan automatizált, a közös jogkezelésbe bevont művek és jogosultak adatainak összességét tartalmazó adatbázisok segítségével, amelyek egyben automatizált felhasználás-engedélyezési feladatokat is ellátnak. A felhasználó ezek segítségével nem csak kiválaszthatja a művet és információt szerezhet a jogosultakról, hanem azonnal meg is szerezheti a kívánt felhasználási jogot, on-line tranzakció segítségével. A kiszolgáló kérésre automatikusan megadja a kért mű adott felhasználása esetén fizetendő díjat, majd autamatikusan leemeli a felhasználó által megadott hitelkártyáról vagy bankszámláról az összeget, amelyet aztán vagy közös számlára, vagy egy meghatározott költséghányad levonása után közvetlenül a jogosult(ak) számlájára utal át. Mindez percekben belül megtörténhet, a sebességet mindössze az Internet-összeköttetés és a kiszolgáló számítógép sebessége határozza meg - a folyamat nem igényel emberi beavatkozást.

Ezen túl azonban a közös jogkezelő kiszolgálók további szolgáltatásokat is nyújthatnak mind a jogosultak, mint a felhasználók számára. Ezek közül néhány:

- percre-kész felhasználási listák az egyes művekkel vagy műcsoportokkal kapcsolatban
- a számítógépes hálózatokon való illegális felhasználások felderítése és jelzése a jogosultak felé
- a közös jogkezelésbe felvett művek kódolt továbbítása a felhasználók felé, olyan eljárás használatával, amely csak az engedélyezett mértékű felhasználást teszi lehetővé.

Megvalósult példák

Jelenleg több ilyen kezdeményezés is létezik az Internet keretében¹⁰⁶:

- Authors Licensing and Collecting Society (ALCS): az Egyesült Királyságban kifejlesztett, napilapok és folyóiratok cikkei felhasználásának automatikus engedélyezését és a cikkek hálózaton keresztül történő szolgáltatását megoldó rendszer¹⁰⁷.
- Copyright Clearance Center (CCC): főként egyetemek számára kínált szolgáltatás, amelynek keretében kurzusok anyagai, tankönyvek és az egyetemek által előállított egyéb művek felhasználási jogai rendezhetők a WWW segítségével¹⁰⁸.

¹⁰⁶ idem dr. Daniel Gervais

¹⁰⁷ <http://www.universalbyline.com/scoop.html>

¹⁰⁸ <http://www.copyright.com>

- Media Image Resource Alliance (MIRA): professzionális felhasználásra szánt képek adatbázisa, amelyben a felhasználó megkeresheti, megnézheti és felhasználásra engedélyeztetheti a képeket, megszabott áron, automatikusan¹⁰⁹.
- Japan Copyright Information Service (J-CIS): a japán kormány segítségével létrehozott információs rendszer, amely adatokat szolgáltat művekről és lehetővé teszi a jogosultakkal való kapcsolatfelvételt a felhasználási jogosultság megszerzése érdekében.

Az on-line adatbázisokban rejlő lehetőségeket a szellemi alkotások másik nagy területe, az iparjogvédelem a szerzői jognál gyorsabban ültette át eddig a gyakorlatba. Itt szükséges röviden megemlíteni két globális, már a megvalósítás fázisába lépett kezdeményezést.

Az egyik a Szellemi Tulajdon Világszervezete által folytatott Intellectual Property Digital Libraries (IPDL)¹¹⁰. Ennek keretében a WIPO tagállamok iparjogvédelmi regisztrációs feladatokat ellátó hatóságai által fenntartott nyilvántartásokat digitális formában, a WIPONet Internet-alapú hálózatában elérhetővé teszik a világ minden részén. Az IPDL tartalmazni fogja az egyes országokban bejegyzett szabadalmak, védjegyek és ipari minták teljes adatbázisát, az ezekkel kapcsolatos bibliográfiákat, valamint a hozzáférésre jogosultak számára a feldolgozás alatt álló anyagokat. A projekt egyelőre csak az egyes országok adatbázisait teszi globálisan elérhetővé, távlati célja azonban egy egységes adatbázis létrehozása, amelyben szabadon lehet keresni és a megtalált adatokat megtekinteni, felhasználóbarát keresőeszközök segítségével.

A másik a Nyolcak¹¹¹ által támogatott INternet ONE projekt¹¹². Ennek célja, hogy létrehozzon egy egységes adatbázist, amely összekapcsolja az egyes védjegyeket, termékeket és azok jogosultjait, függetlenül attól, hogy mely országban találhatóak. Az eljárás megkapóan egyszerű - a megkeresni kívánt védjegy, termék vagy cég nevét a böngészőprogramban WWW címként kell beírni, a .io végződéssel¹¹³, az INternet ONE kiszolgáló pedig szolgáltatja az összes, ezzel kapcsolatban elérhető információt. Ezen túl az INternet ONE on-line mediációs és arbitrációs lehetőséget is nyújt.

¹⁰⁹ <http://www.mira.com>

¹¹⁰ Szellemi Tulajdon Digitális Könyvtárak, Yoshiyuki Takagi: Intellectual Property Digital Libraries Project, WIPO/EC/CONF/99/SPK/20-C

¹¹¹ a hét legfejlettebb ipari ország és Oroszország

¹¹² <http://www.io.io>, dr. Paul Kane: INternet ONE, WIPO/EC/CONF/99/SPK/14-B

¹¹³ pl. <http://sony.io>

Utószó

Mit lehet tehát összefoglalásként mondani az Internet és a szerzői jog kapcsolatáról, viszonyáról? Jelenleg minden szempontból alakulásban levő területről van szó, amely - szó szerint - naponta produkál meglepő fordulatokat és új fejleményeket. Így aztán nem annyira a mai vagy a holnap állapotot érdemes megcélozni, amikor konklúzióról esik szó.

Közkezdvelt fogalom ma az információs társadalom. A publikációk egy részében ez, mint az emberiség fő gondjainak megoldása, a másik részében pedig mint az individualitás, létbiztonság, privátszféra elvesztésének ördögi eszköze szerepel. Abban viszont mindenki biztos és egyetért, hogy alapvetően meg fog változni az életmód azokban a társadalmakban, amelyek elég gyorsan és rugalmasan reagálnak az új kor kihívásaira - és a reagálás legfontosabb területe a szellemi alkotások régiója.

Itt dől el ugyanis, hogy egy-egy állam, vagy akár nemzetközi szervezetek vajon a távlati célok érdekében hajlandóak-e konfliktusokat felvállalni mind az információ "termelőivel", mind pedig "fogyasztóival", vagy pedig elvétele az egyensúlyt és valamelyik oldalt preferálva lelassítják vagy megállítják az éppen csak kibontakozó fejlődést.

A magyar jog és az Internet

Magyarország az Internet jogba való beillesztésének kérdésében ambivalens, de a jogalkotók számára szerencsés helyzetben van. A magyar elektronikus kereskedelem ugyanis még nem olyan volumenű, hogy azonnali lépéskényszert jelentene, mint ahogy azt az Egyesült Államokban tapasztalni lehet. Emellett a magyar jogalkotó támaszkodhat azokra a tapasztalatokra, amelyek más országok bíróságai előtt zajló, Internettel kapcsolatos jogesetekből levonhatóak. Mindezek felhasználásával lehetséges egy olyan jogi környezet megteremtése, amely ösztönzőleg hat az Internet és a számítógépes kommunikáció egyéb formáinak használatára Magyarországon - mivel ezen a téren még vannak lemaradások, amelyek ledolgozása nem mindig anyagi kérdés.

A jogalkotási helyzetkép azonban szintén ambivalens. A sürgető szükség hiánya ugyanis különbözőképpen hat az egyes területekre - míg az egyik részen időt ad a megalapozott és szoros ütemtervvel dolgozó törvényalkotói munkára, addig más területeken sajnos az "ej ráérünk arra még" mentalitást támogatja.

A szellemi alkotások terén az új magyar törvény-csomag önmagában megfelelő alap a jövőbeni kihívások leküzdésére. Rendelkezései megfelelnek a nemzetközi szerződések által jelenleg felállított követelményeknek, így formailag semmiféle kifogás nem lehet a szerzői jog és az iparjogvédelem terén hatályos magyar joggal szemben. A problémák azonban mégis megjelenhetnek, két különböző szinten is.

A törvényalkotás sajnos nem minden területen ennyire "naprakész". A szellemi alkotások hasznosítása és védelme ugyanis nem csupán a közvetlenül rájuk vonatkozó törvények segítségével történik. Az elektronikus kereskedelem, amely hatalmas lehetőségeket rejt az olyan könnyen elektronikus formába önthető termékek számára, mint a szellemi alkotások, több infrastrukturális feltételre is igényt tartana - amelyek jelenleg Magyarországon még nem adóttak.

A digitális azonosítás formái, a hálózat segítségével kötött szerződések jogi jellegének és hatályának egyértelmű törvényi rendezése, a határokon át történő elektronikus kereskedelem adó-, vám és egyéb vonzatai jelenleg még rendezésre várnak. Ez nem jelent feltétlenül joghézagot, hiszen ezen tényállások nagy része valamilyen módon megoldható a jelenleg hatályos jogszabályok segítségével. Ez azonban nem elegendő - ugyanis ha a szolgáltatókat rá akarjuk venni, hogy befektessenek az on-line szolgáltatás területébe, valamint ha a fogyasztók bizalmát meg akarjuk erősíteni az ilyen jellegű kereskedelemmel kapcsolatban, akkor nem elegendők a megalapozott jogelméleti fejtegetések. Ezek ugyanis jogvita esetén általában csak a Legfelsőbb Bíróság előtt jutnak érvényre, addig viszont hosszú, költséges és a kibontakozó felhasználást akár derékba törő évek telnek el.

Itt érhető tetten a második jelentős bizonytalansági tényező - a bírósági gyakorlat. A "hagyományos" jogterületeken, mint a társasági jog, munkajog vagy kártérítési jog is gyakorta tapasztalható, hogy a bíróság vitatható döntéseket hoz. Ezt igazolja a BH-k nagy száma is, ami azonban nem csak a magyar jogalkalmazás sajátja, hanem általában jellemző a jogalkalmazásra. Ezt a szerzői joggal és a számítógépes hálózatokkal kapcsolatban még egyszer megterheli a szükséges ismeretek hiánya a bíróságok részéről. A bírónak ugyanis nem kell, hogy szakértői szinten ismerjen egy-egy területet ahhoz, hogy annak jogvitái kérdésében ítéletet tudjon hozni - hiszen pontosan az ilyen hiányzó szaktudás pótlására létezik a szakértő és a szakvélemény intézménye.

A bírónak számára azonban szükségesek olyan "fogódzók", amelyekhez kapcsolni tudja a szakértő által mondottakat - tehát kell egy alapvető ismeret a témában. A nemzetközi tapasztalat azt

mutatja, hogy gyakran születnek olyan, az Internettel kapcsolatos - különösen elsőfokú - ítéletek, amelyek a témával foglalkozó jogászok véleménye szerint abból fakadnak, hogy a bíróság nem ismerte fel a terület sajátos jellegét és oda nem illő analógiát alkalmazott. Ez a probléma kezdetben elkerülhetetlennek látszik, azonban a bírák megfelelő képzésével csökkenthető.

A külföldi és nemzetközi jogalkotás

A magyar jog azonban nem vonhatja ki magát a lendületbe jött külföldi jogalkotás hatása alól. Amint az a korábbiakban is kirajzolódott, két fontos és egymással ellentétes jogalkotási elképzelés van az Internet szabályozásával kapcsolatban - az Egyesült Államok és az Európai Unió koncepciója.

Az EU által tervezett szabályozás a kontinentális jog hagyományainak megfelelően generálklauzulákra épít, az Egyesült Államokban viszont pontosan az ellenkezőjét, az Internet szinte kazuisztikus szabályozását kívánják megvalósítani. Az utóbbi természetesen kedvezőbb rövid távon, hiszen egyszerű, szinte büntető törvénykönyv alaposságával megszerkesztett választ ad minden felvetődő jogi kérdésre, ezáltal próbálva megszüntetni az Internettel kapcsolatos jogi bizonytalanságot. Ez azonban csalóka biztonság lehet.

Csak a generálklauzulákra alapuló szabályozás biztosít ugyanis elegendő mozgásteret a bíróságok számára, hogy azok az egyes tényállásokra azt individuálisan alkalmazzák, azok jellegének legmegfelelőbb döntést hozva. Egy ilyen változó médium esetében ugyanis nem üdvös szorosán megkötni a bíró kezét, ez ugyanis csak addig jelent ideális megoldást, ameddig a törvényalkotó pontosan előre tudta látni a jövőbeli jogviták lehetőségét és tárgyát. Abban az esetben azonban, ha a jogalkotó nem látta előre a jogvita lehetőségét - hiszen a jogalkotó sem mindentudó - vagy a médium, illetve környezete valamilyen szempontból lényeges változáson megy át, a szorosán testre szabott szabályok azonnal kényszerzubbonynak bizonyulnak, amelyet a bíróság nem, vagy csak nagy nehézségek árán tud levetkőzni. A jogszabály így pontosan azt a jogbizonytalanságot erősítheti, amelyet megszüntetni célja volt.

A két koncepció küzdelme természetesen nem fog a "eldőlni", hanem egy kompromisszumos megoldás kell, hogy szülessen. A világ két legnagyobb felhasználói bázisával rendelkező terület ugyanis nem engedheti meg magának, hogy egy teljesen globális médium tekintetében szabályozási mechanizmusai ennyire eltérjenek egymástól, holott minden praktikus érv a

harmonizáció mellett szólna. A magyar jogalkotónak pedig szorosan követnie kell a fejleményeket, hogy a magyar jogszabályok továbbra se maradjanak el ezen a téren az élvonaltól - figyelembe véve még a törvényalkotás szükségszerűen lassabb folyamatát is. Ez a terület ugyanis olyan lehetőségeket rejt magában, amelyek még éppen csak kibontakoznak - és aki az élbolyban van, az páratlan hosszú távú előnyökhöz juthat. Aki pedig nem, az egyfajta "információs gyarmattá" válhat, függetlenül elhelyezkedésétől és gazdaági potenciáljától. A szellemi alkotások ugyanis tökéletesen mobilak és egy jó ötlet sokszorta többet érhet, mint bármekkora termelési kapacitás. Az információ fizetőeszközzé vált és értékállóbbá válhat, mint a pénz. Új hatalmi ág születhet. Végülis régóta tudjuk: "a tudás hatalom".

Bibliográfia

- Adrian Otten* Work of the World Trade Organisation
WIPO International Conference on Electronic Commerce and
Intellectual Property 1999. Genf
WIPO/EC/CONF/99/SPK/24-A
<http://www.wipo.int>
- Barry M. Leiner* A brief history of the Internet
<http://www.isoc.org/Internet/history/brief.html>
- Brad Bolin* Linking and Liability
<http://www.bitlaw.com/internet/linking.htm>
- C. Benjamin Salango* Copyright infringement in cyberspace: Untangling the web with
existing law
- Daniel Gervais* Electronic Rights Management Systems
WIPO International Conference on Electronic Commerce and
Intellectual Property 1999. Genf
WIPO/EC/CONF/99/SPK/10-A
<http://www.wipo.int>
- Dósa Imre* Adatbázisok (szerzői) jogi védelme
Networkshop '97 Konferencia
<http://www.iif.hu/rendezvenyek/networkshop/97/tartalom/NWS/index.htm>
- Eidgenössisches Institut für Geistiges Eigentum* Datenautobahnen aus der Sicht des Urheberrechts und der
verwandten Schutzrechte
<http://www2.echo.lu/legal>
- Erik Wilbers* On-line dispute resolution
WIPO International Conference on Electronic Commerce and
Intellectual Property 1999. Genf
WIPO/EC/CONF/99/SPK/14-C
<http://www.wipo.int>
- Faludi Gábor* A szerzői jog és az iparjogvédelem
Előadássorozat az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, 1998.

- Gerhard Laga** Dissertation: "Internet im rechtsfreien Raum?"
<http://www.univie.ac.at/juridicium/forschung/laga/dissertation/diss-fcontents.html>
- Gyertyánfy Péter** Jogharmonizáció az információs társadalomban
 Magyar Tudomány 1998. 2. szám 197-211. oldal
- Gyertyánfy Péter** A szerzői vagyoni jogok újraszabályozásáról.
 Jogtudományi Közlöny 10/95:451-466.
- Herbert Burkert** Internet und Recht - Einführende Bemerkungen, Tagung Internet und Recht im Rahmen der Electronic Mall Bodensee
<http://www.gmd.de/People/Herbert.Burkert/Welcome.html>
- Holl András** A világot átfogó háló: a World Wide Web
 Magyar Tudomány 1998. 2. szám 168-172. oldal
- Jonathan Band** The Digital Millenium Copyright Act
 Morrision & Foerster LLP
 Association of Research Libraries Study
- Jonathan Wills** Shetland Times Internet case settled out of court
<http://www.shetland-news.co.uk/headline/97nov/settled/settled.htm>
- Klaus Brunnstein** KnowRight '98
- Peter Randle** 2nd International Conference on Intellectual Property Rights and
- Peter Paul** *Sint* Free Flow of Information
 (szerkesztők) Schriftenreihe der Östetteichischen Computergesellschaft
 Bécs 1998.
- Klicsu László** A szerzői jogok és hálózatok aktuális kérdései, konferencia előadás
 Networkshop'97 konferencia -- Keszthely, 1997. május 27-29.
- Krén Emil** Képzőművészeti gyűjtemények a világhálón
 Magyar Tudomány 1998. 2. szám 239-253. oldal
- Laurence Tellier-Loniewski** Digital Broadcasts Raise New Copyright Issues
- Alain Bensoussan** IP Worldwide
 Cabinet Alain Bensoussan
- Liz McRobb** Why the Shetland case has linked to a dead end
<http://www.shepwedd.co.uk/pa22.htm>
- Lontai Endre:** Polgári jog. A szellemi alkotások joga. /Szerzői jog és

- iparjogvédelem./ Egységes jegyzet. 10. kiad.
[Bp.] Nemzeti Tankönyvk. 1994.
- National Humanities Alliance / Drótos László** Alapelvek a szellemi tulajdon kezeléséhez digitális környezetben, bizottsági jelentés
- Nicholas Wood** Strategic monitoring of the Internet for abuse of intellectual property rights
WIPO International Conference on Electronic Commerce and Intellectual Property 1999. Genf
WIPO/EC/CONF/99/SPK/13-C
<http://www.wipo.int>
- Nyíró András** Internet Magyarországon, 1999
- Turi László** <http://helyzet.index.hu>
- Paul Kane** INternet ONE
WIPO International Conference on Electronic Commerce and Intellectual Property 1999. Genf
WIPO/EC/CONF/99/SPK/14-B
<http://www.wipo.int>
- Sabine Helmers** Hyperlink-Prozeß: Freispruch für Angela Marquardt
<http://www.heise.de/tp/deutsch/inhalt/te/1236/1.html>
- Tamás Pál** Az üvegszálás polisz felé? A Háló mítoszai is a globalizáció
Magyar Tudomány 1998. 2. szám 181-195. oldal
- Timothy D. Casey** Liability and on-line service providers
WIPO International Conference on Electronic Commerce and Intellectual Property 1999. Genf
WIPO/EC/CONF/99/SPK/15-A
<http://www.wipo.int>
- Turi László** Internet és copyright - amatőrként profik között, konferencia előadás
Networkshop'97 konferencia -- Keszthely, 1997. május 27-29.
- Verebics János** Lex Internetica
<http://www.extra.hu/verebics>
- Verebics János** Szellemi tulajdon az információs társadalomban
DAT '99 konferencia 1999. november 08.
www.extra.hu/verebics

Verebics János

A tér, a szabadság és a normák

<http://www.extra.hu/verebics>

Wernhard Möschel

Az Internet-használat versenyjogi és szerzői jogi aspektusai

Jogtudományi Közlöny 1998. október 369-375. oldal

Yoshiyuki Takagi

Intellectual Property Digital Libraries Project

WIPO International Conference on Electronic Commerce and
Intellectual Property 1999. Genf

WIPO/EC/CONF/99/SPK/20-C

<http://www.wipo.int>

Tartalomjegyzék

DIGITÁLIS	2
AZ INTERNET	5
A szabványos felhasználási lehetőségek közül a legelterjedtebbek	6
World Wide Web	6
FTP	6
Telnet	6
E-mail	7
Newsgroup	7
IRC	7
Kvázi szabvánnyá vált felhasználási formák	7
Streaming-technológiák	8
Internet-telefon	8
MIBEN MÁS AZ INTERNET?	9
Decentralizáltság	9
Nyitottság	11
Csomagkapcsoltság	11
AZ INTERNET SZABÁLYOZÁSA	13
Az Internet szabályozásának szükségessége	15
Szabályozási nehézségek az Internettel kapcsolatban	15
1. Territorialitás és globalitás	16
2. Multimedialitás	18
3. Ellenőrizhetőség hiánya, anonimitás	19
4. Technikai megoldások által felvetett kérdések	22
Domain-nevek	22
Hálózat-technikai és szervezési kérdések	23
Routing	23
Browser cache	23
Proxy kiszolgáló	24
Mirror	24
Internet-specifikus hálózati szolgáltatások	24
Keresőrendszerek	24
Internet-archívum	25
Alkalmazott programok által felvetett kérdések	25
Frame	25
Metatag	25
Szereplők	26
Felhasználó	26
Access provider	27
Content provider	27
Service provider	28
Online provider	28
Presence provider	29
Szűken értelmezett Service provider	29
AZ INTERNET ÉS A JOG KAPCSOLATÁNAK NEURALGIKUS PONTJAI	30

Büntetőjog	31
Az Internetto-ügy	33
Szerzői és szomszédos jogok megsértésével kapcsolatos bűncselekmények	35
Warez	36
Crackz	36
MP3	38
A szerzői jog megsértésének egyéb esetei	39
Pornográfia, gyermekpornográfia	39
Uszító, szélsőséges propaganda	39
Fellépés az Interneten elkövetett bűncselekményekkel szemben	40
Az Európai Unió jogalkotási tevékenysége	40
Polgári jog	41
Elektronikus kereskedelem	42
A SZELLEMI ALKOTÁSOK JOGA	44
Szerzői jog	44
Iparjogvédelem	46
A szerzői jog nemzetközi szabályozása	46
1. Univerzális szerződések	47
2. Regionális egyezmények	48
3. Kétoldalú szerződések	49
A SZERZŐI JOG MAGYAR SZABÁLYOZÁSA	50
Alkotmány	50
Polgári Törvénykönyv	50
A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény	52
Felhatalmazás alapján alkotott egyéb jogszabályok	53
AZ INTERNET ÉS A SZERZŐI JOG	54
Mi az Internet a szerzői jog nézőpontjából?	56
Az Internet, mint hálózat működése során alkalmazott műszaki megoldások	62
Hálózat-szervezési és hatékonyság-növelő megoldások	68
1. Automatikus eljárások	70
2. Felhasználói beavatkozást igénylő eljárások	72
Az Internet használata során alkalmazott egyéb felhasználás-specifikus megoldások	74
WWW és annak problémái	74
Linkek	74
„Idézett” képek (inline pictures), keretek (frame)	79
Metatag	84
1. Az adatbázis tartalmának szintjén történő védelem.	86
2. Összeállítás szintjén történő védelem	86
3. Termék szintjén történő védelem	86
A SZERZŐI JOGVÉDELEM ÚJ TÁVLATAI AZ INTERNETEN	89

1. On-line vitarendezés	89
1. Földrajzi helytől való függetlenség	91
2. Gyorsaság	92
3. Alacsonyabb költségek	92
4. Ellenőrizhetőség és az adatok bizalmas kezelése	92
Összegzés	93
2. A közös jogkezelés új lehetőségei	93
Szerzői jogkezelés	93
Közös jogkezelés	94
A közös jogkezelés és az Internet	95
Megvalósult példák	96
UTÓSZÓ	98
A magyar jog és az Internet	98
A külföldi és nemzetközi jogalkotás	100
BIBLIOGRÁFIA	102
TARTALOMJEGYZÉK	106